Gösta Berlings saga. Senare delen [1891]

Bokutgåva

Frithiof Hellbergs förlag, Stockholm 1891.

FÖRSTA KAPITLET.

Kusin Kristoffer.

De hade en gammal roffågel uppe i kavaljersflygeln. Han satt alltid i spiselvrån och gaf akt på, att ej brasan fick slockna. Ruggig och grå var han. Det lilla hufvudet med den stora näbben och de slocknande ögonen lutade sorgset på den långa, magra halsen, som stack upp ur en yfvig pälskrage. Ty den roffågeln gick i päls både vinter och sommar.

Fordom hade han hört till den svärm, som i den store kejsarens följe jagade fram öfver Europa; men hvad namn och titel han då bar skall numera ingen våga säga. I Värmland visste man blott, att han tagit del i de stora krigen, att han farit väldigt fram i de dånande striderna, och att han efter 1815 måst ställa sina vingars flykt bort från ett otacksamt fädernesland. Han hade funnit skydd hos den svenske kronprinsen, och denne hade rådt honom att försvinna i det fjärran Värmland. Sådan var tiden, att den, hvars namn bragt världar att darra, nu måste vara glad öfver, att ingen kände hans en gång så fruktade namn.

Han hade gifvit kronprinsen sitt hedersord på att ej lämna Värmland och att ej onödigtvis omnämna, hvem han var. Och så sändes han till Ekeby med en handskrifvelse till majoren från kronprinsen, som rekommenderade honom till det bästa. Då öppnade kavaljersflygeln sina dörrar för honom.

Till en början undrade man mycket, hvem den ryktbare var, som gömde sig under hans antagna namn. Men så småningom blef han förvandlad till kavaljer och värmländing. Hvar man kallade honom kusin Kristoffer utan att rätt veta, hur han fått just den benämningen.

Men det är ej godt för en roffågel att lefva i bur. Man kan veta, att han är van vid annat än att hoppa från pinne till pinne och taga mat ur sin vårdares hand. Slaktningens och dödsfarans eggelser ha fordom satt hans pulsar i brand. Honom äcklar den dåsiga freden.

Väl är det sant, att ej heller de andra kavaljererna voro idel tamfåglar; men hos ingen af dem brände blodet så hett som hos kusin Kristoffer. En björnjakt var det enda, som förmådde lifva hans slappnade lifslust, en björnjakt eller en kvinna, en enda kvinna.

Han hade lefvat upp, då han för tio år sedan för första gången såg grefvinnan Märta, som redan då var änka. En kvinna, växlande som kriget, eggande som faran, en sprittande, öfverdådig varelse – han älskade henne.

Och nu satt han där och blef gammal och grå, utan att han kunde begära henne till sin hustru. Nu hade han ej sett henne på fem år. Han vissnade och dog småningom, såsom fångna örnar bruka. För hvarje år blef han mera torr och frusen. Han måste krypa bättre in i pälsen och närmare brasan.

Så sitter han där då, förfrusen, ruggig och grå, morgonen af den dag, på hvars afton påsksmällarna skola afskjutas och påskkäringen brännas. Kavaljererna äro alla ute; men han sitter inne i spiselvrån.

O, kusin Kristoffer, kusin Kristoffer, vet du det ej?

Leende har han kommit, den lockande våren.

Upp spritter naturen ur dåsig sömn, och i den blåa skyn tumla fjärilvingade andar i yster lek. Tätt som rosor på den vilda busken glittra deras anleten uppe bland skyarna.

Jorden, den stora modern, börjar lefva. Yr som ett barn stiger hon upp ur badet i vårfloden, ur duschen i vårregnet. Sten och mylla glittra af lust. »In i lifvets kretsgång!» jublar minsta grand. »Vi skola färdas som vingar i klar luft. Vi skola skimra i unga flickors rodnande kinder.»

Vårens lustiga andar simma med luft och vatten in i kropparna, spritta som ålar i blodet, sätta hjärtat i svängning. Det är samma ljud öfverallt. Vid hjärtan och blommor, vid allt, som kan svänga och dallra, haka de fjärilvingade sig fast och ringa ut det som med tusen stormklockor: »Lust och glädje, lust och glädje! Kommen är han, den leende vår.»

Men kusin Kristoffer sitter stilla och förstår intet. Han lutar hufvudet mot de stelnade fingrarna och drömmer om kulregn och om ära, vuxen på krigets fält. För sin inre syn framtrollar han lagrar och rosor, som ej behöfva vårens veka fägring för att blomstra.

Det är dock synd om honom, den ensamme gamle inkräktaren, som sitter däruppe i kavaljersflygeln, utan folk, utan land, han, som aldrig hör ett ljud af hemlandets språk, han, som skall hafva en namnlös graf på Bro kyrkogård. Rår han för, att han är en örn och född att förfölja och döda?

O, kusin Kristoffer, länge nog satt du drömmande i kavaljersflygeln! Upp och drick lifvets sprudlande vin i de höga slotten. Vet det, kusin Kristoffer, att ett bref är kommet till majoren denna dag, ett kungligt bref, försedt med Svea rikes sigill. Det är ställdt till majoren, men innehållet rör dig. Underbart är det att se dig, då du läser brefvet, gamle roffågel. Ögat får glans, och hufvudet lyftes. Du ser burens dörr öppen och fria rymden upplåten för dina längtande vingar.

Kusin Kristoffer gräfver djupt ned på bottnen af sin klädkista. Så drar han fram den med ängslan förvarade guldsmidda uniformen och ikläder sig den. Han trycker den plymprydda hatten på hufvudet, och snart spränger han bort från Ekeby, ridande på sin ypperliga, hvita ridhäst.

Detta är dock något annat än att sitta frusen i spiselvrån. Nu ser också han, att våren är kommen.

Han höjer sig i sadeln och sätter af i galopp. Den pälsfodrade dolman fladdrar. Hattens plym svajar. Föryngrad är mannen som jorden själf. Vaknad är han ur en lång vinter. Det gamla guldet kan ännu blänka. Det djärfva krigaransiktet under den trekantiga hatten är en stolt syn.

Märklig är hans ridt. Ur marken spruta bäckar, och sippor spira upp, där han rider fram. Flyttfåglarna skria och jubla omkring den frigjorde fången. All naturen tar del i hans glädje.

Härlig som en triumfator kommer han. Våren själf rider före på en sväfvande sky. Lätt och luftig är han, den ljuse anden. Han har krumhorn för munnen och spritter af lycka, där han far upp och ned i sadeln. Och rundt omkring kusin Kristoffer tumlar en stab af gamla vapenbröder sina hästar: där är lyckan, som står på tå i sadeln, och äran på sin ståtlige springare och kärleken på sin eldige arab. Märklig är ridten; märklig är ryttaren. Den språkkunnige taltrasten ropar honom an.

»Kusin Kristoffer, kusin Kristoffer! Hvart skall du rida? Hvart skall du rida?»

»Till Borg för att fria, till Borg för att fria,» svarar kusin Kristoffer. »Far inte till Borg, far inte till Borg! Ogift man har ingen sorg,» skriker taltrasten efter honom.

Men han lyssnar icke till varningen. Uppför backe och utför backe rider han, tills han ändtligen är framme.

Han springer ur sadeln och införes till grefvinnorna.

Allt går väl. Grefvinnan Märta är nådig mot honom. Kusin Kristoffer ser nog, att hon ej skall neka att bära hans lysande namn eller att regera på hans slott. Han sitter och uppskjuter det hänryckningens ögonblick, då han skall visa henne kungabrefvet. Han njuter af denna väntan.

Hon pratar och underhåller honom med tusen historier. Han skrattar åt allt, beundrar allt. Men som de sitta i ett af de rum, där grefvinnan Elisabet hängt upp mamsell Maries gardiner, börjar grefvinnan också berätta historien om dem. Och hon gör den så lustig hon kan.

»Se,» säger hon till sist, »se så stygg jag är. Här hänga nu dessa gardiner, för att jag dagligen och stundligen skall tänka på min synd. Det är en botgöring utan like. Åh, denna fasansfulla fjällstickning!»

Den store krigaren kusin Kristoffer ser på henne med brännande blickar.

»Jag är också gammal och fattig,» säger han, »och jag har i tio år suttit i spiselvrån och längtat efter min käresta. Skrattar nådig grefvinnan åt det också?»

»Åh, det är en annan sak,» utbrister grefvinnan.

»Gud har tagit ifrån mig lycka och fädernesland och tvungit mig att äta andras bröd,» säger kusin Kristoffer allvarsamt. »Jag har fått lära mig att ha respekt för fattigdomen, jag.»

»Ni ock,» ropar grefvinnan och håller upp händerna. »Hvad människorna äro dygdiga! Ack, hvad de blifvit dygdiga!»

»Ja,» säger han, »märk det, grefvinna, att om Gud en dag i framtiden skulle ge mig åter rikedom och makt, så skall jag göra bättre bruk af dem än att dela dem med en sådan där världsdam, en sådan där sminkad, hjärtlös markatta, som gör narr af fattigdomen.»

»Det gör ni rätt i, kusin Kristoffer.»

Och så marscherar kusin Kristoffer ut ur rummet och rider hem till Ekeby igen; men genierna följa honom ej, taltrasten ropar ej till honom, och han kan ej mera se den leende våren.

Till Ekeby kom han, då påsksmällarna skulle aflossas och påskkäringen brännas. Påskkäringen är en stor docka af halm, med ansikte af en trasa, på hvilken ögon, näsa och mun äro tecknade med kol. Rotekäringens aflagda kläder har hon på sig. Den långskaftade ugnsrakan och sopan äro ställda bredvid henne, och smörjhornet har hon om halsen. Hon är alldeles färdig till blåkullafärd.

Major Fuchs laddar sin bössa och skjuter af den rätt upp i luften gång på gång. Ett bål af torrt ris antändes, trollkäringen kastas dit och brinner snart lusteligen. Nog göra kavaljererna allt de kunna för att på gammalt bepröfvadt sätt förinta det ondas makt.

Kusin Kristoffer står och ser på med dyster min. Plötsligt rycker han upp det stora kungabrefvet ur ärmuppslaget och kastar det på elden. Gud allena vet hvad han tänkte. Kanske han inbillade sig, att det var grefvinnan Märta själf, som brann där borta på bålet. Kanske tyckte han, att eftersom den kvinnan, när allt kom omkring, endast bestod af trasor och halm, så fanns det intet värderikt mer på jorden.

Han går åter in i kavaljersflygeln, tänder brasan och gömmer uniformen. Åter slår han sig ned i spiselvrån, och för hvar dag blir han allt mer ruggig och grå. Han dör så småningom, som gamla örnar bruka göra i fångenskap.

Han är ingen fånge längre; men han bryr sig ej om att begagna sin frihet. Rymden står honom öppen. Slagfälten, äran, lifvet vänta honom. Men han har ej mer kraft att breda ut sina vingar till flykt.

ANDRA KAPITLET.

Lifvets stigar.

Tunga äro de vägar, som människor hafva att vandra på jorden.

Ökenstigar, träskstigar, fjällstigar.

Hvarför får så mycken sorg gå ostörd, tills den förvirrar sig i öknen eller sjunker i träsket eller stupar från fjället? Hvar äro de små blomsterplockerskorna, hvar äro de små sagoprinsessorna, ur hvilkas spår rosor växa, hvar äro de, som skola strö blommor öfver de tunga vägarna?

Nu har Gösta Berling, poeten, beslutit att gifta sig. Han söker endast efter en brud, som är arm nog, ringa nog, förkastad nog för en galen präst.

Sköna och ädla kvinnor hafva älskat honom, men de må ej uppstå att täfla om hans hand. Den förskjutne väljer bland de förskjutna.

Hvem skall han välja, hvem skall han uppsöka?

Till Ekeby kommer stundom en fattig flicka från en ödslig skogsby långt uppe bland bergen och säljer kvastar. I den byn, där ständig fattigdom och stort elände råda, finnas många, som ej äga sitt fulla förstånd, och flickan med kvastarna är en af dem.

Men vacker är hon. Hennes stora, svarta hår bildar så tjocka flätor, att de knappt rymmas på hennes hufvud, hennes kinder äro fint rundade, näsan är rak och ej mycket stor, ögonen blå. Hon tillhör en melankolisk, madonnelik skönhetstyp, sådan man ännu finner den hos vackra flickor vid stränderna af Löfvens långa sjö.

Nå, där hade ju Gösta fästmön funnen – en halftokig kvastflicka blir en bra hustru åt en galen präst. Ingenting kan passa bättre.

Han behöfver blott resa till Karlstad efter ringar, och sedan må de åter ha en glad dag vid Löfvens strand. Må de ännu en gång skratta åt Gösta Berling, då han förlofvar sig med kvastflickan, då han firar bröllop med henne! Må de skratta! Har han någonsin haft ett lustigare upptåg för sig?

Tunga äro de vägar människorna vandra: ökenstigar, träskstigar, fjällstigar.

Måste ej den förskjutne gå den förskjutnes väg? Vredens väg, sorgens väg, olyckans väg. Hvad gör det, om han störtar, om han fördärfvas? Är det någon, som bryr sig om att hejda honom? Är det någon, som räcker honom en stödjande hand eller en läskande dryck? Hvar äro de små blomsterplockerskorna, hvar äro de små sagoprinsessorna, hvar äro de, som skola strö rosor öfver tunga vägar?

Nej, nej, den unga, blida grefvinnan på Borg skall ej störa Gösta Berling i hans planer. Hon skall tänka på sitt rykte, hon skall tänka på sin mans vrede och sin svärmors hat, hon skall ej göra något för att hålla honom tillbaka.

Under den långa gudstjänsten i Svartsjö kyrka skall hon böja sitt hufvud, knäppa sina händer och bedja för honom. Under sömnlösa nätter kan hon gråta och ängslas öfver honom, men hon har inga blommor att strö på den förskjutnes väg, ingen droppe vatten att ge den, som törstar, ingen lätt handtryckning, som skulle fört honom tillbaka från afgrundens rand.

Gösta Berling bryr sig ej om att hölja sin utkorade i siden och smycken. Han låter henne gå från gård till gård med kvastar, såsom det är hennes vana, men då han samlat alla ortens förnämliga män och kvinnor till ett stort gille på Ekeby, skall han kungöra sin trolofning. Då skall han kalla in henne från köket, sådan hon kommit från sina långa vandringar, med vägens dam och smuts på kläderna, kanske trasig, kanske okammad, med förvirrade ögon, med en förvirrad ordström på läpparna. Och han skall fråga gästerna, om han ej nu valt en passande brud, om ej den galne prästen borde vara stolt öfver en så skön fästmö, öfver detta blida madonne-anlete, öfver dessa blåa, svärmiska ögon.

Det var hans mening, att ingen skulle veta något förut, men han lyckades ej bevara hemligheten, och en af dem, som fick veta den, var den unga grefvinnan Dohna.

Men hvad kunde hon göra för att hindra honom? Förlofningsdagen är inne, dess sena skymningsstund är kommen. Grefvinnan står vid fönstret i det blå kabinettet och ser norrut. Hon tror nästan, att hon kan se Ekeby, fastän tårar och töcken skilja. Hon ser så väl, hur det stora trevåningshuset strålar med tre upplysta fönsterrader, hon tänker sig, hur champagnen hälles i glasen, hur skålen ljuder, och hur Gösta Berling kungör sin förlofning med kvastflickan.

Om hon nu vore honom nära och helt sakta lade handen på hans arm eller blott gåfve honom en vänlig blick, skulle han ej då vända om från de förskjutnes onda väg? Om ett ord från henne drifvit honom till en sådan förtviflans gärning, skulle ej då ett ord från henne hejda honom?

Hon ryste för den synd, han skulle begå mot detta stackars vanlottade barn. Hon ryste för hans synd mot den arma varelsen, som nu skulle lockas att älska honom, kanske blott för en dags skämt. Kanske ock – och då ryste hon än mer öfver den synd, han begick mot sig själf – för att som en tryckande börda kedjas fast vid hans lif och för alltid förtaga hans ande kraften att nå höjden.

Och ytterst var skulden hennes. Hon hade utkastat honom med ett fördömelsens ord på den onda vägen. Hon, som var kommen för att välsigna, för att mildra, hvarför hade hon vridit ännu en tagg in i syndarens törnekrona?

Jo, nu vet hon, hvad hon vill göra. Hon skall låta spänna de svarta hästarna för släden, ila hän öfver Löfven, storma in på Ekeby gård och ställa sig midt emot Gösta Berling och säga honom, att hon ej föraktar honom, att hon ej visste, hvad hon sade, då hon förjagade honom från sitt hem . . . Nej, hon kunde dock ej göra något dylikt, hon skulle blygas och ej våga säga ett ord. Hon, som var gift, måste akta sig. Det skulle uppkomma så mycket förtal, om hon gjorde något sådant. Men gjorde hon det ej, hur skulle det då gå med honom?

Hon måste resa.

Så tänker hon på, att en sådan resa är omöjlig. Detta år kan ingen häst mer färdas öfver Löfvens is. Isen smälter, den har allaredan lossnat från land. Den ligger lös, sprucken, hemsk att se. Vatten porlar upp och ner genom den, på somliga ställen har det samlats i svarta gölar, på andra ställen är isen bländande hvit. För det mesta är den dock grå, smutsig af smältande snö, och vägarna gå som långa svarta ränder öfver dess yta.

Hur kan hon tänka på att resa? Den gamla grefvinnan Märta, hennes svärmor, skulle aldrig tillåta henne något sådant. Hela kvällen måste hon sitta bredvid henne i salongen och lyssna till dessa gamla hofhistorier, som äro den gamlas lust.

Dock, natten kommer, och hennes man är borta; nu är hon fri.

Åka kan hon ej, tjänare törs hon ej kalla, men hennes ängslan drifver henne ut ur hennes hem. Hon kan ej annat.

Tunga äro de vägar, människor vandra på jorden: ökenstigar, träskstigar, fjällstigar.

Men denna nattliga väg öfver en smältande is, vid hvad skall jag likna den? Är det ej den väg, som de små blomsterplockerskorna själfva hafva att gå, en osäker, gungande, slipprig väg, deras väg, som vilja hela slagna sår, deras väg, som vilja upprätta, den lätta fotens, det snabba ögats och det modiga, kärleksfulla hjärtats väg?

Midnatten var öfver, då grefvinnan nådde Ekeby strand. Hon hade fallit på isen, hon hade sprungit öfver vida remnor, hon hade ilat öfver ställen, där fotsteget fylldes af upp-porlande vatten, hon hade halkat, hon hade krupit.

Det hade varit en tung vandring; hon hade gråtit, där hon gått. Hon hade blifvit våt och trött, och därute på isen hade mörkret, ödsligheten och tomheten gjort tankarna hemska.

Nu sist vid Ekeby hade hon måst vada i fotsdjupt vatten för att nå land. Och då hon kommit på stranden, hade hon ej haft mod till annat än att sätta sig ned på en sten och gråta af trötthet, af hjälplöshet.

Tunga vägar vandra människors barn, och de små blomsterplockerskorna digna stundom bredvid sin korg, just då de hunnit dens väg, som de ville blomsterströ.

Denna unga, förnäma dam var dock en älsklig, liten hjältinna. Inte hade hon gått sådana vägar i sitt ljusa hemland. Väl må hon sitta vid kanten af denna hemska, förfärliga sjö, våt, trött, olycklig, som hon är, och tänka på sitt sydliga fäderneslands blida, blomsterkantade stigar.

Ah, för henne är det ej mer fråga om söder och nord. Hon står midt inne i lifvet. Hon gråter ej af hemlängtan. Hon gråter, den lilla blomsterplockerskan, den lilla hjältinnan, därför att hon är så trött, att hon ej skall hinna dens väg, som hon ville blomsterströ. Hon gråter, därför att hon tror, att hon kommit för sent.

Då komma människor springande längs stranden. De skynda förbi henne utan att se henne, men hon hör deras ord:

»Störtar dammen, då reser smedjan,» säger en. »Och kvarnen och verkstäderna och smedernas bostäder,» ifyller en annan.

Då får hon nytt mod, stiger upp och följer dem.

Ekeby kvarn och smedja lågo på ett smalt näs, omkring hvilket Björksjöälfven brusade fram. Den kom susande ned mot näset, piskad hvit i det väldiga fallet därofvan, och för att skydda den bebyggda grunden för vattnet låg där på den tiden en väldig vågbrytare framför näset. Men dammen hade blifvit gammal, och kavaljererna regerade. På deras tid gick dansen öfver bruksbackarna, men ingen gaf sig tid att se efter, hur strömmen och kölden och tiden arbetade på den gamla stendammen.

Så kommer vårfloden, och dammen börjar svikta.

Fallet vid Ekeby är en väldig gråstenstrappa, utför hvilken Björksjöälfvens vågor komma rusande. Yra bli de af farten, tumla öfver ända och törna samman. De fara upp i vredesmod och spruta skum öfver hvarandra, ramla åter omkull öfver en sten, öfver en timmerstock och så upp igen för att åter falla, åter och åter under skummande, hväsande, rytande.

Och nu gå dessa vilda, upphetsade vågor, rusiga af vårluft, yra af den nyvunna friheten, till storms mot den gamla stenmuren. De komma, hväsande och slitande, storma högt upp på den och draga sig åter tillbaka, som om de stött sina hvitlockiga hufvuden. Det är en stormning så god som någon, de taga stora isstycken till skärmtak, de bilda timmerstockar till murbräckor, de bända, bryta, brusa mot denna stackars mur, tills

det med ens förefaller, som om någon tillropat dem ett: gif akt! Då rusa de baklänges, och efter dem kommer en stor sten, som lossnar från dammen och dånande sjunker ned i strömmen.

Det ser ut, som om detta gjort dem häpna, de stå stilla, de jubla, de rådslå . . . och så i färd på nytt! Där äro de åter med isstycken och timmerstockar, odygdiga, obarmhärtiga, vilda, galna af förstöringslust.

Om blott dammen vore borta – säga vågorna – om blott dammen vore borta, då skulle det bli smedjans tur och kvarnens tur.

Nu är frihetens dag . . . bort med människor och människors verk! De ha sotat oss med kol, de ha dammat oss med mjöl, de ha lagt arbetsoken på oss som på oxar, kört oss i ring, stängt oss inne, hämmat oss med damluckor, tvungit oss att draga de tunga hjulen, bära de otympliga timmerstockarna. Men nu skola vi vinna friheten.

Frihetens dag är kommen! Hören det, vågor uppe i Björksjön, hören det, bröder och systrar i myr och träsk, i bergbäck och skogsälf! Kommen, kommen! Störten er ned i Björksjöälfven, kommen med friska krafter, dånande, hväsande, färdiga att bryta sekelgammalt förtryck, kommen! Tyranniets bålverk skall falla. Död åt Ekeby!

Och de komma – våg efter våg störtar utför fallet för att köra sitt hufvud mot dammuren, för att lämna sin hjälp till det stora verket. Rusiga af vårens nyvunna frihet, manstarka, eniga komma de och lossa sten på sten, tufva på tufva från den sviktande vågbrytaren.

Men hvarför låta då människorna de vilda vågorna rasa, utan att göra motstånd? Är Ekeby utdödt?

Jo, människor finnas där, en förvirrad, rådlös, hjälplös människoskara. Mörk är natten, de se ej hvarandra, se ej sin egen väg. Högt brusar fallet, förfärligt är dånet af bristande is och törnande stockar, de höra ej sin egen röst. Den vilda yrseln, som besjälar de rytande vågorna, fyller äfven människornas hjärnor, de hafva ej en tanke kvar, ej förstånd.

Bruksklockan klämtar; må den, som har öron, höra. Vi härnere vid Ekeby smedja hålla på att förgås. Älfven är öfver oss. Dammen bäfvar, smedjan är i fara, kvarnen är i fara, och våra egna fattiga bostäder, älskade i sin ringhet.

Vågorna tro väl, att klockringningen kallar deras vänner, ty ingen människa visar sig. Men borta i skogar och träsk blir det brådska. »Sänden hjälpare, sänden hjälpare!» ringer klockan. Efter sekellångt slafveri hafva vi ändtligen gjort oss fria. Kommen, kommen! De brusande vågorna och den klämtande bruksklockan sjunga dödssången öfver all Ekeby ära och glans.

Och under tiden går bud på bud upp till herrgården efter kavaljererna.

Äro de i lynne att tänka på smedja och kvarn? De hundra gästerna äro samlade i Ekeby vida salar. Kvastflickan väntar ute i köket. Öfverraskningens spännande ögonblick är kommet. Champagnen pärlar i glasen, Julius reser sig för att hålla festtalet. Alla de gamla äfventyrarne på Ekeby glädja sig åt den förstenande förvåning, som skall sänka sig ned öfver församlingen.

Ute på Löfvens is vandrar den unga grefvinnan Dohna en hemsk, lifsfarlig väg för att få hviska ett varningens ord till Gösta Berling. Nere vid vattenfallet löpa vågorna till storms mot all Ekeby ära och makt, men i de vida salarna råda endast glädje och ifrig förväntan, vaxljusen stråla, och vinet strömmar; därinne tänker ingen på det, som rör sig ute i den mörka, stormiga vårnatten.

Just nu är ögonblicket kommet. Gösta stiger upp och går ut för att hämta in fästmön. Han måste gå öfver

förstugan, och dess stora dörrar stå vidöppna, han stannar, han ser ut i den kolsvarta natten . . . och han hör, han hör.

Han hör klockan klämta, forsen brusa. Han hör dånet af bristande is, larmet af törnande stockar, de upproriska vågornas brusande, hånande, segerjublande frihetssång.

Då störtar han ut i natten, glömmande allt. Därinne må de stå med lyfta glas och vänta ända till världens sista dag; nu bryr han sig ej mer om dem. Fästmön må vänta, patron Julius' tal får dö på hans läppar. Ringarna skola ej växlas denna natt, den förstenande förvåningen skall ej sänka sig ned öfver den lysande församlingen.

Nu, ve er, upproriska vågor, nu gäller det i sanning att tillkämpa er friheten, nu är Gösta Berling kommen ner till fallet, nu har folket fått en anförare, nu tändes mod i förfärade hjärtan, nu stiga försvarare upp på murarna, nu börjar en väldig strid.

Hör, hur han ropar till folket, han befaller, han sätter alla i verksamhet.

»Ljus måste vi ha, ljus framför allt, här förslår ej mjölnarens hornlykta. Se på de där rishögarna, bären upp dem på branten och tänden på dem. Det blir arbete för kvinnor och barn. Fort bara, läggen upp ett stort flammande risbål och tänden det! Det skall upplysa vårt arbete, det skall synas vida och kalla hit hjälpare. Och låten det aldrig slockna, bringen halm, bringen ris, låten klara flammor låga mot skyn!»

»Se, se, ni vuxne män, här är arbete för er. Här är timmer, här är plank, fogen samman en nöddam, som vi kunna sänka ned framför denna bristande mur. Fort, fort till arbetet, gören den fast och stadig. Gören i ordning stenar och sandsäckar att sänka den med. Fort, svängen era yxor, låten hammarslagen dåna, borren bita sig in i träet, sågen gnissla i de torra plankorna!»

»Och hvar äro pojkarna; fram, fram, ni vilda odågor! Skaffen er störar, skaffen båtshakar och kommen hit midt ut i stridsvimlet. Ut på dammen med er, pojkar, midt bland vågor, som skumma, fräsa och öfverspruta oss med hvitt skum. Afvärjen, försvagen, tillbakavisen dessa anfall, för hvilka murarna remna. Stöten undan stockar och isstycken, kasten er ned, om ej annat hjälper, och hållen fast de lossnade stenarna med era händer, biten i dem, gripen om dem med klor af järn. Kämpen, pojkar, odågor, vildhjärnor! Hit ut på muren med er! Och vi skola strida om hvarje tumsbredd jord.»

Själf tar Gösta sin plats ytterst på dammen och står där öfversprutad af skum, marken skälfver under honom, vågorna dåna och rasa, men hans vilda hjärta fröjdar sig åt faran, oron, striden. Han skrattar, han har muntra infall för pojkarne på vallen omkring sig; aldrig var han med om en lustigare natt.

Räddningsverket går snabbt framåt, eldarna låga, timmerkarlarnas yxor dåna, och dammen står.

Äfven de andra kavaljererna och de hundra gästerna äro komna ned till vattenfallet. Folk kommer springande från när och fjärran, alla arbeta, vid eldarna, vid nöddammen, vid sandsäckarna, ute på den sviktande, bäfvande stendammen.

Så, nu hafva timmermännen fått nöddammen färdig, nu skall han sänkas ned framför den vacklande vågbrytaren. Hållen stenar och sandsäckar redo och båtshakar och rep, så att han ej må bortryckas, så att segern må bli människornas och de kufvade vågorna återgå till slaftjänsten!

Då händer det, strax innan det afgörande ögonblicket, att Gösta får ögonen på en kvinna, som sitter på en sten vid älfstranden. Lågorna från risbålet belysa henne, där hon sitter stirrande ut i vågorna, han kan ju ej se henne klart och tydligt genom töcken och skum, men hans ögon dragas oupphörligen till henne. Om och om igen måste han se på henne: han känner det, som om den kvinnan hade ett bestämdt ärende just till

honom.

Bland alla dessa hundraden, som arbeta och syssla på älfkanten, är hon den enda, som sitter stilla, och till henne måste hans blickar oupphörligen vändas, han ser ingen annan än henne.

Hon sitter så långt ute, att vågorna slå mot hennes fötter, att skummet stänker öfver henne. Hon måste vara drypande våt. Hon är mörkklädd, med en svart sjal öfver hufvudet, hon sitter hopkrupen, stödjande hakan mot händerna, och stirrar oupphörligen öfver till honom ute på vågbrytaren. Han känner, hur dessa stirrande ögon draga och locka, fastän han ej ens kan urskilja hennes ansikte, han tänker ej på annat än på kvinnan, som sitter vid randen af de hvita vågorna.

»Det är sjörået från Löfven, som stigit hit upp i älfven för att locka mig i fördärfvet», tänker han. »Hon sitter där och lockar och lockar, jag får lof att jaga henne bort.»

Alla dessa vågor med de hvita hufvudena synas honom som den svarta kvinnans härar; det var hon, som hetsade dem, hon, som förde dem fram mot honom till anfall.

»Jag får sannerligen lof att jaga henne bort,» säger han.

Han fattar en båtshake, springer i land och skyndar bort till kvinnan.

Han lämnar sin plats på vågbrytarens yttersta spets för att jaga sjörået bort. Det var honom i detta upphetsningens ögonblick, som om djupets onda makter kämpade mot honom. Han visste ej, hvad han tänkte, hvad han trodde, men han måste jaga bort den svarta från stenen vid älfkanten.

Ack, Gösta, hvarför står din plats tom i det afgörande ögonblicket? De komma nu med nöddammen, en lång rad af karlar ställer upp sig på vågbrytaren; de ha rep och stenar och sandsäckar färdiga för att tynga honom och hålla honom kvar, de stå redo, de vänta, de lyssna. Hvar är den befallande? Hörs ej rösten, som skall bjuda och ordna?

Nej, Gösta Berling jagar efter sjörået, hans röst hörs ej, hans befallningar leda ingen.

Då måste nöddammen sänkas utan honom. Vågorna fara undan, den störtar ned i djupet och efter den stenar och sandsäckar. Men hur blef väl verket utfördt utan ledaren? Ingen försiktighet, ingen ordning. Vågorna rusa ånyo fram, de bryta med förnyadt raseri mot detta nya hinder, de börja rulla undan sandsäckarna, slita repen, lossa stenarna, och det lyckas, det lyckas. Hånande, jublande lyfta de hela vallen på starka skuldror, rycka och slita i den, och så ha de den i sitt våld. Bort med det usla försvarsverket, ned i Löfven med det! Och så fram på nytt mot den vacklande, hjälplösa stendammen.

Men Gösta Berling jagar efter sjörået. Hon såg honom, då han kom mot henne, svängande båtshaken. Hon blef rädd. Det såg ut, som om hon tänkte störta sig i vattnet, men hon besinnar sig och springer åt land.

»Sjörå,» ropar Gösta och svänger båtshaken öfver henne. Hon skyndar in bland strandens albuskar, trasslar in sig bland det täta riset och blir stående.

Då kastar Gösta bort båtshaken, går fram och lägger sin hand på hennes axel.

»Ni är sent ute i natt, grefvinna Elisabet,» säger han.

»Låt mig vara, herr Berling, låt mig gå hem.»

Han lyder genast och vänder sig bort ifrån henne.

Men eftersom hon ej blott är en förnäm dam, utan egentligen en liten snäll kvinna, som ej kan uthärda

tanken, att hon bragt någon till förtviflan, eftersom hon är en liten blomsterplockerska, som alltid har rosor nog i sin korg för att kunna pryda den ödsligaste väg, ångrar hon sig genast, går efter honom och fattar hans hand.

»Jag kom,» säger hon och stammar. »Jag kom för att . . . O, herr Berling, ni har ju inte gjort det, säg att ni inte gjort det. Jag blef så rädd, då ni kom springande efter mig, men det var just er, jag ville träffa. Jag ville bedja er, att ni ej skulle tänka på det där jag sade sist, och att ni ville komma hem som vanligt.»

»Hur har grefvinnan kommit hit?»

Hon skrattar nervöst. »Jag visste nog, att jag skulle komma för sent, men jag ville ej tala om för någon, att jag gick; och för resten, förstår ni, kan man ej åka öfver sjön mera.»

»Har grefvinnan gått öfver sjön?»

»Ja, javisst, men, herr Berling, låt mig veta det nu. Är ni förlofvad? Ni förstår, jag ville så gärna, att ni ej vore det. Det är så orätt, ser ni, och det kändes, som om jag vore skuld till det hela. Ni skulle inte ha fäst er så mycket vid ett ord af mig. Jag är en främling, som ej känner landets sed. Det har varit så tomt på Borg, sedan ni ej mer kommer dit, herr Berling.»

Det förekommer Gösta Berling, där han står, bland de våta albuskarna på den sumpiga marken, som om någon kastar öfver honom hela fång med rosor. Han vadar i rosor ända upp till knä, de lysa för hans ögon ur mörkret, han super girigt in deras doft.

»Har ni gjort det?» upprepar hon.

Han måste besluta sig för att svara henne och göra slut på hennes ängslan, fast han känner en så stor fröjd öfver den. Nej, så varmt det blir inom honom och så ljust, då han tänker på, hvilken väg hon vandrat, hur våt hon är, hur förfrusen, hur ängslig hon måtte vara, hur förgråten hennes stämma ljuder.

»Nej,» säger han, »jag är ej förlofvad.» Då griper hon än en gång hans hand och smeker den. »Jag är så glad, jag är så glad,» säger hon, och hennes bröst, som sammanpressats af ångest, skakas af snyftningar.

Då är det blommor nog på poetens väg, allt mörkt, ondt och hatfullt smälter bort ur hans hjärta.

»Hvad ni är god, hvad ni är god,» säger han.

Strax ofvanför dem gå vågorna till storms mot all Ekeby ära och glans. Nu har folket ej mer någon ledare, ingen ingjuter mod och hopp i deras hjärtan, nu störtar vågbrytaren, vågorna slå samman öfver den, och så rusa de segervissa fram mot näset, där kvarn och smedja stå. Ingen arbetar mer för att motstå vågorna, ingen tänker nu mer på något annat än att rädda lif och bohag.

Det är så naturligt för de båda unga människorna, att Gösta skall följa grefvinnan hem: han kan ju ej lämna henne ensam i den mörka natten, ej låta henne ännu en gång ensam öfvervandra den smältande isen. De tänka ej ens på, att han behöfves uppe vid smedjan, de äro så lyckliga öfver att åter vara vänner.

Det är så lätt att tro, att dessa unga människor hysa en varm kärlek för hvarandra, men hvem kan veta det säkert. I brutna och spridda skärfvor hafva deras lifs lysande äfventyr nått fram till mig. Jag vet ju intet, så godt som intet, om det, som bodde innerst i deras själ. Hvad kan jag säga om bevekelsegrunden till deras handlingar? Jag vet blott, att den natten vågade en ung skön kvinna sitt lif, sin ära, sitt rykte, sin hälsa för att återföra en stackars usling på rätta vägar. Jag vet blott, att den natten lät Gösta Berling den älskade gårdens makt och glans falla för att följa henne, som för hans skull öfvervunnit dödens fruktan, blygselns fruktan, straffets fruktan.

Ofta har jag i mina tankar följt dem öfver isen denna förfärliga natt, som dock för dem hade ett så godt slut. Jag tror ej, att det i deras själar finnes något doldt och förbjudet, som måste kufvas och undertryckas just då, medan de vandra öfver isen, muntra och pratande om allt, som händt under denna söndringens tid.

Han är återigen hennes slaf, hennes page, som ligger för hennes fötter, och hon är hans dam.

De äro endast glada, endast lyckliga. Ingen af dem talar ett ord, som kan betyda kärlek.

Skrattande plaska de fram genom strandvattnet. Skratta göra de, då de finna vägen, då de förlora den, då de halka, då de falla, då de komma upp igen, alltjämt skratta de.

Det är åter en lustig lek, detta välsignade lif, och de äro barn, som varit stygga och grälat. Ack, hvad det är godt att vara försonade och få börja leken på nytt.

Ryktet kom, och ryktet gick. I sinom tid fördes berättelsen om grefvinnans vandring öfver till Anna Stjärnhök.

»Så ser jag,» sade hon, »att Gud har icke blott en sträng till sin båge. Jag skall lägga mitt hjärta till ro och stanna, där jag behöfs. Han kan göra en man af Gösta Berling mig förutan.»

TREDJE KAPITLET.

Botgöring.

Käre vänner, om det skulle hända er, att ni möter en ömklig stackare på er väg, en liten bedröfvad varelse, som låter hatten hänga på ryggen och håller skorna i handen för att ej äga något skydd mot solens brand och vägens stenar, en försvarslös, som af egen vilja nedkallar all ofärd öfver sitt hufvud, nåväl, gå då förbi honom i tyst bäfvan! Det är botgöraren, förstår ni, botgöraren, på väg till de heliga grafvarna.

Botgöraren måste bära den grofva kåpan och lefva af oblandadt vatten och torrt bröd, om han än vore en konung. Han måste gå och ej åka. Han måste tigga, ej äga. Han måste sofva bland tistlar. Han måste nöta de hårda grafhällarna med knäfall. Han måste svänga det taggiga gisslet öfver sin rygg. Han kan ej känna sötma utom i lidandet, ej ljufhet utom i sorgen.

Den unga grefvinnan Elisabet var en gång den, som bar den grofva kåpan och trådde de törniga stigarna. Hennes hjärta anklagade henne för synd. Det trängtade efter smärtan som den trötte efter ett ljumt bad. Grym ofärd bragte hon öfver sig, medan hon jublande steg ned i lidandets natt.

Hennes man, den unge grefven med gammalmanshufvudet, kom hem till Borg på morgonen efter den natt, då Ekeby kvarn och smedja förstördes af vårfloden. Han var knappt anländ, förrän grefvinnan Märta lät kalla honom in till sig och berättade underliga ting för honom.

»Din hustru var ute i natt, Henrik. Hon var borta i många timmar. Hon kom hem i sällskap med en man. Jag hörde, hur han sade godnatt till henne. Jag vet också, hvem han är. Jag hörde både då hon gick, och då hon kom, fast detta väl ej var meningen. Hon bedrager dig, Henrik. Hon bedrager dig, den skenheliga varelsen, som hänger upp gardiner i fjällstickning för alla fönster blott för att skaffa mig obehag. Hon har aldrig älskat dig, min stackars gosse. Hennes far ville blott ha henne väl gift. Hon tog dig för att bli försörjd.»

Så väl talade hon sin sak, att grefve Henrik blef ursinnig. Han ville söka skilsmässa. Han ville sända sin hustru hem till hennes far.

»Nej, min vän,» sade grefvinnan Märta, »på det sättet skulle hon bli alldeles öfverlämnad åt det onda. Hon

är bortskämd och illa uppfostrad. Men låt mig ta hand om henne, låt mig återföra henne på pliktens väg!»

Och grefven kallade in sin grefvinna för att säga henne, att hon nu skulle stå under hans mors lydnad.

Åh, hvilken scen, som nu följde, en mer ömkansvärd hade väl aldrig utspelats inom detta åt sorgen vigda hus.

Många onda ord lät den unge mannen den unga kvinnan höra. Han sträckte sina händer mot himlen och anklagade den, därför att den låtit hans namn släpas i smutsen af en skamlös kvinna. Han skakade sin knutna näfve framför hennes ansikte och frågade henne, hvad straff hon trodde stort nog för ett sådant brott som hennes.

Hon var alls icke rädd för mannen. Hon trodde alltjämt, att hon handlat rätt. Hon sade honom, att hon redan fått en förfärlig snufva, och att detta kunde vara straff nog.

»Elisabet,» säger grefvinnan Märta, »detta är ej saker att skämta med.»

»Vi två,» svarar den unga kvinnan, »hafva aldrig kunnat bli ense om rätta stunden för skämt och allvar!»

»Men du bör dock förstå, Elisabet, att ingen ärbar kvinna lämnar sitt hem för att midt i natten ströfva omkring med en känd äfventyrare.

Då såg Elisabet Dohna, att hennes svärmor beslutit hennes fördärf. Hon såg, att hon måste kämpa till det yttersta, för att det ej skulle lyckas denna att draga öfver henne en fruktansvärd olycka.

»Henrik,» ber hon, »låt ej din mor ställa sig emellan oss! Låt mig tala om för dig, hur allt gått till. Du är rättvis, du skall ej döma mig ohörd. Låt mig berätta allt för dig, och du skall se, att jag endast handlat så, som du lärt mig.»

Grefven nickade ett stumt bifall, och grefvinnan Elisabet berättade nu, huru hon kommit att drifva Gösta Berling in på de onda vägarna. Hon talade om allt, som tilldragit sig i det lilla blå kabinettet, och om huru hon känt sig drifven af sitt samvete att gå och rädda den hon förorättat. »Jag hade ju ingen rätt att döma honom,» sade hon, »och min man har själf lärt mig, att intet offer är för stort, då man vill godtgöra en oförrätt. Inte sant, Henrik?»

Grefve Henrik vände sig till sin mor.

»Hvad säger min mor härom?» frågade han. Hans lilla kropp var nu alldeles stel af värdighet, och hans höga, smala panna låg i majestätiska veck.

»Jag,» svarade grefvinnan, »jag säger, att Anna Stjärnhök är en klok flicka, och att hon nog visste hvad hon gjorde, då hon berättade denna historia för Elisabet.»

»Min mor behagar missförstå mig,» sade grefven. »Jag frågar, hvad min mor tänker om denna berättelse. Har grefvinnan Märta Dohna försökt öfvertala sin dotter, min syster, att gifta sig med en afsatt präst?»

Grefvinnan Märta teg ett ögonblick. Ack, den Henrik, så dum, så dum! Nu jagade han ju på orätt spår. Hennes jakthund förföljde ju jägaren själf och lät haren springa. Men om Märta Dohna var svarslös för ett ögonblick, så var det ej häller längre.

»Käre vän,» sade hon med en axelryckning. »Det finns ett skäl för att låta alla dessa gamla historier om den olycklige mannen hvila, samma skäl, som gör, att jag nu ber dig undertrycka all offentlig skandal. Det är nämligen högst troligt, att han omkommit i natt.»

Hon talade i en blid, beklagande ton, men det fanns ej ett sanningens ord i det hon sade.

»Elisabet har sofvit länge i dag och har därför ej hört, att folk redan blifvit utsändt rundt om sjön för att fråga efter herr Berling. Han har ej återvändt till Ekeby, och man fruktar, att han drunknat. Isen bröt upp i morse. Se, stormen har splittrat den i tusen stycken.»

Grefvinnan Elisabet såg ut. Sjön gick nästan ren.

Då ömkade hon sig öfver sig själf. Hon hade velat undkomma Guds rättvisa. Hon hade ljugit och hycklat. Hon hade kastat oskuldens hvita mantel öfver sig.

Den förtviflade kastade sig ned på knä för sin man och bekännelsen störtade fram öfver hennes läppar.

»Döm mig, förkasta mig! Jag har älskat honom. Tvifla ej på, att jag har älskat honom. Jag sliter mitt hår, jag rifver mina kläder af sorg. Jag bryr mig ej om något nu, då han är död. Jag bryr mig ej om att skydda mig. Du skall få veta hela sanningen. Mitt hjärtas kärlek har jag tagit ifrån min man och skänkt en främling. O, jag förkastade, jag är en af dem, som otillåten kärlek lockat.»

Du unga, förtviflade, ligg där vid dina domares fötter och säg dem allt! Välkommet, martyrskap! Välkommen, nesa, välkommen! O, hur skall du kunna tvinga himmelens blixtar att ljunga ned öfver ditt unga hufvud!

Säg din make, hur du förfärades, då lidelsen kom öfver dig, väldig och oemotståndlig, hur du ryste öfver ditt hjärtas uselhet. Hellre hade du mött kyrkogårdens spöken än dämonerna i din egen själ.

Säg dem, hur du, förvisad från Guds ansikte, känt dig ovärdig att trampa jordens yta. I bön och tårar har du kämpat. »O Gud, rädda mig! O Guds son, dämoners utdrifvare, rädda mig!» har du bedit.

Säg dem, hur du ansett bäst att dölja allt. Ingen skulle få lära känna din uselhet. Du trodde, att det var Gud behagligt att handla så. Du trodde ock, att du gick Guds vägar, då du ville rädda den man, som du älskade. Han visste ingenting om din kärlek. Han skulle ej förtappas för din skull. Visste du hvad som var rätt? Visste du hvad som var orätt? Gud allena visste det, och han hade dömt dig. Han hade slagit ditt hjärtas afgud. Han hade ledt dig in på den stora, helande botgöringens väg.

Säg dem, att du vet, att frälsning ej finnes i fördöljandet. Dämonerna älska mörkret. Må dina domares händer knyta sig om gisslet! Straffet skall falla som lisande balsam på syndens sår. Ditt hjärta längtar efter lidandet.

Säg dem allt detta, medan du ligger på knä på golfvet och vrider händerna i våldsam sorg, talande i förtviflans vilda tonfall, med ett gällt skratt hälsande tanken på straff och vanära, ända tills din man fattar tag i dig och rycker dig upp från golfvet.

»Uppför dig så, som det anstår en grefvinna Dohna, eller jag måste be min mor tukta dig som ett barn.»

»Gör med mig hvad du vill!»

Då föll grefvens dom:

»Min mor har bedt för dig. Därför får du bo kvar här i mitt hem. Men hädanefter är det hon, som befaller, och du, som lyder.»

Se botgöringens väg! Den unga grefvinnan är vorden den ringaste af tjänarinnor. Hur länge, o hur länge?

Hur länge skall ett stolt hjärta förmå böja sig? Hur länge skola otåliga läppar kunna tiga, hur länge en häftig

hand hållas tillbaka?

Ljuf är förnedringens uselhet. Medan ryggen värker af tungt arbete, är hjärtat stilla. Till den, som sofver några korta timmar på en hård bädd af halm, kommer sömnen okallad.

Må den äldre kvinnan förvandla sig till en ond ande för att kunna plåga den unga nog. Hon tackar sin välgörarinna. Ännu är ej det onda dödt inom henne. Jaga upp den sömnhungriga klockan fyra hvarje morgon! Lägg på den ovana arbeterskan ett orimligt dagsverke vid den tunga drällväfven! Det är godt. Botgörerskan har måhända ej kraft nog att själf svänga gisslet med tillräcklig styrka.

Då den stora vårbyken kommer, låter grefvinnan Märta henne stå vid baljan i tvättstugan. Hon kommer själf för att se på hennes arbete. »Vattnet är för kallt i din balja,» säger hon och tar sjudande vatten ur en gryta och slår öfver hennes bara armar.

Kall är dagen, då tvättkvinnorna måste stå vid sjön och skölja kläderna. Stormbyar brusa fram och öfverhölja dem med snöblandadt regn. Drypande våta och tunga som bly bli tvättkvinnornas kjortlar. Hårdt är arbetet med klappträdet. Blod spricker fram under de fina naglarna.

Men grefvinnan Elisabet klagar ej. Prisad vare Guds godhet! Hvar har botgöraren sin sötma, utom i lidandet? Gisslets taggiga knutar falla mjukt, som om de vore blad af rosor, på den botgörandes rygg.

Den unga kvinnan får snart veta, att Gösta Berling lefver. Den gamla har blott velat narra henne till bekännelse. Ja, hvad mer? Se Guds väg! Se Guds styrelse! Så har han lockat den syndiga in på försoningens goda väg.

Blott en sak måste hon ängslas öfver. Hur skall det gå hennes svärmor, hvars hjärta Gud för hennes skull förhärdat? Ah, han skall döma henne i mildhet. Hon måste vara ond för att hjälpa den syndiga att återvinna Guds kärlek.

Icke visste hon, hur ofta en själ, som pröfvat all annan vällust, slår öfver till att söka sitt nöje i grymheten. Då smicker och smekningar och dansens yra och spelets retelse fattas den otåliga, förmörkade själen, dyker den ned i sina mörka djup och hämtar upp grymheten. I djurs och människors pinande finnes ännu ett glädjeämne för slappade känslor.

Den gamla vet ej med sig någon ondska. Hon tror sig blott näpsa en lättfärdig hustru. Så ligger hon stundom vaken om nätterna och grubblar öfver nya plågomedel. Ve henne, hvilket helgerån hon begår! Arbetet självt, den store välgöraren, förvandlar hon till en plåga och ett straff.

En kväll går hon genom våningen och låter grefvinnan lysa sig med ett ljus. Denna bär det i handen utan stake.

»Ljuset är slut,» säger den unga.

»Då ljuset är slut, skall staken brinna,» svarar grefvinnan Märta.

Och de gå vidare, till dess den rykande veken slocknar på den svedda handen.

Men detta är barnslighet. Det finnes marter för själen, som öfvergå allt kroppens lidande. Grefvinnan Märta bjuder gäster och låter husfrun själf gå vid sitt eget bord och passa upp dem.

Se, detta är botgörerskans stora dag. Främmande människor skola se henne i hennes förnedring. De skola se, att hon ej mer är värdig att sitta vid sin mans bord. O, med hvilket hån skola ej deras kalla blickar hvila på henne!

Värre, trefaldt värre blir det. Ej en blick möter hennes. Alla vid bordet sitta tysta och nedslagna, män och kvinnor lika förstämda.

Men hon uppsamlar allt detta som glödande kol att lägga på sitt hufvud. Är då hennes synd så förskräcklig? Är det skam att vara i hennes närhet?

Så kommer frestelsen: se, denna Anna Stjärnhök, som varit hennes vän, och lagmannen i Munkerud, dennas granne vid bordet, gripa om henne, då hon kommer, rycka stekfatet ifrån henne, skjuta fram en stol och vilja ej låta henne fly.

»Sitt där, barn, sitt där!» säger lagmannen. »Du har intet ondt gjort.»

Och med en mun förklara alla middagsgästerna, att om hon ej sitter kvar vid bordet, måste de alla bort. De äro ej bödelsdrängar. De gå ej Märta Dohnas ärenden. De låta ej bedraga sig så lätt som fårskalliga grefvar.

»O, ni gode herrar! O, ni älskade vänner! Varen ej så barmhärtiga! Ni tvinga mig att själf ropa ut min synd. Det är någon, som jag hållit för mycket kär.»

»Barn, du vet ju ej, hvad synd är. Du vet ej, hur oskyldig du är. Gösta Berling visste ju ej ens, att du tyckte om honom. Tag nu åter din plats i ditt hem! Du har intet ondt gjort.»

De hålla hennes mod uppe för en stund och äro själfva med ens muntra som barn. Skratt och skämt ljuda kring bordet.

De hetsiga, lättrörda människorna, de äro så goda; men ändock äro de sända af frestaren. De vilja inbilla henne, att hon är en martyr och håna öppet grefvinnan Märta, som om hon vore en häxa. Men de förstå ej saken. Ej veta de, hur själen längtar efter renhet, ej hur botgöraren af sitt hjärta tvingas att utsätta sig för vägens stenar och solens brand.

Stundom tvingar grefvinnan Märta henne att i långa dagar sitta stilla vid bågen, och då berättar hon för henne ändlösa historier om Gösta Berling, denne präst och äfventyrare. Räcker ej hennes minne till, så diktar hon, lagar blott så, att hans namn hela dagarna skall ljuda i den unga kvinnans öra. Det är detta hon fruktar mest. Under sådana dagar ser hon, att hennes botgöring aldrig skall hafva ett slut. Hennes kärlek vill ej dö. Hon tror, att hon själf skall dö förr än den. Hennes kroppskrafter börja svika henne. Hon är ofta mycket sjuk.

»Men hvar dröjer din hjälte?» frågar grefvinnan hånfullt. »Dag efter dag har jag väntat honom i spetsen för kavaljererna. Hvarför stormar han ej Borg, uppsätter dig på tronen och kastar mig och din man, bundna, i tornet? Är du redan glömd?»

Hon skulle nästan vilja försvara honom och tala om, att hon själf förbjudit honom att ge henne någon hjälp. Men nej, tiga är bäst, tiga och lida.

Dag för dag täres hon allt mer af öfverretningens eld. Hon går i ständig feber och är så matt, att hon knappt kan hålla sig uppe. Hon vill blott dö. Lifvets starka krafter äro kufvade. Kärleken och glädjen våga ej röra sig. Hon hyser ej mer någon fruktan för lidandet.

Det är, som om hennes man ej mer skulle veta, att hon finnes till. Han sitter instängd på sitt rum nästan hela dagen och studerar svårlästa handskrifter och uppsatser i gammalt, suddigt tryck.

Han läser adelsbref på pergament, vid hvilka Svea rikes sigill hänger, stort och väldigt, formadt i rödt vax och förvaradt i en svarfvad trädosa. Han beskådar gamla sköldemärken med liljor i hvitt fält och gripar i blått. Sådant förstår han, och sådant tolkar han med lätthet. Och han läser om och om igen gamla graftal och

personalier öfver de ädle grefvar Dohna, hvari deras bedrifter jämföras med Israels hjältars och Hellas gudars.

Se, dessa gamla ting hafva alltid gjort honom glädje. Men sin unga hustru bryr han sig ej om att tänka på vidare.

Grefvinnan Märta har sagt ett ord, som dödat all kärlek inom honom: »hon tog dig för pengarnas skull.» Sådant tål väl ingen man att höra. Det släcker all kärlek. Nu var det honom likgiltigt, hur det gick den unga kvinnan. Om hans mor återförde henne på pliktens väg, var det godt. Grefve Henrik hyste mycken beundran för sin mor.

Detta elände fortgick i en månads tid. Dock var ju ej tiden så stormig och upprörd, som det kan låta, då händelserna sammanträngas på några skrifna sidor. Grefvinnan Elisabet lär alltid ha varit lugn att se på. Hon hade blott den enda gången, då hon fick höra, att Gösta Berling skulle vara död, blifvit öfverväldigad af sinnesrörelse. Men så stor var hennes ängslan öfver, att hon ej kunnat bevara sin kärlek för sin man, att hon troligen låtit grefvinnan Märta pina sig till döds, om ej en kväll hennes gamla hushållerska talat med henne.

»Grefvinnan skall tala med grefven,» sade denna. »Herre Gud, grefvinnan är ett sådant barn. Grefvinnan vet kanske ej ens själf, hvad hon har att vänta; men jag ser nog, hur det är fatt.»

Men det var ju just detta, hon ej kunde säga sin man, medan han gick och närde en så svart misstanke mot henne.

Den natten klädde hon sig tyst och gick ut. Hon bar en vanlig bondpigas kläder och ett knyte i handen. Hon ämnade rymma från sitt hem och aldrig vända åter.

Hon gick ej för att undslippa plågor och lidanden. Men nu trodde hon, att Gud gifvit henne ett tecken, att hon hade lof att gå, att hon måste bevara sin kropps hälsa och krafter.

Hon drog ej västerut öfver sjön, ty där bodde den, som hon hade mycket kär. Ej heller gick hon norrut, ty där bodde många af hennes vänner, och ej mot söder, ty långt, långt söderut fanns hennes faders hem, och hon ville ej komma det ett steg närmare. Men österut gick hon, ty där visste hon sig ej ha hem, ej älskad vän, ej känd människa, ej hjälp eller tröst.

Hon gick ej med lätta steg, ty hon trodde sig ej försonad med Gud. Men dock var hon glad, att hon hädanefter skulle få bära bördan af sin synd bland främlingar. Deras liknöjda blickar skulle hvila på henne, lisande som stål på en svullnad lem.

Hon ämnade vandra, till dess hon fann ett fattigt torp i skogsbrynet, där ingen kunde känna henne. »Det har gått mig, som ni kan se, och mina föräldrar hafva jagat bort mig,» skulle hon säga. »Låt mig få föda och tak öfver hufvudet här, till dess jag själf kan förtjäna mitt bröd. Jag är ej utan penningar.»

Så gick hon framåt genom den ljusa juninatten, ty maj månad var gången under hennes svåra lidande. Ack, maj månad, den sköna tid, då björkarna blanda in sin ljusa grönska i granskogarnas mörker, och då sunnanvinden kommer igen långt söderifrån, mättad af värme!

Otacksam må jag synas mer än andra, som njutit af dina gåfvor, du vackra månad. Ej med ett ord har jag prisat din fägring.

Ack maj, du kära, ljusa månad, har du någon gång gifvit akt på ett barn, som sitter i sin moders knä och lyssnar till sagor? Så länge barnet hör talas om grymma jättar och om sköna prinsessors bittra lidande, håller det hufvudet upprätt och ögonen öppna; men om modern börjar tala om lyckan och solskenet, sluter den lille

sina ögon och slumrar in så stilla med hufvudet mot hennes bröst.

Se, du vackra månad, ett sådant barn är ock jag. Må andra lyssna till tal om blommor och solsken; men för mig väljer jag de mörka nätterna, fulla af syner och äfventyr, för mig de hårda ödena, för mig förvildade hjärtans sorguppfyllda lidelser.

FJÄRDE KAPITLET.

Järnet från Ekeby.

Vår var det, och järnet från alla Värmlands bruk skulle sändas till Göteborg.

Men på Ekeby hade de intet järn att sända. På hösten hade det tidtals varit vattenbrist, på våren hade kavaljererna regerat.

På deras tid skummade starkt, bäskt öl utför Björksjöfallets breda gråstenstrappa, och Löfvens långa sjö var ej fylld med vatten, utan med brännvin. På deras tid lades intet tackjärn i ässjan, men smederna stodo i skjorta och trätofflor framför härdarna och vände ofantliga stekar på långa spett, medan smedpojkarna med långa tänger höllo späckade kapuner öfver glöden. I de dagarna gick dansen öfver bruksbackarna. Då sof man på hyvelbänken och spelade kort på smedjestädet. I de dagarna smiddes intet järn.

Men våren kom, och nere på grosshandelskontoren i Göteborg började man vänta på järnet från Ekeby. Man vände på kontrakt, afslutade med majoren och majorskan, där det talades om leveranser på många hundra skeppund.

Men hvad brydde kavaljererna sig om majorskans kontrakt? De höllo glädjen och fiolspelet och kalasandet vid makt. De sågo till, att dansen gick öfver bruksbackarna.

Järn kom från Stömne, järn från Sölje. Järnet från Kymsberg letade sig genom ödemarker ner till Vänern. Från Uddeholm kom det och från Munkfors och från alla de många bruken. Men hvar är järnet från Ekeby?

Är ej Ekeby längre det förnämsta af Värmlands bruk? Vakar ingen öfver den gamla gårdens ära? Som aska för vinden är den lämnad i händerna på vårdslöse kavaljerer. De låta dansen gå öfver bruksbackarna. Hvad annat mäkta deras usla hjärnor ombestyra!

Men forsar och älfvar, skutor och pråmar, hamnar och slussar undra och fråga: »Kommer ej järnet från Ekeby?»

Och det hviskar och frågar från skog till sjö, från berg till dal: »Kommer ej järnet från Ekeby? Kommer det aldrig mer något järn från Ekeby?»

Och djupt inne i skogen börjar kolmilan skratta, och de stora hammarhufvudena i de mörka smedjorna tyckas hånle, grufvorna spärra upp sina vida gap och storskratta, pulpeterna på grosshandelskontoren, där majorskans kontrakt ligga förvarade, vrida sig i skratt. »Har ni hört så lustigt? De ha intet järn på Ekeby, på det yppersta af Värmlands bruk ha de intet järn.»

Upp, I sorglöse, upp, I hemlöse! Skolen I tåla, att slik nesa öfvergår Ekeby? O, så visst I älsken det fagraste ställe på Guds gröna jord, så visst som det är er längtans mål på fjärran vägar, så visst som I ej kunnen nämna dess namn borta bland främlingar, utan att ert öga tåras, stån upp, kavaljerer, rädden Ekeby ära!

Nå, men om Ekeby hammare hvilat, hafva de väl arbetat vid våra sex underlydande bruk. Där måste finnas nog och mer än nog af järn.

Så far Gösta Berling åstad för att tala vid förvaltarna på de sex bruken.

Nu är för det första att nämna, att till Högfors, som ligger vid Björksjöälfven, en liten bit ofvan Ekeby, fann han det ej vara skäl att fara. Det låg allt för nära Ekeby, hade varit så godt som under kavaljerernas regemente.

Men han reste ett par mil norrut, tills han kom till Lötafors. Vackert ställe var det, därom var intet tvifvel. Öfre Löfven utbredde sig framför det, och tätt bakom sig hade det Gurlita klätt med brant uppstigande topp och ett tycke af vildhet och romantik, som väl passar ett gammalt berg. Men smedjan, den är ju ej sådan den skall vara: svänghjulet är sönder och har varit så hela året.

»Nå hvarför har det ej blifvit lagadt?»

»Snickaren, min käre vän, snickaren, som var den ende i hela häradet, som kunde laga det, har varit upptagen på annat håll. Vi ha inte fått smida ett enda skeppund.»

»Nå, hvarför sänden I inte efter snickaren?»

»Sände efter! Som om vi ej skulle hafva sändt efter honom hvar dag, men han har ju ej kunnat komma. Han har hållit på att bygga kägelbanor och lusthus på Ekeby.»

Då förstår Gösta med ens, hur det skall gå honom på denna resa.

Han far vidare norrut upp till Björnidet. Vackert och präktigt ställe, det också, med ett läge, som skulle anstå ett slott. Den stora manbyggnaden behérskar en halfcirkelformig dal, på tre håll omgifven af väldiga höjder och på det fjärde af Löfven, som där har sin ändpunkt. Och Gösta vet, att intet bättre ställe finns för månskenspromenader och svärmeri än strandvägarna utefter älfven, förbi fallet och ned mot smedjan, som är inrymd i väldiga, ur själfva bergväggen sprängda hvalf. Men järn, finns där något järn?

Nej, naturligtvis icke. De hade ju ej haft några kol, och från Ekeby hade de ej kunnat få pengar till att betala kolare och körare. All bruksdrift hade legat nere under vintern.

Så styr Gösta söderut igen. Han kommer till Hån, på Löfvens östra strand, och till Löfstafors, långt inne i skogarna – men det går honom ej bättre där. Ingenstädes hafva de järn, och allestädes tyckes det vara kavaljerernas eget fel, att så förhåller sig.

Till sist kommer han till Älgfors, ett litet bruk långt inne bland de östra höjderna, ett af de rikt välsignade ställen, som alltid utöfvat stor tjuskraft på människor. Där finns det gifvande jakt i skogen och härligt fiske i sjön. Där finns björkklädda uddar, på hvilka man kunde vilja dröja i lugnt grubbel dagen om, och där är en sådan stillhet och frid, att man ej längre tror sig tillhöra en bekymrad och orolig värld.

Men de lugnets makter, som regera där, hafva alltid lagat så, att vägen dit upp skall vara ofarbar eller i det närmaste ofarbar. Gösta Berling fick nog känna på detta, innan han och Don Juan nådde fram till bruket.

På Älgfors är Gustaf Bendix förvaltare. Han lägger sitt långa ansikte i de allvarligaste veck, då han får höra Göstas ärende.

»De hade väl ingenting på de andra ställena,» säger han.

»Nej bevars.»

»Sådana kanaljer,» utbrister han, »att säga sådant! Du kan tro, att jag mött deras foror här på skogarna i vinter. De ha redan sitt järn i Göteborg, tro du mig, Gösta!»

Då fattar Gösta hopp. Han har ej haft mycken tro på Gustaf Bendix förr, men nu börjar han tänka, att här skall finnas järn.

Gustaf Bendix tar honom vid handen och för honom in på brukskontoret.

»Jag skall visa bror något märkvärdigt,» säger den gamle upptågsmakaren och tar fram två små fina stålfilar ur en låda.

»Om bror kunde gissa, hvar jag funnit dessa,» säger Gustaf Bendix, och hans slitna grofhyade ansikte ser så hjärtans ängsligt ut.

Nej, det kan inte Gösta.

»Jo här,» säger han och tar fram en stor död råtta ur samma låda, och han visar Gösta, hur den råttan ej haft vanliga framtänder, utan ett par stålfilar i munnen.

»Hvad säger bror om detta?» fortsätter Gustaf Bendix. »Det tycker jag är orättfärdigt af vår Herre. En sådan här råtta kan ju äta järn, och det göra de också, de små satarna. Allt vårt stångjärn ha de gnagt i sig. Inte så mycket som ett skeppund finnes att få numera. När jag kommer in på upplaget i går, så är hela förrådet borta, magasinet är tomt, rensopadt. Endast de här spånorna voro kvar och en död råtta, och i hennes mun sutto de här filarna, och då kunde jag begripa, hur allt hängde ihop. Vill bror ha filarna? De äro märkvärdiga i alla fall.»

Och han vänder sitt bekymrade ansikte till Gösta, som sjunker ned på kontorsstolen och håller på att förgås af skratt, fast det nog ej var första gången han hörde, att bruksråttorna åto järn.

Så vänder Gösta hem till Ekeby, och kavaljererna taga med dyster min i betraktande de femtio skeppund eller så, som finnas på upplaget, och deras hjässor äro tyngda af sorg, ty de höra, hur all naturen hånler åt Ekeby, och de tycka, att marken darrar af snyftningar, och träden hota dem med vredgade åtbörder, och gräs och örter klaga öfver, att Ekeby ära är gången.

Men hvartill så många ord och så mycken undran? Där är ju järnet från Ekeby.

Där är det, lastadt på pråmar vid Klarälfsstranden, färdigt att segla utför älfven, färdigt att uppvägas på järnvågen i Karlstad, färdigt att föras på en vänerskuta till Göteborg. Så är den då räddad, Ekeby ära.

Men hur är detta möjligt? På Ekeby fanns ju ej mer än femtio skeppund järn, på de sex andra bruken fanns ju intet järn. Hur är det möjligt, att fullastade pråmar nu skola föra en sådan oerhörd massa järn till vågen i Karlstad? Ja, därom må man fråga kavaljererna.

Kavaljererna äro själfva ombord på de tunga, fula farkosterna, de ämna själfva följa järnet från Ekeby till Göteborg. Inte en vanlig pråmkarl, inte någon vanlig dödlig får följa järnet. Kavaljererna hafva kommit med flaskor och matsäckskorgar, med valthorn och fioler, med bössor och metrefvar och killekort. De skola göra allt för sitt kära järn och ej öfverge det, förrän det är aflastadt på kajen i Göteborg. De skola själfva lossa och lasta, sköta segel och roder. De äro just de rätte för en sådan uppgift. Finnes väl en sandbank i Klarälfven eller ett ref i Vänern, som de ej känna! Ligga ej rorpinne och tälja lika lätt i deras hand som stråke och töm!

Om de älska något i världen, så är det järnet på de pråmarna. De akta det som finaste glas, de breda presenningar öfver det. Inte en flik af det får ligga bart. Det är dessa tunga grå stänger, som skola upprätta Ekeby ära. Ingen främling får kasta likgiltiga blickar på dem. O Ekeby, du vår längtans land, må din ära stråla!

Ingen af kavaljererna har stannat hemma. Farbror Eberhard har lämnat sin skrifpulpet, och kusin Kristoffer

har kommit fram ur spiselvrån. Till och med den blide Löwenborg är där. Ingen kan hålla sig borta, då det gäller Ekeby ära.

Men för Löwenborg är det ej nyttigt att se Klarälfven. Han har ej sett den på trettiosju år, han har ej bestigit en båt på lika lång tid. Han hatar sjöarnas blanka ytor och de grå älfvarna. Han påminnes om alltför dystra ting, då han kommer ut på vattnet, och han brukar undvika det, men i dag har han ej kunnat hålla sig hemma. Äfven han måste följa med för att rädda Ekeby ära.

Det förhöll sig nämligen så, att för trettiosju år sedan hade Löwenborg sett sin fästmö drunkna i Klarälfven, och sedan dess hade hans stackars hufvud ofta varit förvirradt.

Men då han står och ser på älfven, börjar hans gamla hjärna att bli allt oredigare. Den grå älfven, som flyter fram med många små glittrande vågor, är en stor orm med silfverfjäll, som ligger och lurar på rof. De gula, höga sandväggarna med glesa starrtufvor, genom hvilka älfven skurit sin fåra, äro väggarna i en fallgrop, på hvars botten ormen lurar, och den breda landsvägen, som gör ett hål i väggen och genom djup sand vadar ned till färjan, bredvid hvilken pråmarna äro förtöjda, är själfva öppningen till den fruktansvärda dödshålan.

Och den lille gubben står och stirrar med sina små, blå ögon. Hans långa, hvita hår flyger för alla vindar, och hans kinder, som oftast blomstra i mild rosenfärg, äro alldeles bleka af ångest. Han vet så säkert, som om någon skulle sagt honom det, att snart någon skall komma på den där vägen och störta sig i den lurande ormens gap.

Nu ämna kavaljererna kasta loss och fatta de långa stängerna för att drifva pråmarna ut i strömfåran, men då ropar Löwenborg:

»Stanna, säger jag er, stanna för Guds skull!»

De förstå nog, att han börjar bli oredig, därför att han känner pråmen vagga under sig, men de hejda ovilkorligen de lyfta stängerna.

Och han, som ser, att älfven lurar på rof, och att någon ovilkorligen måste komma för att störta sig i den, pekar med en varnande åtbörd uppåt vägen, alldeles som om han såge någon komma på den.

Det vet nog enhvar, att lifvet gärna anordnar sådana sammanträffanden som det, hvilket nu följde. Den, som ännu kan förvånas, må väl förundra sig öfver, att kavaljererna skulle ligga med sina pråmar vid färjstället öfver Klarälfven, just morgonen, som följde efter den natten, då grefvinnan Elisabet begifvit sig österut på vandring. Men helt visst skulle det varit mer underligt, om ej den unga kvinnan funnit någon hjälp i sin nöd. Det hände nu så, att hon, som gått hela natten, kom fram på landsvägen, som gick ned till färjan, just som kavaljererna ämnade lägga ut, och de blefvo stående och sågo på henne, medan hon talade med färjkarlen, och han lossade båten. Hon var klädd som en bondpiga, och de anade ej, hvem hon var. Men de stodo ändå och stirrade på henne, därför att det var något bekant hos henne. Som hon nu stod där och talade med färjkarlen, syntes ett dammoln på landsvägen, och ur dammolnet skymtade fram en stor gul kalesch. Hon förstod, att den var från Borg, att man var ute och sökte henne, och att hon nu skulle bli upptäckt. Hon kunde ej längre tänka på att komma undan i färjkarlens båt, och det enda gömställe hon såg var kavaljerernas pråmar. Hon störtade bort mot dem, utan att se hvad det var för folk ombord. Och väl var det, att hon ej såg det, ty annars hade hon väl hellre kastat sig under hästarnes fötter än tagit sin tillflykt dit.

När hon kommit ombord, skrek hon blott: »Göm mig, göm mig!» Och så snafvade hon och föll omkull på järnlasten. Men kavaljererna bådo henne vara lugn. De stötte hastigt från land, så att pråmen kom ut i strömfåran och dref ned mot Karlstad, just då kaleschen kom fram till färjstället.

I vagnen sutto grefve Henrik och grefvinnan Märta. Nu sprang grefven fram för att fråga färjkarlen, om han

sett hans grefvinna. Men som grefve Henrik var smått förlägen öfver att nödgas fråga efter en förrymd hustru, så sade han bara:

»Det är någonting borta!»

»Jaså,» sade färjkarlen.

»Det är någonting borta! Jag frågar, om ni sett någonting?»

»Hvad är det han frågar om?»

»Ja, det är detsamma, men det är någonting borta. Jag frågar, om han färjat någonting öfver älfven i dag.»

På det sättet fick han dock ingenting veta, och grefvinnan Märta måste själf tala vid karlen. Hon visste om en minut, att den de saknade befann sig ombord på en af de trögt bortglidande pråmarna.

»Hvad är det för folk på de där pråmarna?»

»Åh, det är väl kavaljererna, som vi bruka säga.»

»Ah,» säger grefvinnan. »Ja, då har du din hustru i godt förvar, Henrik. Då vända vi lika så gärna om hem genast.»

Ute på pråmen rådde just ingen så stor glädje, som grefvinnan Märta trott. Så länge den gula kaleschen var synlig, satt den förskrämda unga kvinnan hopkrupen på lasten utan att röra sig eller säga ett ord. Hon bara stirrade på stranden.

Troligt är, att hon, först då hon sett den gula kaleschen aflägsna sig, kände igen kavaljererna. Hon rusade upp. Det var, som om hon ville fly på nytt, men hon blef hejdad af den närmast stående, och så sjönk hon med ett sakta kvidande åter ned på lasten.

Och kavaljererna vågade ej tala till henne eller göra henne frågor. Hon såg ut, som om hon stått på vansinnets tröskel.

De sorglöses hjässor började sannerligen tyngas af ansvar. Detta järn var, redan det, en tung börda för ovana skuldror, och nu skulle de till på köpet vaka öfver en ung, ädelboren dam, som rymt från sin man.

Då de mötte denna unga kvinna under vinterns fester, hade en och annan af dem kommit att tänka på en liten syster, som han fordom älskat. Då han lekt och brottats med denna syster, hade han måst taga varligt i henne, och då han pratat med henne, hade han fått lära sig att ge akt på sig och ej tala fula ord. Om en främmande pojke jagat henne för vildt i leken eller sjungit fula visor för henne, då hade han kastat sig öfver denne med gränslös förbittring och nära nog bultat lifvet ur honom, ty hans unga syster skulle aldrig höra något ondt eller lida någon sorg eller någonsin mötas af ondska och hat.

Grefvinnan Elisabet hade varit allas deras glada syster. Då hon hade lagt sina små händer i deras hårda näfvar, hade det just varit, som om hon sagt: »Känn så bräcklig jag är, men du är min store bror, du skall beskydda mig både mot andra och mot dig själf.» Och de hade varit höfviska riddersman, så länge de sett henne.

Nu sågo kavaljererna henne med förfäran och kände ej rätt igen henne. Hon var härjad och afmagrad, halsen var utan rundning, ansiktet genomskinligt. Hon hade väl slagit sig under nattens vandring, ty ur ett litet sår vid tinningen kom då och då en bloddroppe framsipprande, och det krusiga, ljusa håret, som hängde ned i pannan, hade blifvit klibbigt af blodet. Hennes klädning var smutsig efter den långa vandringen på af dagg

fuktiga vägar, och hennes skor voro illa tilltygade. Kavaljererna förnummo en hemsk känsla af, att detta var en främmande. Den grefvinna Elisabet de känt hade ej haft sådana vilda, glödande ögon. Deras stackars syster hade nära nog blifvit jagad till vansinne. Det var, som om en från andra rymder nedstigen själ kämpade med den rätta själen om herraväldet i denna utpinade kropp.

Men de behöfva ej oroa sig för hvad de skola göra af henne. Hos henne vakna de gamla tankarna. Där är frestelsen åter öfver henne. Gud vill åter pröfva henne. Se, hon står bland vänner. Ämnar hon lämna botgörarens väg?

Hon reste sig och ropade, att hon måste bort.

Kavaljererna försökte lugna henne. De sade henne, att hon kunde vara trygg. De skulle skydda henne mot all förföljelse.

Hon bad endast att få stiga ned i den lilla båten, som följde pråmen, och ro i land för att ensam fortsätta sin vandring.

Men de kunde ju ej låta henne gå. Hvad skulle det bli af henne? Bättre var det, att hon stannade hos dem. De voro bara fattiga gamla män, men de skulle helt visst finna någon utväg att hjälpa henne.

Då vred hon händerna och bad dem låta henne gå. Men de förmådde ej villfara hennes bön. De sågo henne så nödställd och svag, att de tänkte, att hon måste dö på landsvägen.

Gösta Berling stod ett stycke därifrån och såg ned i vattnet. Kanske skulle den unga kvinnan ej gärna se honom. Han visste det ej, men hans tankar lekte och logo i alla fall. »Nu vet ingen, hvar denna unga kvinna befinner sig,» tänkte han, »nu kunna vi föra henne med oss till Ekeby. Vi skola hålla henne dold där, vi kavaljerer, och vi skola vara goda mot henne. Vår drottning, vår herskarinna skall hon bli, men ingen skall veta om, att hon finnes. Vi skola vakta henne så väl, så väl. Hon skulle kanske bli lycklig bland oss, hon skulle bli omhuldad som en dotter af alla de gamle. Hon skulle göra folk af oss, vi skulle komma att dricka mandelmjölk och tala franska. Och då vårt år är slut, hvad se’n? Kommer tid, kommer råd.»

Han hade aldrig vågat göra rätt klart för sig, om han älskade henne. Han kunde ej äga henne utan synd, och han ville ej draga ned henne till något lågt eller uselt, det var hvad han visste. Men att hafva henne gömd på Ekeby och få vara god mot henne, sedan andra varit grymma, och låta henne njuta allt godt lifvet äger, ack, hvilka drömmar, hvilka saliga drömmar!

Men han vaknade ur dem, ty den unga grefvinnan var i full förtviflan, och hennes ord hade förtviflans skärande tonfall. Hon hade kastat sig på knä midt ibland kavaljererna och bad dem att få gå.

»Gud har ej ännu förlåtit mig,» ropade hon. »Låt mig gå!»

Gösta såg, att ingen af de andra förmådde lyda henne, och förstod, att han måste göra det. Han, som älskade henne, måste göra det.

Han erfor en svårighet vid att gå, som om hvarje lem i kroppen gjorde motstånd mot hans vilja, men han släpade sig fram till henne och sade, att han ville föra henne i land.

Hon steg genast upp. Han lyfte henne ned i båten och rodde henne till den östra stranden. Han lade till vid en smal gångstig och hjälpte henne ur båten.

»Hvad skall det nu bli af er, grefvinna?» sade han.

Hon lyfte allvarligt fingret och pekade mot himlen.

»Då ni kommer i nöd, grefvinna . . . »

Han kunde ej tala, rösten svek honom, men hon förstod honom och svarade:

»Jag skall sända bud på er, då jag behöfver er.»

»Jag skulle velat skydda er mot allt ondt,» sade han.

Hon räckte honom sin hand till farväl, och han förmådde ej säga något mer. Hennes hand låg kall och slapp i hans.

Grefvinnan var ej medveten om något annat än dessa inre röster, som nödgade henne att gå bort bland främlingar. Hon visste väl knappast, att det var just den man hon älskade, som hon nu lämnade.

Så lät han henne gå och rodde åter ut till kavaljererna. Då han kom upp på pråmen, skalf han af trötthet och syntes utmattad och maktlös. Han hade gjort sitt lifs tyngsta arbete, syntes det honom.

Ännu några dagar höll han modet uppe, till dess att Ekeby ära var räddad. Han förde järnet till vågen på Kanikenäset; sedan var det för lång tid förbi med hans krafter och hans lefnadsmod.

Kavaljererna märkte ingen förändring hos honom, så länge de voro ombord. Han spände hvarje nerv för att hålla munterheten och sorglösheten vid makt, ty det var genom munterhet och sorglöshet Ekeby ära skulle räddas. Hur skulle vågspelet kunnat lyckas för dem, om de försökt det med bekymrade ansikten och modfällda hjärtan?

Om det nu är sant, som ryktet förmäler, att kavaljererna den gången hade mer sand än järn på pråmarna, om det är sant, att de oupphörligen buro upp och ned samma stänger till vågen vid Kanikenäset, tills de många hundra skeppunden voro uppvägda; om det är sant, att allt detta kunde gå för sig, därför att vågmästaren och hans folk blefvo så väl trakterade ur de från Ekeby medförda matsäckskorgarna och kantinerna, så kan man veta, att de måste vara muntra på järnpråmarna.

Hvem kan veta detta nu? Men om så varit, så är det visst, att Gösta Berling ej kunde ha tid att sörja. Af äfventyrets och farans glädje visste han dock intet. Så fort han vågade, sjönk han samman i förtviflan.

»O, Ekeby, du min längtans land,» ropade han då till sig själf, »må din ära stråla!»

Så snart kavaljererna fått vågmästarens kvitto, lastade de sitt järn på en Vänerskuta. Det var annars vanligt, att yrkesskeppare besörjde farten ned till Göteborg, och Värmlandsbruken hade i allmänhet intet mer bekymmer för sitt järn, då de fått vågmästarens kvitto på, att leveransen var fullgjord. Men kavaljererna ville ej göra sin sak till hälften, de skulle följa järnet ända till Göteborg.

På vägen dit mötte dem olyckan. Storm bröt ut på natten, skutan blef redlös, dref mot ett ref och sjönk med hela sin dyrbara last. Valthorn och kortlekar och otömda vinbuteljer gingo då till botten. Men om man såg saken rätt, hvad gjorde det, att järnet var förloradt? Ekeby ära var dock räddad. Järnet hade blifvit uppvägdt vid järnvågen på Kanikenäset. Och om än majoren måste sätta sig ned och i ett sträft bref underrätta grosshandlarna därnere i den stora staden om, att han ej ville ha deras pengar, eftersom de ej fått hans järn, så gjorde det ej heller något. Ekeby var så rikt, och dess ära var räddad.

Men om hamnar och slussar, om grufvor och milor, om skutor och pråmar börja hviska underliga ting? Om det går en dof susning genom skogarna, att hela färden var ett bedrägeri, om man påstår öfver hela Värmland, att det aldrig fanns mer än fattiga femtio skeppund på pråmarna, och att skeppsbrottet var tillställdt med flit? En djärf bragd har då blifvit utförd, och ett äkta kavaljersstreck fulländadt. Af sådant skadas ej den gamla gårdens ära.

Men det är så längesedan nu. Det är ju möjligt, att kavaljererna köpt järn från annat håll, eller att de funnit det i några förut okända förrådshus. Sanningen skall aldrig bli uppdagad i en sådan sak. Vågmästaren ville åtminstone aldrig höra talas om, att något bedrägeri varit möjligt, och han borde ju veta det.

När kavaljererna kommo hem, fingo de höra nyheter. Grefve Dohnas giftermål skulle upphäfvas. Grefven hade sändt sin hofmästare ned till Italien för att skaffa bevis, att äktenskapet ej varit lagligt. Denne kom också tillbaka fram på sommaren med tillfredsställande uppgifter. Hvari dessa bestodo, ja, det vet jag ej säkert och visst. Man får fara fram varsamt med de gamla sägnerna, de äro som åldriga rosor: de tappa lätt bladen, då man kommer dem för nära in på lifvet. Folket säger, att vigseln i Italien ej blifvit gjord af rätt präst. Jag vet ej mer, jag heller, men sant är det ändock, att äktenskapet mellan grefve Dohna och Elisabet Dücker, vid domstolen i Bro förklarades aldrig hafva varit något äktenskap.

Härom visste väl den unga kvinnan intet. Hon lefde bland bönder i aflägsna trakter, om hon lefde.

FEMTE KAPITLET.

Lilliecronas hem.

Där fanns bland kavaljererna en, hvilken jag ofta nämnt som en stor musiker. Han var en högväxt, groflemmad man med stort hufvud och yfvigt, svart hår. Han var säkert ej stort mer än fyrtio år vid denna tid, men han hade ett fult, grofhugget ansikte och ett säfligt sätt. Detta gjorde, att många räknade honom för gammal. Han var en god man, men tungsint.

En eftermiddag tog han fiolen under armen och gick bort från Ekeby. Han sade ej farväl till någon; dock var det ej hans mening att någonsin komma åter. Han vämjdes vid lifvet där, alltsedan han sett grefvinnan Elisabet i hennes olycka. Han gick, utan att hvila, hela aftonen och hela natten, ända till dess han i den tidiga soluppgången kom till en liten herregård, kallad Löfdala, som tillhörde honom.

Det var så tidigt, att ingen människa ännu var vaken. Lilliecrona satte sig på det gröna gungbrädet utanför manbyggnaden och såg på sin egendom. Herre Gud, vackrare ställe fanns ej. Gräsplanen framför huset låg i en sakta sluttning och var täckt af fint, ljusgrönt gräs. Det fanns inte make till gräsplan. Fåren fingo beta på den och barnen rasa där med sina lekar, men den höll sig alltid lika tät och grön. Lien gick aldrig öfver den, men minst en gång i veckan lät husmodern sopa bort alla stickor och strån och torra blad ur det friska gräset. Han såg på sandgången framför huset och drog plötsligen åt sig fötterna. Barnen hade sent på kvällen krattat den i riktiga mönster, och hans stora fötter hade gjort förfärlig skada på det fina arbetet. Tänk dock, hur allt växte på detta ställe! De sex rönnarna, som bevakade gårdsplanen, voro höga som bokar och vida som ekar. Sådana träd hade man väl aldrig sett förr. Granna voro de med de tjocka stammarna, klädda af gula lafvar, och med stora hvita blomklasar, stickande fram ur den mörka grönskan. Han måste tänka på himmelen och dess stjärnor. Man kunde nog förundra sig öfver, hur träden växte där på gården. Där stod en gammal pil, så tjock, att två karlar ej kunde famna om den. Den var nu murken och ihålig, och åskan hade tagit toppen af den, men dö ville den ej. Hvarje vår kom en knippa friskt grönt upp ur den afbrutna hufvudstammen för att visa, att denna lefde. Den där häggen vid östra gafveln hade blifvit ett träd så stort, att det öfverskyggade hela huset. Hela torftaket var hvitt af dess fällda blomblad, ty häggen hade redan blommat ut. Och björkarna, som stodo i små klungor här och där på åkrarna, de hade helt visst sitt paradis på hans gård. Där utvecklade de så många olika växtsätt, som om de slagit sig på att härma alla andra träd. En var lik en lind, tät och lummig med ett vidt hvalf öfver sig; en annan stod jämn och pyramidlik som en poppel, och en hängde grenarna som en tårpil. Icke en var lik den andra, och härliga voro de allesamman.

Så reste han sig och gick rundt om byggningen. Där låg trädgården så förunderligt fager, att han måste stanna och draga efter andan. Äppleträden blommade. Ja, det visste han ju. Det hade han sett, att de gjorde

på alla andra herrgårdar också; men det var bara det, att de ej på något ställe blommade så, som de gjorde på den gården, där han sett dem blomma, alltsedan han var barn. Han gick med knäppta händer och varsamma steg upp och ned på sandgångarna. Marken var hvit, och träden voro hvita, ett och annat med en brytning i skärt. Något så vackert hade han aldrig sett. Han kände hvarje träd så, som man känner sina syskon och lekkamrater. Astrakanträden voro helt hvita, likaså vinterfruktträden. Men sommargyllenas blommor voro skära, och paradisäpplenas voro rent af röda. Vackrast var den gamla oympade apeln, hvars små, bäska äpplen ingen kunde äta. Den sparade ej på blommor; den såg ut som en stor snödrifva i morgonglansen.

Ty betänk nu ock detta, att det var en tidig morgon! Daggen gjorde alla blad glänsande, allt dam var bortsköljdt. Bakom de skogklädda bergen, tätt under hvilka gården låg, kommo de första solstrålarna framilande. Det var, som om grantopparna blifvit antända af dem. Öfver de unga klöfvervallarna, öfver råg- och kornfält och öfver den nyuppkomna hafrebrodden låg den allra lättaste dimma, ett det tunnaste skönhetsflor, och skuggorna föllo skarpa som i månsken.

Så stod han stilla och såg på de stora »kryddsängarna» mellan trädgårdsgångarna. Han vet, att husfrun och hennes pigor här hafva haft sitt arbete. De hafva gräft, krattat och gödslat, ryckt upp kvickrot och ansat jorden, tills den blifvit fin och lätt. Sedan de fått sängen jämn och kanterna skarpa, hafva de tagit tömmar och märkkäppar och streckat upp ränder och rutor. Därefter hafva de trampat upp gångar med små, lustiga steg och sått och satt, tills alla ränder och rutor blifvit fyllda. Och barnen hafva varit med och varit idel lycka och ifver öfver att få hjälpa till, fast det varit dem ett tungt arbete att stå krokiga och sträcka ut armarna öfver de breda sängarna. Och otroligt med gagn hafva de gjort, som en hvar kan förstå.

Nu började det sådda att komma upp.

Gud signe dem, så tappra de stodo där, både ärter och bönor, med sina två tjocka hjärtblad, och så jämt och snällt både morötter och rofvor kommit! Allra lustigast voro de små krusiga persiljebladen, som lyfte litet på jordlagret ofvan sig och lekte tittut med lifvet än så länge.

Och här fanns en liten säng, där strecken ej gingo så jämnt, och där de små rutorna tycktes vara en profkarta på allt, som kunde sättas och sås. Det var barnens land.

Och Lilliecrona fick i hast fiolen upp till hakan och började spela. Fåglarna började sjunga i det stora busksnåret, som skyddade trädgården för nordanvinden. Det stod ej till för någon med stämma begåfvad varelse att tiga, så härlig var morgonen. Stråken rörde sig alldeles af sig själf.

Lilliecrona gick upp och ned på gångarna och spelade. »Nej,» tänkte han, »vackrare ställe finns ej.» Hvad var Ekeby mot Löfdala! Hans hem var torftäckt och blott en våning högt. Det låg i skogsbrynet med berget öfver sig och den långa dalen framför sig. Det var intet märkvärdigt med det: ingen sjö fanns där, intet vattenfall, inga strandängar och parker, men det var likafullt vackert. Det var vackert, därför att det var ett godt, fridfullt hem. Lifvet var lätt att lefva där. Allt, som på andra ställen skulle alstrat bitterhet och hat, blef där utjämnadt med mildhet. Så skall det vara i ett hem.

Inne i byggnaden ligger husfrun och sofver i ett rum, som vetter åt trädgården. Hon vaknar plötsligt och lyssnar, men hon rör sig ej. Hon ligger småleende och lyssnar. Så kommer musiken allt närmare, och till sist är det, som om spelmannen stannat under hennes fönster. Det är väl ej första gången hon hört fiolspel under sitt fönster. Han brukar komma så där, hennes man, då de haft något ovanligt vildt dåd för sig därborta på Ekeby.

Han står där och biktar och ber om förlåtelse. Han beskrifver för henne de mörka makter, som locka honom bort från hvad han älskar högst: från henne och barnen. Men han älskar dem. Åh, visst älskar han dem!

Medan han spelar, stiger hon upp och sätter kläderna på sig utan att rätt veta hvad hon gör. Hon är så alldeles upptagen af hans spel.

»Det är ej lyx och vällefnad, som lockat mig bort,» spelar han, »ej kärlek till andra kvinnor, ej äran, men lifvets frestande mångfald: dess ljufhet, dess bitterhet, dess rikedomar måste jag känna rundt om mig. Men nu har jag nog däraf, nu är jag trött och nöjd. Jag skall ej mer lämna mitt hem. Förlåt mig, haf misskund med mig!»

Då drar hon undan gardinen och slår upp fönstret, och han ser hennes vackra, goda ansikte.

Hon är god, och hon är vis. Hennes blickar falla välsignelsebringande som solens på allt de möta. Hon styr och hon vårdar. Där hon finnes, måste allt växa och frodas. Hon bär lyckan inom sig.

Han svingar sig upp på fönsterbrädet till henne och är lycklig som en ung älskare.

Sedan lyfter han henne ut i trädgården och bär henne ned under äppleträden. Där förklarar han för henne, hur vackert allt är, och visar henne kryddsängarna och barnens plantering och de små lustiga persiljebladen.

Då barnen vakna, blir det jubel och hänryckning öfver att far är kommen. De lägga beslag på honom. Han skall se allt nytt och märkvärdigt: den lilla spikhammaren, som bultar borta i bäcken, fågelboet i pilen och de små rudungarna i dammen, hvilka i tusental simma i vattenbrynet.

Så göra far, mor och barn en lång vandring utåt åkrarna. Han måste se, hur tät rågen står, hur klöfvern växer, och hur potatisen börjar sticka upp de skrynkliga bladen.

Han måste se korna, då de komma in från betet, hälsa på nykomlingarna i kalfkättar och fårhus, söka efter ägg och ge alla hästarna socker.

Barnen hänga honom i hälarna hela dagen. Inga läxor, intet arbete, bara att ströfva omkring med far!

På kvällen spelar han polskor för dem, och hela dagen har han varit dem en så god kamrat och lekbroder, att de somna med en from bön om, att far alltid måtte stanna hos dem.

Han stannar ock hela åtta dagar och är glad som en pojke hela tiden. Han är förälskad i allt därhemma, i hustru och barn och tänker aldrig på Ekeby.

Men så kommer en morgon, då han är borta. Han stod inte ut längre, det var för mycken lycka för honom. Ekeby var tusen gånger sämre, men Ekeby låg midt i händelsernas hvirfvel. Åh, hvad där fanns mycket att drömma om och spela om! Hur kunde han lefva skild från kavaljerernas bragder och från Löfvens långa sjö, rundt om hvilken äfventyrens vilda jakt brusade fram?

På hans egendom gick allt sin lugna gång. Allt frodades och växte under den milda husmoderns hägn. Alla gingo i en stilla lycka där på gården. Allt, som annorstädes skulle alstrat split och bitterhet, gick där förbi utan klagan och smärta. Allt var, som det skulle vara. Om nu husets herre längtade att lefva som kavaljer på Ekeby, hvad mera? Tjänar det kanske något till att klaga på himlens sol, för att hon hvarje kväll försvinner i väster och lämnar jorden i mörker?

Hvem är okuflig utom undergifvenheten! Hvem är segerviss utom tålamodet!

SJÄTTE KAPITLET.

Dovres häxa.

Nu går Dovres häxa på Löfvens strand. Där har man sett henne, liten och rundryggad, i skinnkjortel och med silfverbeslaget bälte. Hur kommer hon ur ulfvahålor till mänskors värld? Hvad söker den gamla från fjällen i dalarnas grönska?

Tiggande kommer hon. Hon är snål, lysten efter gåfvor, så rik hon är. I bergens klyftor döljer den gamla tunga tackor af hvitt silfver, och på saftiga ängar djupt inne bland fjällen beta hennes stora hjordar af svarta, gullhornade kor. Ändock vandrar hon fram i näfverskor och flottig skinndräkt, hvarpå brokig randsöm skymtar fram under århundradens smuts. Hon har mossa i pipan och tigger af den fattigaste. Skam gifve en sådan, som aldrig tackar, aldrig får nog!

Gammal är hon. När låg väl ungdomens skära glans öfver det breda ansiktet med den bruna hyn, som skiner af fett, öfver plattnäsan och de smala ögonen, som glimma fram ur smutsen liksom eldkol ur grå aska? När satt hon som ung tös på sätertunet och besvarade med lurlåt vallgossens kärleksvisor? Flere hundra år har hon lefvat. De äldste minnas ej den tid, då hon ej vandrade genom landet. Deras fäder hafva sett henne gammal, då de voro unga. Ej heller är hon ännu död. Jag, som skrifver, har själf sett henne.

Mäktig är hon. Hon, trollkunniga finnars dotter, böjer sig ej för någon. Hennes breda fötter sätta inga försagda spår på landsvägarnas grus. Hagel kan hon mana fram, blixt kan hon styra. Hon kan föra hjordar vilse och sända varg på fåren. Föga godt kan hon verka, men mycket ondt. Bäst att stå väl med henne! Tiggde hon än enda geten och en hel mark ull, så gif henne, eljes stupar hästen, eljes brinner stugan, eljes fördärfvas kon, eljes dör barnet, eljes går nidsk matmoder från vettet.

Välkommen gäst är hon aldrig. Bäst dock att möta henne med leende mun! Hvem vet för hvems räkning den ofärdbringande genomströfvar dalen? Hon kommer ej blott i det ärendet att fylla tiggarpåsen. Ondt varsel följer henne: härmask visar sig, räf och uf tjuta ohyggligt i skymningen, röd och svart elma, som sprutar etter, kryper fram ur skogen ända till dörrtröskeln.

Stolt är hon. I hennes hufvud gömmes fädrens mäktiga visdom. Sådant ger sinnet lyftning. Dyrbara runor stå ristade i hennes staf. För allt dalens guld vill hon ej sälja den. Trollsång kan hon sjunga, sejd kan hon koka, örtkunnig är hon, trollskott kan hon lossa öfver en vattenspegel, och stormknutar kan hon knyta.

Kunde jag blott tyda månghundraårig hjärnas underliga tankar! Kommen ur skogarnas dunkel och från de mäktiga fjällen, hvad tänker hon om folket i dalarna? För henne, som tror på Tor, jättedödaren, och på mäktiga finska gudar, äro de kristne som tama gårdshundar för en grå ulf. Otamd som snöstormen, stark som forsen, kan hon aldrig älska slättbygdens söner.

Dock kommer hon alltjämt åter ned från bergen för att se deras dvärgaskick. Af fasa rysa människorna, då de se henne; men ödemarkens starka dotter går trygg ibland dem, skyddad af skräcken. Ej äro hennes stams bragder glömda, ej heller hennes egna. Som katten tror på sina klor, så tror hon på sin hjärnas visdom och på kraften af gudaingifven trollsång. Vissare är ingen kung på sitt välde än hon på det skräckens rike, som hon beherskar.

Så har Dovres häxa genomvandrat många byar. Nu är hon kommen till Borg och skyr ej att vandra upp till grefvegården. Köksvägen tar hon sällan. Rätt uppför terrassernas trappor kommer hon. Hon sätter ned sina breda näfverskor på blomkantade grusgångar, lika trygg som om hon trampat säterstigar.

Händer så, att grefvinnan Märta just då har stigit ut på trappan för att skåda junidagens prakt. Nedanför på sandgången hafva två pigor stannat på sin väg till matboden. De äro komna från badstugan, där fläsket rökes, och bära nyrökta skinkor på en stång mellan sig. »Vill vår nådiga grefvinna känna och lukta,» säga pigorna. »Är fläsket nog rökt?»

Grefvinnan Märta, husmoder på Borg vid den tiden, lutar sig fram öfver räckverket och ser på fläsket, men i samma stund lägger finngumman sin hand på en af skinkorna.

Se dock denna bruna, skinande svål, detta tjocka lager af fett! Känn denna friska doft af enris från de nyrökta skinkorna! O, mat för gångna gudar! Häxan vill äga allt detta. Hon lägger sin hand på fläsket.

Ack, bergens dotter är ej van att tigga och bedja! Är det ej af din nåd, som blommor frodas och mänskor lefva? Frosten och den ödeläggande stormen och vattenfloden, allt står i din makt att sända. Därför höfves ej dig att bedja och tigga. Du lägger din hand på hvad du önskar dig, och det är ditt.

Grefvinnan Märta vet dock intet om den gamlas makt.

»Bort med sig, tiggarkäring!» säger hon.

»Gif mig skinkan,» säger Dovres häxa, ulfvars ryttarinna.

»Hon är tokig!» utropar grefvinnan. Och hon befaller pigorna att gå in i boden med sin börda.

Den månghundraårigas ögon flamma af vrede och lystnad.

»Gif mig den bruna skinkan!» upprepar hon, »eljes går det dig illa.»

»Hellre ger jag den åt skatorna än åt en sådan som hon.»

Då darrar den gamla under vredens storm. Mot höjden sträcker hon den runskrifna stafven och svänger vildt med den. Hennes läppar utstöta underliga ord. Håret står upprätt, ögonen lysa, ansiktet förvridas.

»Dig själf skola skator äta,» skriker hon till sist.

Så går hon, mumlande förbannelser, svängande vildt med stafven. Hon vänder om hemåt. Längre mot söder går hon ej. Nu har vildmarkens dotter utfört det ärende, hvarför hon tågat ned från bergen.

Grefvinnan Märta står kvar på trappan och skrattar åt hennes orimliga vrede, men på hennes läppar skall snart skrattet tystna, ty där komma de. Hon kan ej tro sina ögon. Hon tänker, att hon drömmer, men där komma de, skatorna, som skola äta henne.

Ur park och trädgård susa de ned mot henne, tjogtals skator, med klorna spända och näbbarna framsträckta för att hugga. De kommo under skrän och skratt. Svarta och hvita vingar skimra för hennes ögon. Hon ser som i en yrsel bakom denna svärm alla traktens skator i annalkande, hela himlen full af svarta och hvita vingar. I förmiddagens skarpa solsken blänka fjädrarnas metallfärger. Halsarna rugga upp sig som på kämpande roffåglar. I allt trängre kretsar flyga odjuren rundt om grefvinnan, måttande med näbbar och klor åt hennes ansikte och händer. Då måste hon fly in i förstugan och stänga dörren. Hon stöder sig mot den, flämtande af ångest, medan de skrattande skatorna kretsa därutanför.

Därmed stängdes hon ock från sommarens ljufhet och grönska och från lefnadens glädje. För henne funnos hädanefter blott de stängda rummen och de fällda gardinerna, för henne förtviflan, för henne ångest, för henne förvirring, gränsande till vansinne.

Vansinnig kan väl ock denna berättelse synas, men den måste dock vara sann. Hundratal skola känna igen den och vittna, att sådan är den gamla sägnen.

Fåglarna slogo sig ned på trappräcket och hustaket. De sutto, som om de blott väntade, att grefvinnan skulle visa sig, för att få kasta sig öfver henne. De togo sin bostad i parken, och där stannade de. Det var omöjligt att jaga dem från gården. Det blef bara värre, om man sköt. För en, som föll, komme tio nya flygande.

Stundom måste väl stora skaror draga bort för att skaffa mat, men trogna skiltvakter sutto alltid kvar. Och om grefvinnan Märta visade sig, om hon såg ut genom ett fönster eller blott drog undan en gardin för ett ögonblick, om hon försökte gå ut på trappan – genast kommo de. Hela den förfärliga svärmen störtade upp mot boningshuset med dånande vingslag, och grefvinnan flydde in i sitt innersta rum.

Hon bodde i sängkammaren innanför det röda förmaket. Ofta har jag hört rummet beskrifvas, sådant det var under denna fasans tid, då Borg belägrades af skatorna. Tunga täcken för dörrar och fönster, täta mattor på golfvet, smygande, hviskande människor!

I grefvinnans hjärta bodde blek förfäran. Hennes hår blef grått. Hennes hy fick skrynklor. Hon blef gumma på en månad. Hon kunde ej stålsätta hjärtat till tvifvel på förhatlig trolldom. Hon spratt upp ur nattens drömmar med höga rop om att skatorna åto henne. Hon grät dagen om öfver detta öde, som hon ej skulle undgå. Skyende människor, rädd att fågelsvärmen skulle följa i hälarna på hvarje inträdande, satt hon oftast tyst med händerna för ansiktet, vaggande fram och åter i sin länstol, olustig och förstämd i den kvafva luften, stundom sprittande upp med rop och klagan.

Bittrare lif var ingens. Kan någon undgå att beklaga henne?

Jag har väl ej stort mer att berätta om henne nu, och det jag sagt har ej varit godt. Det är som om mitt samvete sloge mig. Hon var dock godhjärtad och lefnadsglad, då hon var ung, och många lustiga historier om henne hafva gladt mitt hjärta, fast här ej varit platsen att berätta dem.

Men det är så, fastän denna stackars vandrerska ej visste det, att själen är den evige hungraren. Af flärd och lek kan han ej lefva. Får han ej annan näring, skall han som ett vildt djur sönderslita först andra och till sist sig själf.

Detta är sagans mening.

SJUNDE KAPITLET.

Midsommar.

Det var midsommar då som nu, medan jag skrifver. Årets härligaste tid var inne.

Det var den tid, då Sintram, den elake brukspatronen på Fors, ängslades och sörjde. Han harmades öfver ljusets segertåg genom dygnets timmar och öfver mörkrets nederlag. Han vredgades öfver den bladskrud, som höljde träden, och öfver den brokiga matta, som klädde marken.

Allt höljde sig i skönhet. Vägen, så grå och dammig den var, fick äfven den sin kant af blommor: gula och violetta midsommarsblomster, hundloka och käringtand.

Då midsommardagens prakt låg öfver bergen och klockljuden från Bro kyrka af den dallrande luften buros ända upp till Fors, då helgdagens outsägliga stillhet herskade öfver landet, då reste han sig i vrede. Det syntes honom, som om Gud och människor vågade glömma, att han fanns, och han beslöt att fara till kyrkan, äfven han. De, som jublade åt sommaren, skulle få se honom, Sintram, älskaren af mörker utan morgon, af död utan uppståndelse, af vinter utan vår.

Han satte på sig vargskinnspäls och ludna bälgvantar. Han lät spänna den röda hästen för en kappsläde och sätta bjällror i den blanka, snäckprydda selen. Utstyrd, som om trettio graders kyla varit rådande, for han till kyrkan. Han trodde, att gnisslet under medarna kom af den skarpa kölden. Han trodde, att det hvita löddret på hästryggen var rimfrost. Han kände ingen värme. Köld utstrålade från honom som värme från solen.

Han for fram öfver den vida slätten, norr om Bro kyrka. Stora, rika byar lågo i hans väg och åkerfält, öfver hvilka sjungande lärkor fladdrade. Aldrig har jag hört lärkor sjunga så som öfver dessa fält. Ofta har jag undrat, om han mäktade göra sig döf för dessa hundratal af sångare.

Mycket måste han färdas förbi på vägen, som skulle harmat honom, om han skänkt det en blick. Han skulle ha sett två bugande björkar vid hvarje stugas dörr, och genom öppnade fönster skulle han ha sett in i rum, hvilkas tak och väggar voro klädda med blommor och gröna kvistar. Den minsta tiggartös gick på landsvägen med en syrenklase i handen, och hvarenda bondkvinna hade en hel liten blomsterkvast instucken i näsduken.

Majstänger med hopfallna blommor och slokande kransar stodo på gårdarna. Rundt om dem var gräset upptrampadt, ty den glada dansen hade gått fram där i sommarnatten.

Nere på Löfven trängdes timmerflottarna. De små hvita seglen voro hissade dagen till ära, fastän ingen vind fyllde dem, och hvarje masttopp bar en grön krans.

På de många vägarna, som leda till Bro, kom kyrkfolket vandrande. Kvinnorna voro särskildt ståtliga i de ljusa, hemväfda sommarklädningarna, som gjorts färdiga just till denna dag. Alla voro klädda till fest.

Och människorna kunde ej upphöra att glädja sig öfver helgdagsfriden och hvilan från hvardagsarbetet, åt den ljufliga värmen, åt den lofvande skörden och åt smultronen, som började rodna vid vägkanten. De gåfvo akt på luftens stillhet, den molnfria himmeln och lärksången och sade: »Det syns, att dagen hör vår Herre till.»

Så kom Sintram körande. Han svor och svängde piskan öfver den stretande hästen. Sanden gnisslade otäckt under medarna, dombjällrornas gälla klang förtog kyrkklockornas ljud. Hans panna låg i vreda rynkor under pälsmössan.

Då ryste de kyrkobesökande och menade sig hafva sett den onde själf. Ej ens i dag på sommarens fest fingo de glömma ondskan och kölden. Bitter är deras lott, hvilka vandra på jorden.

Människorna som stodo i skuggan af kyrkväggen eller sutto på kyrkogårdsmuren och väntade på gudstjänstens början, sågo honom med stilla undran, där han vandrade upp mot kyrkdörren. Nyss hade den härliga dagen fyllt deras hjärtan med glädje öfver, att de fingo trampa jordens stigar och njuta tillvarons ljufhet. Nu, då de sågo Sintram, kommo aningar om sällsam ofärd öfver dem.

Då han gick fram bland människorna, lade de med hemsk förfäran märke till hans sätt att hälsa. Glad var den, som han gick förbi utan att låtsas se, ty han hälsade blott på dem, som tjänade hans sak. För Brobyprästen flög hans mössa till jorden, och för Marianne Sinclaire och kavaljererna lyfte han på den, men för prosten i Bro och lagmannen i Munkerud hade han icke en hälsning.

Sintram trädde in i kyrkan och tog plats i sin stol, slående vantarna i bänken, så att skramlet af vargklorna, som voro insydda i skinnet, hördes öfver hela kyrkan. Och några kvinnor, som redan tagit plats på de främsta bänkarna, svimmade, då de sågo den ludna gestalten, och måste bäras ut.

Men ingen vågade drifva ut Sintram. Han störde folkets andakt, men han var för mycket fruktad, för att någon skulle våga befalla honom att lämna kyrkan.

Fåfängt talade den gamle prästen om sommarens ljusa högtid. Ingen hörde på honom. Folket tänkte blott på ondskan och kölden och på den sällsamma ofärd, som den elake brukspatronen bådade dem.

Då allt var slut, såg man den elake stiga ut på branten af den kulle, där Bro kyrka ligger. Han såg ned på

Broby sund och följde det med blicken förbi prostgården och västra strandens trenne uddar ut i Löfven. Och man såg, hur han knöt näfven och skakade den öfver sundet och dess grönskande stränder. Därpå gledo hans blickar söderut öfver nedre Löfven ända till de blånande uddar, som tyckas stänga sjön. Och norrut flögo de milslångt förbi Gurlita klätt upp till Björnidet, där sjön slutar. Han såg mot väster och öster, där de långa bergen kanta dalen, och han knöt näfven om igen. Och en hvar kände, att om han haft en knippa blixtar i sin högra hand, skulle han i vild glädje slungat dem ut öfver det lugna landet och spridt jämmer och död, så långt han mäktat. Ty nu hade han så vant sitt hjärta vid det onda, att han visste sig ingen fröjd annat än i elände. Småningom hade han lärt sig själf att älska allt fult och uselt. Han var mer vansinnig än den vildaste galning; men detta förstod ingen.

Det gick underligt tal sedan genom landet. Det sades, att då kyrkvaktaren kom för att stänga kyrkan, bröts axet af nyckeln, därför att ett hårdt hopviket papper satt instucket i låset. Han gaf det åt prosten. Det var, som man väl kunde förstå, en skrifvelse, afsedd för en varelse i den andra världen.

Man hviskade om hvad där hade stått att läsa. Prosten hade bränt upp papperet, men kyrkvaktaren hade sett på, medan djäfvulstyget brann. Bokstäfverna hade lyst klart röda på svart grund. Han hade ej kunnat undgå att läsa. Han läste, sade man, att den elake ville lägga landet öde, så långt som Bro kyrktorn syntes. Han ville se skogen skymma bort kyrkan. Han ville se björn och räf bo i människornas boningar. Åkrarna skulle ligga obrukade, och hvarken hund eller hane skulle höras i de trakterna. Den elake ville tjäna sin herre med att vålla hvar mans ofärd. Detta var hvad han lofvat.

Och människorna sågo tiden an i tyst förtviflan, ty de visste, att den elakes makt var stor, att han hatade allt lefvande, att han ville se vildmarken tränga ned öfver dalen, och att han gärna skulle taga pesten eller hungersnöden eller kriget i sin tjänst för att drifva bort en hvar, som älskade det goda, glädjebringande arbetet.

ÅTTONDE KAPITLET.

Fru Musica.

Då ingenting kunde göra Gösta Berling glad, sedan han hjälpt den unga grefvinnan att fly, beslöto kavaljererna att söka hjälp hos den goda fru Musica, som är en mäktig fé och tröstar många olyckliga.

För den skull läto de en kväll i juli slå upp dörrarna till stora salongen på Ekeby och lyfta af fönsterhakarna. Solen och luften släpptes in, den sena aftonens stora, röda sol, den svala kvällens milda, ångande luft.

De randiga öfverdragen togos af möblerna, klaveret öppnades, och floret kring de venetianska kronorna togs bort. De gyllene griparna under marmorbordens hvita skifvor fingo åter lysa mot ljuset. De hvita gudinnorna dansade i det svarta fältet ofvan spegeln. Sidendamastens mångformade blomster skimrade i aftonglöden. Och rosor plockades och buros in. Hela rummet fylldes af deras doft. Där funnos underbara rosor utan kända namn, som från främmande länder blifvit förda till Ekeby. Där voro de gula, i hvilkas ådror blodet skimrar rödt som i en människas, och de gräddhvita med upptrasade kanter och de skära med de stora bladen, som ytterst i kanten bli färglösa som vatten, och de mörka röda med svarta skuggor. De buro in alla Altringers rosor, som voro komna från fjärran länder för att fröjda vackra kvinnors ögon.

Så föras noter och notställare in och mässingsinstrument och stråkar och fioler af alla storlekar, ty det är den goda fru Musica, som nu skall råda på Ekeby och försöka att trösta Gösta Berling.

Fru Musica har utvalt Oxfordsymfonien af den vänlige fader Haydn och låtit kavaljererna öfva in den. Patron Julius för taktpinnen, och de andra sköta hvar sitt instrument. Alla kavaljerer kunna spela – de skulle inte vara kavaljerer eljes.

Då allt är färdigt, sändes bud efter Gösta. Han är alltjämt svag och modlös, men han fröjdar sig åt det ståtliga rummet och åt den vackra musik han snart skall få höra. Ty det vet man nog, att för den, som plågas och lider, är den goda fru Musica det bästa sällskap. Hon är munter och lekfull som ett barn. Hon är eldig och intagande som en ung kvinna. Hon är god och vis gom de gamle, hvilka lefvat ett godt lif.

Och så spelade kavaljererna, så sakta, så susande mildt.

Den lille Ruster tar saken på allvar. Han läser noter med brillor på näsan, kysser milda toner ur flöjten och låter fingrarna leka kring klaffar och hål. Farbror Eberhard sitter krokig öfver violoncellen, peruken har farit på örat; läpparna darra af sinnesrörelse. Berg står stolt med sin långa fagott. Han glömmer sig ibland och släpper till sina lungors fulla kraft, men då dunkar Julius till honom med taktpinnen tvärs öfver hans tjocka skalle.

Godt går det, glänsande går det. Ur den döda notskriften trolla de fram fru Musica själf. Bred ut din trollmantel, kära fru Musica, och för Gösta Berling till glädjens land, där han brukar lefva.

Ack, att det är Gösta Berling, som sitter där blek och modlös, och som de gamla herrarna nu måste roa, som om han vore ett barn. Nu blir det ondt om glädje i Värmland.

Jag vet nog, hvarför de gamle älskade honom. Jag vet nog, hur lång vinterkvällen kan bli, och hur dysterhet kan smyga sig öfver sinnet borta på de ödsliga gårdarna. Jag förstår väl, hur det kändes, då han kom.

Ah, tänk er en söndagseftermiddag, då arbetet hvilade och tankarna voro slöa! Tänk er en envis nordanvind, piskande köld in i rummet, en köld, mot hvilken ingen brasa kunde bringa lindring! Tänk er det enda talgljuset, som ständigt måste snoppas! Tänk er den entoniga psalmsången utifrån köket!

Nå, och så klinga bjällror, så stampa raska fötter af sig snön ute på förstugubron, så kommer Gösta Berling in i rummet. Han skrattar och skämtar. Han är lif, han är värme. Han slår upp klaveret, och han spela så, att man förvånas öfver de gamla strängarna. Han kan sjunga alla visor, spela alla melodier. Han gör alla husets invånare lyckliga. Aldrig frös han, aldrig var han trött. Den sorgsne glömde sina sorger, då han såg honom. Ack, hvilket godt hjärta han hade! Hur medlidsam han var mot de svage och fattige! Och hvilket snille han var! Ja, ni skulle ha hört de gamle tala om honom.

Det var väl en sådan kväll han kom ned till Munkerud, där den gode lagmannen bodde, till det stilla, älskliga hemmet, som blifvit så föga nämndt i dessa berättelser, därför att tidens stormar ej rubbade något af dess lycka, och där träffade samman med prosten i Bro.

Och så snart prosten fick se honom, dref han honom till klaveret. »Sätt sig till klaveret, Gösta Berling,» sade han, »där gör han mest gagn.» Så spelade Gösta och sjöng, och när han hållit på en stund, kunde ej människorna sitta stilla längre. De gamla, kloka herrarna och damerna måste upp och dansa. Det ryckte i alla leder. De förmådde ej sitta stilla. Så togo de i ring, och då Gösta stämde upp en Bellmanssång, stämde de in, och prostinnan, så gammal och fet hon var, lyfte på kjolarna, hoppade och svängde rundt, just som om hon varit en tjuguåring med fina smalben. Och hon sjöng så falskt och så sprucket:

»Hurra, se Ulla dansar Engageanter, flor och fransar, Hvit sultan med blomsterkransar Och hvita ben, och hvita ben Vid ljus och lampors sken.»

Prosten och de andra skrattade godt åt henne, och så sade han: »Ja det skall vara den skälmen, som sitter där vid klaveret, som skall kunna göra gammalt folk till sådana dårar.»

Men nu sitter Gösta Berling tyst och sorgsen och lyssnar till fru Musicas försök att muntra upp honom. Kärast hade det kanske varit för honom att få vara i fred med sin sorg, men han måste ju lyssna för de gamle

herrarnas skull. Han förstår nog, att det är synd om dem, därför att han är så bedröfvad. De hafva ingen glädje af att vara herrar på Ekeby, alltsedan han blifvit förändrad. Han tycker sig se, att de åldrats.

Och bäst som de spela, brister han ut i gråt. Han tycker lifvet, hela lifvet är så bedröfligt. Han lutar hufvudet mot händerna och gråter. Kavaljererna förfäras. Detta är ej de blida, helande tårar, dem fru Musica plägar framlocka. Han snyftar som en förtviflad. De lägga, alldeles rådville, ifrån sig instrumenten.

Då inger dem fru Musica, att de skola försöka med något gladare, och patron Julius tar fram sin gitarr och börjar sjunga en af sina lustiga bondvisor. Han förvrider ansiktet och härmar både oxar och får.

Men detta är ej något godt infall af den goda fru Musica. Gösta slår med ens näfven i bordet, så att Julius hoppar högt, och han låter dem höra sin tanke om sången.

»Om jag än är en förkastad usling, som går här på jorden endast för att åstadkomma sorg,» säger han, »så tillhör det dock inte er, kavaljerer, att göra narr af mitt lidande. Bättre folk än ni borde akta sig för sådant.»

Han är orimlig. Han vet det själf, men han kan ej låta bli att bryta ut. Därefter blir han sittande i skamsen tystnad. Äfven de andra tiga. De äro djupt sårade; men hvad tjänar det till att försvara sig. Den goda fru Musica, som håller Gösta Berling kär, äfven hon, håller på att förlora modet; men så påminner hon sig, att hon har ännu en väldig kämpe bland kavaljererna.

Det är den blide Löwenborg, han, som förlorat sin fästmö i den grumliga floden, och som nu är Gösta Berlings slaf mer än någon af de andre. Han smyger sig nu bort till klaveret. Han går rundt omkring det, känner varligen på det och smeker tangenterna med len hand.

Uppe i kavaljersflygeln har Löwenborg ett stort träbord, på hvilket han målat en klaviatur och satt upp en notställare. Där kan han sitta i timtal och låta fingrarna löpa öfver de svarta och hvita tangenterna. Där öfvar han sig med både skalor och etyder, och där spelar han sin Beethoven. Han spelar aldrig annat än Beethoven. Fru Musica har stått honom bi med synnerlig nåd, så att han har fått afskrifva många af de trettiosex sonaterna.

Men gubben vågar sig aldrig på något annat instrument än träbordet. För klaveret har han en vördnadsfull fasa. Det lockar honom, men det skrämmer honom än mer. Det skrällande instrumentet, öfver hvilket så många polskor framdundrats, är hans helgedom. Han har aldrig vågat röra det. Tänk blott det underbara tinget med de många strängarna, som kunna ge lif åt den store mästarens verk! Han behöfver blott lägga örat intill det, och strax hör han andanten och scherzon susa därinne. Ja, klaveret är just det rätta altaret, där fru Musica skall tillbedjas. Men han har aldrig spelat på något sådant. Själf skall han ju aldrig bli så rik, att han kan köpa sig ett, och på detta har han aldrig vågat spela. Majorskan har ej heller varit mycket villig att öppna det för honom.

Han har nog hört, hur det spelats polskor och valser och klinkats Bellmansmelodier på detsamma. Men under sådan ohelig musik kunde det härliga instrumentet ju bara skrälla och jämra sig. Nej, om Beethoven komme, då skulle det låta höra sin rätta, skära klang.

Nu tänker han, att stunden kan vara kommen för honom och Beethoven. Han skall taga mod till sig och beröra helgedomen och låta sin unge herre och husbonde glädjas åt de slumrande välljuden.

Han sätter sig ned och börjar spela. Han är helt osäker och upprörd, men han trefvar sig fram ett par takter, söker att få in den rätta klangen, rynkar pannan, försöker om igen och sätter så händerna för ansiktet och börjar gråta.

Ja, kära fru Musica, det är bittert för honom. Helgedomen är ju ingen helgedom. Där ligga inga klara, skära

toner och drömma därinne, där finnes ingen dof, mäktig åska, ingen väldigt brusande orkan. Intet af det oändliga välljud, som genomsusade paradisets luft, har glömt sig kvar där. Det är ett gammalt, skrälligt klaver och ingenting annat.

Men då ger fru Musica den förslagne öfversten en vink. Han tar Ruster med sig; de gå ned i kavaljersflygeln och hämta upp Löwenborgs bord, där tangenterna äro målade.

»Se här, Löwenborg,» säger Beerencreutz, då de komma åter. »Här har du ditt klaver. Spela nu för Gösta!»

Då hör Löwenborg upp att gråta och sätter sig att spela Beethoven för sin bedröfvade unge vän. Nu skulle han nog bli glad igen.

Inne i gubbens hufvud klinga de härligaste toner. Han kan ej tro annat, än att Gösta hör, hur vackert han spelar. Gösta märker säkert, hur väl han spelar denna kväll. Det gifves ej mer några svårigheter för honom. Han gör sina löpningar och drillar alldeles obehindradt. Han utför de svåraste grepp. Han skulle önskat, att mästaren själf hört honom.

Ju längre han spelar, dess mer hänförd blir han. Han hör hvarje ton med en öfverjordisk styrka.

»Sorg, sorg,» spelar han, »hvarför skulle jag ej älska dig? Därför att dina läppar äro kalla, dina kinder förvissnade, därför att ditt famntag kväfver, dina blickar förstena.

Sorg, sorg, du är en af dessa stolta, sköna kvinnor, hvilkas kärlek är svår att vinna, men som brinner starkare än andras. Du förskjutna, jag lade dig till mitt hjärta och älskade dig. Jag smekte kölden ur dina lemmar, och din kärlek har fyllt mig med lycksalighet.

O, hvad jag lidit! O, hvad jag längtat, sedan jag förlorade den jag först höll kär. Mörk natt var det utom mig och inom mig. I bön låg jag sänkt, i tunga, ohörda böner. Himlen var stängd för min långa väntan. Ur den stjärnströdda rymden kom ingen ljuf ande till min tröst.

Men min längtan slet sönder den skymmande förlåten. Du kom, sväfvande ned till mig på en bro af månstrålar. Du kom i ljus, o min älskade, och med leende läppar. Glada genier omringade dig. De buro kransar af rosor. De lekte på cittra och flöjt. Det var salighet att se dig.

Men du försvann, du försvann. Och ingen bro af månstrålar fanns för mig, då jag ville följa dig. På jorden låg jag, vinglös, bunden vid stoftet. Min klagan var som ett vildt djurs rytande, som himlens döfvande åska. Jag ville sända blixten som budbärare till dig. Jag förbannade den gröna jorden. Måtte vådelden förbränna växterna, och pesten slå människorna! Jag anropade döden och afgrunden. Jag tänkte, att kvalen i evig eld voro ljufhet mot mitt elände.

Sorg, sorg, det var då du blef min vän! Hvarför skulle jag ej älska dig, såsom man älskar dessa stolta, stränga kvinnor, hvilkas kärlek är svår att vinna, men brinner starkare än andras?»

Det var så han spelade, den stackars mystikern. Han satt där, strålande af entusiasm och rörelse, hörande de underbaraste toner, viss om att Gösta också måste höra dem och varda tröstad.

Gösta satt och såg på honom. Till en början var han bister öfver detta nya narrspel, men så småningom vardt han blidare. Han var oemotståndlig, den gamle, där han satt och njöt öfver sin Beethoven.

Och Gösta började tänka på, hur äfven denne man, som nu var så blid och sorglös, varit försänkt i lidande, hur äfven han förlorat den älskade. Och nu satt han där, strålande lycklig vid sitt träbord. Det behöfdes då ej mer för en människas sällhet.

Han kände sig förödmjukad. Hvad, Gösta, sade han till sig själf, kan du ej längre tåla och fördraga? Du, som härdats i fattigdom hela ditt lif, du, som hört hvarje träd i skogen, hvarje tufva på ängen predika om försakelse och tålamod, du, som fostrats i ett land, där vintern är sträng och sommaren torftig, har du glömt konsten att härda ut?

Ah, Gösta, en man måste bära allt hvad lifvet bjuder med mod i hjärtat och löje på läpparna, eljes är han ingen man. Sakna så mycket du vill, om du förlorat din käresta, låt samvetskvalen gräfva och tära i ditt inre, men visa dig som man och värmländing. Låt blicken lysa af glädje och möt dina vänner med glada ord!

Strängt är lifvet, sträng är naturen. Mod och glädje alstra de båda som motvikt mot sin hårdhet, eljes skulle väl ingen uthärda dem.

Mod och glädje! Det är, som om dessa vore lifvets första plikter. Du har aldrig svikit dem förr, skall ej heller göra det nu.

Är du sämre än Löwenborg, som sitter där vid sitt träklaver, än alla de andra kavaljererna, de modige, de sorglöse, de evigt unge? Du vet nog, att ingen af dem undgått lidandet!

Och så ser Gösta på dem. Ack, en sådan tillställning! De sitta där djupt allvarliga allihop och lyssna till denna musik, som ingen hör.

Plötsligt blir Löwenborg ryckt ur sina drömmar af ett lustigt skratt. Han lyfter händerna från tangenterna och lyssnar som i hänryckning. Det är Gösta Berlings gamla skratt, hans goda, vänliga, smittande skratt. Det är den ljufvaste musik den gamle hört i hela sitt lif.

»Visste jag inte det, att Beethoven skulle hjälpa dig, Gösta,» utbrister han. »Nu är du ju bra igen.»

Så var det den goda fru Musica botade Gösta Berlings mjältsjuka.

NIONDE KAPITLET.

Broby-prästen.

Eros, allherskande gud, du vet nog, att det ofta tyckes så, som om en människa skulle hafva frigjort sig från ditt välde. Alla de ljufva känslor, som förena människorna, synas döda i hennes hjärta. Vansinnet sträcker sina klor efter den olycklige, men då kommer du i din allmakt, du lifvets skyddsherre, och som det starka helgonets staf blomstrar det förtorkade hjärtat.

Ingen är snålare än Broby-prästen, ingen genom ondska och obarmhärtighet mera skild från människorna. Hans rum stå oeldade om vintern, han sitter på omålad träbänk, han klär sig i trasor, lefver vid torrt bröd och rasar, då en tiggare träder inom hans dörr. Han låter hästen svälta i stallet och säljer höet, hans kor afgnaga vägkantens torra gräs och husväggens mossa. Ända fram till landsvägen höres de hungriga fårens bräkande. Bönderna kasta åt honom gåfvor af mat, som deras hundar ej äta, af kläder, som deras fattige försmå. Hans hand är utsträckt för att begära, hans rygg böjd för att tacka. Han tigger af de rike, lånar till de fattige. Ser han en myntad penning, svider hans hjärta af ängslan, innan den befinner sig i hans ficka. Olycklig den, som ej står till reds inför honom på förfallodagen!

Sent gifte han sig, men bättre hade det varit, om han aldrig gjort det. Utpinad och öfveransträngd, dog hans hustru. Nu tjänar hans dotter hos främlingar. Han blir gammal, men åldern skaffar honom ingen lindring i hans sträfvan. Snålhetens vansinne lämnar honom aldrig.

Men en vacker dag i början af augusti kommer en tung kaross, dragen af fyra hästar, uppför Broby backar.

En fin gammal fröken kommer åkande med stor ståt, med kusk och betjänt och kammarjungfru. Hon kommer för att råka Broby-prästen. Det är honom hon hade kär i sin ungdoms dagar.

Då han vistades som informator på hennes fars gods, älskade de hvarann, fastän den stolta släkten skilde dem. Och nu kommer hon resande uppför Broby backar för att få se honom, innan hon dör. Allt hvad lifvet kan ge henne är att få återse sin ungdoms älskade.

Den lilla fina fröken sitter i den stora vagnen och drömmer. Hon åker ej uppför Broby backar till en fattig liten komministergård. Hon är stadd på färd till den svala, täta bersån nere i parken, där den älskade väntar. Hon ser honom, han är ung, han kan kyssa, han kan älska. Nu, då hon vet, att hon skall få se honom, stiger hans bild fram för henne med sällsam tydlighet. Så vacker han är, så vacker! Han kan svärma, han kan brinna, han fyller hennes väsen med hänförelsens eld.

Nu är hon gulblek, vissnad och gammal. Han skall kanske inte känna igen henne med hennes sextio år, men hon kommer ej för att bli sedd, utan för att se, för att se sin ungdoms älskade, som gått oskadd undan tidens anfall, som alltjämt är ung, skön, hjärtevarm.

Hon kommer så långt ifrån, att hon ej hört ett ord om Broby-prästen.

Så rasslar karossen uppför backarna, och på branten synes prästgården.

»För Guds barmhärtighets skull!» gnäller en tiggare vid vägkanten. »En slant åt en fattig man!»

Den ädla damen ger honom en silfverslant och spörjer om Broby prästgård ligger där i närheten.

Tiggaren riktar en slug, hvass blick på henne.

»Prästgården ligger därframme,» säger han, »men prästen är ej hemma, ingen är hemma i prästgården.»

Den fina lilla fröken tyckes alldeles blekna bort. Den svala bersån försvinner, den älskade finnes ej där. Hur kunde hon tänka att nu, efter fyrtio års väntan, återfinna honom där?

Hvad hade den nådiga fröken att göra i prästgården?

Den nådiga fröken har kommit för att råka komministern. Hon har känt honom i forna dagar.

Fyrtio år och fyrtio mil hafva skilt dem. Och för hvarje mil hon kommit närmare, har hon åkt bort ett år med dess börda af sorger och minnen, så att, då hon nu är framme vid prästgården, är hon åter en tjuguåring utan sorger, utan minnen.

Tiggaren står och ser på henne, ser henne förvandlas under sina ögon från tjugu till sextio, från sextio till tjugu åter.

»Prästen kommer hem i eftermiddag,» säger han. Den nådiga fröken gjorde klokast i att resa ned till Broby gästgifvaregård och komma igen i eftermiddag. I eftermiddag svarar tiggaren för, att komministern är hemma.

Ögonblicket därpå rullar den tunga karossen med den lilla vissnade damen ned för backarna till gästgifvaregården, men tiggaren står helt darrande och ser efter henne. Han tycker, att han skulle vilja falla på knä och kyssa hjulspåren.

Fin, nyrakad och putsad, i skor med blanka spännen, med silkesstrumpor, med krås och manschetter står Broby-prästen samma dag på middagen inför prostinnan i Bro.

»En fin fröken,» säger han, »en grefvedotter, prostinna. Tror prostinnan, att jag, fattige man, kan bedja henne stiga in hos mig? Mina golf äro svarta, mitt förmak utan möbler, salstaket är grönt af mögel och fukt. Hjälp mig, prostinna! Tänk på, att hon är en förnäm grefvedotter!»

»Säg, att han är bortrest!»

»Kära prostinna, hon har rest fyrtio mil för att få se mig, fattige man. Inte vet hon, hur jag har det. Jag har inte en säng att bedja henne ligga i. Jag har inte en säng för hennes tjänare.»

»Nå så låt henne fara igen.»

»Kära hjärtandes, prostinna! Förstår inte prostinnan, hur jag menar det? Hellre ville jag ge allt hvad jag äger, allt hvad jag med flit och sträfvan fått samman, än att hon skulle fara, utan att jag fått mottaga henne under mitt tak. Hon var tjugu år, då jag såg henne sist, och det är nu fyrtio år sedan, betänk det, prostinna! Hjälp mig, så att jag kan få se henne hos mig! Här äro pengar, om pengar kunna hjälpa, men här behöfs mer än pengar.»

O Eros, kvinnorna älska dig. Hellre gå de hundra steg för dig än ett för andra gudar.

I Bro prostgård tömmas rummen, tömmes köket, tömmes visthuset. I Bro prostgård fyllas arbetsvagnarna och köras upp till komministergården. Då prosten kommer hem från nattvardsläsningen, skall han gå i tomma rum, glänta på köksdörren för att fråga efter sin middag och icke finna någon där. Ingen middag, ingen prostinna, ingen piga! Hvem kan hjälpa det? Eros har så velat, Eros, den allherskande.

Så kommer då ett stycke fram på eftermiddagen den tunga karossen rasslande uppför Broby backar. Och den lilla fröken sitter och undrar, om ej ett nytt missöde skall inträffa, om det verkligen är sanning, att hon nu går att möta sitt lifs enda glädje.

Så svänger karossen in till prästgården, men i porthvalfvet stannar den. Den stora vagnen är för bred, porthvalfvet för trångt. Kusken smäller med piskan, hästarna rycka till, betjänten svär, men karossens bakhjul sitta ohjälpligt fast. Grefvedottern kan ej komma in på den älskades gård.

Men där kommer någon, där kommer han. Han lyfter henne ur vagnen, han bär henne på armar, hvilkas styrka är obruten, hon tryckes i ett famntag lika varmt som fordom, för fyrtio år sedan. Hon ser in i ögon, som stråla, såsom de gjorde, då de endast sett fem och tjugu vårar.

Det kommer öfver henne en storm af känslor – varmare än någonsin. Hon minnes, att han en gång bar henne uppför trappan till terrassen. Hon, som trodde, att hennes kärlek lefvat alla dessa år, hon hade dock glömt, hvad det var att slutas i starka armar, att se in i unga strålande ögon.

Hon ser ej, att han är gammal. Hon ser blott ögonen, ögonen.

Hon ser ej de svarta golfven, de af fukt gröna taken, hon ser blott hans strålande ögon. Broby-prästen är en ståtlig karl, en vacker herre i den stunden. Han blir vacker, bara han ser på henne.

Hon hör hans röst, hans klara, starka röst, smekande ljuder den. Så talar han blott till henne. Hvartill behöfde han möbler från prostgården till sina tomma rum, hvartill mat, hvartill tjänare? Den gamla fröken skulle knappast saknat något sådant. Hon hör hans röst och ser hans ögon.

Aldrig, aldrig förr har hon varit så lycklig.

Hur sirligt han bugar, sirligt och stolt, som vore hon en furstinna och han den gynnade gunstlingen! Han använder de gamles många fraser, då han talar till henne. Hon bara ler och är lycklig.

Mot kvällen bjuder han henne armen, och de promenera i hans gamla, förfallna trädgård. Hon ser ingenting fult och vansköt. Förvuxna buskar bli klippta häckar, ogräset lägger sig till jämna, glänsande mattor, långa alléer skugga henne, och i nischer af dunkel grönska glänsa hvita statyer af ungdomen, af troheten, af hoppet, af kärleken.

Hon vet, att han varit gift, men hon minnes det ej. Hur skulle hon kunna minnas något sådant! Hon är ju tjugu år, han tjugufem. Han är förvisso endast tjugufem, ung, med svällande krafter. Är det han, som skall bli den snåle Broby-prästen, han, den leende ynglingen! Stundom susa för hans öra bud om mörka öden. Men de fattiges jämmer, de bedragnes förbannelser, föraktets speglosor, nidvisorna, hånet, allt detta finnes ej ännu för honom. Hans hjärta brinner blott af en ren och oskyldig kärlek. Icke skall den stolte ynglingen en gång älska guldet så, att han ville krypa efter det i den lägsta smuts, tigga det af de vägfarande, lida förödmjukelse, lida smälek, lida köld, lida hunger för att få det. Skall väl han svälta sitt barn, plåga sin hustru för detta samma eländiga guld! Det är omöjligt. Sådan kan han ej vara. Han är en god människa som alla andra. Han är intet odjur.

Icke går hans ungdoms älskade vid sidan af en föraktad usling, ovärdig det ämbete han vågat åtaga sig! Det gör hon ej.

O Eros, allherskande gud icke denna kväll! Denna kväll är han icke Broby-prästen, icke heller nästa dag eller dagen därpå.

Dagen därpå reser hon. Porten är utvidgad. Karossen rullar utför Broby backar så raskt, som uthvilade hästar kunna springa.

En sådan dröm, en sådan härlig dröm! Under dessa tre dagar icke ett moln!

Hon for leende hem till sitt slott och sina minnen. Hon hörde aldrig mer hans namn nämnas, hon gjorde inga frågor om honom. Hon ville drömma om denna dröm, så länge hon lefde.

Broby-prästen satt i sitt ödsliga hem och grät som en förtviflad. Hon hade gjort honom ung. Skulle han nu bli gammal? Skulle den onde anden komma tillbaka och han bli föraktlig, föraktlig, som han varit?

TIONDE KAPITLET.

Patron Julius.

Patron Julius bar ned sin rödmålade träkista från kavaljersflygeln. Han fyllde med doftande pomeransbrännvin en grön kutting, som följt honom på många resor, och i det stora, snidade matsäcksskrinet lade han ner smör, bröd och gammal ost, ljufligt skiftande i grönt och brunt, fet skinka och plättar, simmande i hallonsylt.

Sedan gick patron Julius åstad och sade med tårar i ögonen farväl till all Ekeby härlighet. Han smekte för sista gången de nötta kägelkloten och de rundkindade ungarna på bruksbacken. Han gick omkring till bersåerna i trädgården och grottorna i parken. Han var inne i stall och ladugård, strök hästarna öfver länden, ruskade i den ilskne tjurens horn och lät kalfvarna slicka hans bara händer. Till sist gick han med gråtande ögon upp i manbyggnaden, där afskedsfrukosten väntade honom.

Ve öfver tillvaron! Hur kan den äga så mycket mörker? Det var gift i maten, galla i vinet. Tillsnörda af rörelse voro kavaljerernas strupar lika väl som hans egen. Tårarnas dimma skymde blickarna. Afskedstalen afbrötos af snyftningar. Ve öfver tillvaron! Hans lif skulle hädanefter bli en enda lång längtan. Aldrig skulle han draga sina läppar till löje, visorna skulle dö bort ur hans minne, som blommor dö från en höstlig jord.

Han skulle blekna bort, falla af, vissna som en frostbiten ros, som en törstande lilja. Aldrig mer skulle kavaljererna se den arme Julius. Tunga aningar öfverforo hans själ, liksom skuggor af stormjagade moln öfverfara våra nyodlade fält. Han skulle fara hem för att dö.

Blomstrande af hälsa och välmåga stod han nu inför dem. Aldrig mer skulle de se honom sådan. Aldrig mer skulle de skämtande fråga honom, när han sist såg sina tåspetsar, aldrig mer skulle de önska sig hans kinder till kägelklot. I lefver och lungor var det onda redan bofast. Det gnagde och tärde. Länge hade han känt det. Hans dagar voro räknade.

O, att Ekeby kavaljerer dock ville behålla den döde i troget minne! O, att de ej måtte glömma honom!

Plikten kallade honom. Därhemma satt hans mor och väntade på honom. I sjutton år hade hon väntat honom hem från Ekeby. Nu hade hon skrifvit ett kallelsebref, och han skulle lyda. Han visste, att det skulle bli hans död, men han skulle lyda som en god son.

O, de gudomliga gästabuden! O, de ljufva strandängarna, den stolta forsen! O, de jublande äfventyren, de hvita, glatta dansgolfven, den älskade kavaljersflygeln! O, fioler och valthorn, o, lif af lycka och glädje! Döden var det att skiljas från allt detta.

Så gick patron Julius ut i köket och sade husets folk farväl. Alla och en hvar, från hushållerskan till rotegumman, omfamnade han och kysste i öfversvallande rörelse. Pigorna gräto och jämrade sig öfver hans öde: att en så god och lustig herre skulle dö, att de aldrig mer skulle få se honom.

Patron Julius gaf befallning om, att hans schäs skulle dragas fram ur vagnsskjulet och hans häst tagas ur stallet. Hvad skulle väl den gamla Kajsa säga om att trafva backe upp och backe ned efter en sjuttonårig hvila framför fylld krubba?

Rösten ville nästan svika patron Julius, när han gaf denna befallning. Så skulle då schäsen ej få multna i ro på Ekeby, så skulle den gamla Kajsa skiljas från den kända krubban. Han ville ej säga något ondt om sin mor, men hon borde ha tänkt på schäsen och på Kajsa, om hon ej tänkte på honom. Hur skulle de härda ut med den långa resan?

Bittrast af allt var dock afskedet från kavaljererna.

Den lille, runde patron Julius, mer skapad för att trilla än att gå, kände sig tragisk ända ut i fingerspetsarna. Han påminde sig den store atenaren, som lugn tömde giftbägaren i kretsen af gråtande lärjungar. Han påminde sig den gamle kung Gösta, som spådde Sveriges folk, att det en gång skulle vilja rifva honom upp ur mullen.

Till sist sjöng han sin bästa visa för dem. Han tänkte på svanen, som dör i sång. Så ville han, att de skulle minnas honom: en konungslig ande, som ej sänker sig till klagan, utan går hädan, buren af välljud.

Ändtligen var sista bägaren tömd, sista visan sjungen, sista famntaget utdeladt. Han fick kappan på sig, och piskan höll han i handen. Intet öga var torrt omkring honom, hans egna voro så fyllda med sorgens uppstigande dimma, att han ej såg någonting.

Då grepo kavaljererna honom och hissade honom. Hurraropen dånade omkring honom. De satte ned honom någonstädes, han såg ej hvar. En piska smällde, åkdonet rörde sig under honom. Han fördes bort. Då han återfick sina ögons bruk, var han ute på landsvägen.

Väl hade kavaljererna gråtit och varit gripna af djup saknad, dock hade ej sorgen hos dem kväft alla hjärtats glada rörelser. En af dem – var det Gösta Berling, poeten, eller Beerencreutz, den killespelande gamle

krigaren, eller den lifströtte kusin Kristoffer? – hade ordnat det så, att den gamla Kajsa ej behöfde tagas ur sitt stall, ej heller den multnande schäsen ur sitt skjul. Men en stor hvitrosig oxe hade blifvit spänd för en höskrinda, och sedan den röda kistan, den gröna kuttingen och det snidade matsäcksskrinet blifvit uppsatta där, blef till sist patron Julius själf, hvars ögon voro skumma af tårar, nedsatt, ej på matsäcksskrinet eller på kistan, utan på den hvitrosiga oxens rygg.

Se, sådan är människan, för svag att möta sorgen i all dess bitterhet! O vänner, nog sörjde kavaljererna denna vän, som drog bort för att dö, denna vissnande lilja, denna dödsskjutne sångarsvan; dock lättades deras hjärtas beklämning, då de sågo honom draga bort, ridande på den stora oxens rygg, medan hans tjocka kropp skakades af snyftningar, hans armar, utbredda till en sista omfamning, sjönko ned i förtviflan, och hans ögon sökte rättvisa hos en oblid himmel.

Därute på landsvägen började töcknen skingras för patron Julius, och han märkte, att han satt på ett djurs gungande rygg. Och då säger man, att han började grubbla öfver allt det, som kan ske under sjutton långa år. Den gamla Kajsa var synbart förändrad. Hade hafremålen och klöfvervallarna på Ekeby kunnat vålla slikt? Och han ropade – jag vet ej, om stenarna vid landsvägen eller fåglarna i snåren hörde det – men sannt är det, att han ropade: »Djäfvulen martere mig, tror jag inte du har fått horn, Kajsa!»

Efter ännu en stunds grubbel lät han sig sakta glida ned från oxens rygg, steg upp i skrindan, satte sig på matsäcksskrinet och for i tunga tankar vidare.

Om en stund, då han kom fram mot Broby, får han höra taktfast sång:

»Ett och tu, Sex och sju Värmlands jägare komma nu.»

Så klingade det honom till mötes, men några jägare var det ej, utan de glada fröknarna från Berga och några af lagmannens i Munkerud vackra döttrar var det, som kommo vandrande längs vägen. De hade satt sina små matsäcksknyten på långa stänger, hvilka hvilade på deras axlar som gevär, och de tågade modigt fram i sommarhettan, sjungande i god takt: »Ett och tu, sex och sju – – – »

»Hvarthän, patron Julius?» ropade de, då de mötte honom, utan att akta på de moln af sorg, som betäckte hans panna.

»Jag drager bort från syndens och fåfänglighetens hem,» svarade patron Julius. »Jag vill ej längre dväljas bland lättingar och ogärningsmän. Jag far hem till min mor.»

»Åh,» ropade de, »det är ej sant, patron Julius vill ej lämna Ekeby?»

»Jo,» sade han och slog knytnäfven i klädkistan. »Som Loth flydde från Sodom och Gomorra, så flyr jag från Ekeby. Nu finns där icke en rättfärdig man. Men då jorden störtar samman under dem och svafvelregnet smattrar ned ur skyn, då skall jag fröjdas öfver Guds rättvisa domar. Adjö, flickor, akten er för Ekeby!»

Därmed ville han fara vidare, men detta var ingalunda de glada flickornas mening. De hade för afsikt att vandra upp till Dunderklätten för att bestiga den, men vägen var lång, och de hade god lust att i Julius skrinda fara ända till bergets fot. Lyckliga de, som kunna glädjas åt lifvets solsken och ej behöfva någon kurbits för att skydda sin hjässa! Inom två minuter hade flickorna fått sin vilja fram. Patron Julius vände om och styrde upp mot Dunderklätten. Leende satt han på matsäcksskrinet, medan skrindan fylldes af flickor. Längs vägen vuxo prästkragar och sötblomster och gökärter. Oxen måste stundom hvila en stund. Då stego flickorna af och plockade blommor. Snart hängde prålande kransar kring Julius hufvud och oxens horn.

Längre fram råkade de ljusa ungbjörkar och mörka albuskar. Så stego de ur och bröto kvistar för att pryda

skrindan. Den blef snart som en resande skogsdunge att skåda. Det var lust och lek hela dagen.

Patron Julius blef allt mildare och ljusare, ju längre dagen led. Han delade ut sin matsäck bland flickorna och sjöng visor för dem. När de stodo på toppen af Dunderklätten, med det vida landskapet liggande nedanför så stolt och skönt, att de fingo tårar i ögonen öfver dess fägring – då kände Julius hjärtat slå häftigt, orden stormade fram öfver hans läppar, och han talade om sitt älskade land.

»Ack Värmland,» sade han, »du sköna, du härliga! Ofta, när jag sett dig framför mig på en karta, har jag undrat, hvad du månde föreställa, men nu förstår jag, hvad du är. Du är en gammal, from eremit, som sitter stilla och drömmer, med korslagda ben och händerna hvilande i skötet. Du har en spetsig mössa neddragen mot dina halfslutna ögon. Du är en grubblare, en helig drömmare, och du är myc- ket skön. Vida skogar äro din klädnad. Långa band af blått vatten och jämnlöpande räckor af blåa kullar kanta den. Du är så enkel, att främlingen ej ser, hur skön du är. Du är fattig, såsom de fromma åstunda att vara. Du sitter stilla, medan Vänerns böljor skölja dina fötter och dina korslagda ben. Till vänster har du dina malmfält och grufvor. Där är ditt klappande hjärta. Åt norr har du ödslighetens, hemlighetens mörka, sköna trakter. Där är ditt drömmande hufvud.

»Då jag ser dig, du jättelike, du allvarlige, måste mitt öga fyllas af tårar. Du är sträng i din skönhet, du är betraktelse, fattigdom, försakelse, och dock ser jag midt i din stränghet mildhetens ljufliga drag. Jag ser dig och tillbeder. Ser jag blott in i den vida skogen, berör mig blott en flik af din klädnad, helas min ande. Timme efter timme, år efter år har jag sett in i ditt heliga anlete. Hvad gömmer du för gåtor under sänkta ögonlock, du försakelsens gudom? Har du löst lifvets gåta och dödens, eller grubblar du ännu, du helige, du jättelike? För mig är du stora, allvarliga tankars vårdare. Men jag ser människor kräla på dig och omkring dig, varelser, som aldrig tyckas märka allvarets majestät på din panna. De se blott ditt ansiktes och dina lemmars skönhet och bedåras däraf så, att de glömma allt.

»Ve mig, ve oss alla, Värmlands barn! Skönhet, skönhet och ingenting annat fordra vi af lifvet. Vi, barn af försakelsen, af allvaret, af fattigdomen, höja våra händer i en enda lång bön och begära detta enda goda: skönhet. Må lifvet vara som en rosenbuske, blomstra af kärlek, vin och nöjen, och må dess rosor stå hvarje man till buds! Se, detta önska vi, och vårt land bär stränghetens, allvarets, försakelsens drag. Vårt land är grubblets eviga symbol, men vi hafva inga tankar.

»O Värmland, du sköna, du härliga!»

Så talade han med tårar i ögonen och med af ingifvelse darrande stämma. Flickorna hörde honom med undran och ej utan rörelse. Föga anade de det känslornas djup, som doldes under denna af skämt och löjen glittrande yta.

Då det led mot kvällen och de åter stego upp i skrindan, visste flickorna knappast, hvart patron Julius kört dem, förrän de stannade framför trappan till Ekeby.

»Nu skola vi in här och ha oss en sväng, flickor,» sade patron Julius.

Hvad sade kavaljererna, då de sågo patron Julius komma med en vissnad krans kring hatten och skrindan full af flickor?

»Vi kunde nog tro, att flickorna dragit af med honom,» sade de, »eljes hade vi haft honom här tillbaka flere timmar tidigare.» Ty kavaljererna mindes, de, att detta var just den sjuttonde gången patron Julius försökt att lämna Ekeby, en gång hvarje flyende år. Nu hade patron Julius redan glömt både detta försök och alla de andra. Hans samvete sof på nytt sin ettårs sömn.

Han var en dråplig man, patron Julius. Han var lätt i dansen, frisk vid spelbordet. Penna, pensel och stråke

lågo lika väl för hans hand. Han hade ett lättrördt hjärta, sköna ord på tungan, strupen full af visor. Men hvartill skulle allt detta gagnat honom, om han ej ägt ett samvete, som lät sig förnimma blott en gång om året, liknande dessa sländor, som frigöra sig ur de dystra djupen och taga vingar för att lefva blott några timmar i dagsljus och solglans.

ELFTE KAPITLET.

Lerhelgonen.

Svartsjö kyrka är hvit både utan och innan: hvita äro väggarna, predikstolen, bänkarna, läktaren, taket, fönsterbågarna, altarduken, allt är hvitt. I Svartsjö kyrka finnas inga prydnader, inga bilder, inga vapensköldar. Öfver altaret står endast ett träkors med ett hvitt linkläde. Förr var det icke så. Då var taket fylldt af målningar, och mångfaldiga brokiga bilder af sten och lera funnos i detta Guds hus.

En gång för mycket längesedan hade en konstnär i Svartsjö stått och betraktat sommardagens himmel och gifvit akt på skyarnas färd mot solen. Han hade sett de hvita, skinande molnen, som om morgonen stå nere vid synranden, torna upp sig allt högre och högre, sett alla de bidande kolosserna vidga ut sig och resa sig för att storma mot höjden. De satte upp segel som fartyg. De höjde standar som krigare. De gingo att inkräkta hela himlen. Inför solen, rymdens herskarinna, förställde de sig, dessa växande vidunder, och antogo en ofarlig skapnad. Där var ett glupande lejon. Det förbytte sig till en pudrad dam. Där var en jätte med kväfvande armar. Han lade sig ned som en drömmande sfinx. Somliga prydde sin hvita nakenhet med guldbrämade mantlar. Andra stänkte rödt smink öfver kinder af snö. Där voro slätter. Där voro skogar. Där voro murade borgar med höga torn. De hvita molnen blefvo sommarhimlens herrar. De uppfyllde hela det blå hvalfvet. De nådde solen och skylde henne.

»O, huru skönt,» tänkte då den fromme konstnären, »om de längtande andarna kunde stiga upp på dessa tornande berg och bäras af dem som på ett gungande skepp allt högre och högre uppåt!»

Och med ens förstod han, att sommardagens hvita moln voro de farkoster, på hvilka de saliges själar färdas.

Han såg dem där. Där stodo de på de glidande massorna med liljor i händerna och guldkronor på hufvudet. Rymden genljöd af deras sång. Änglar svängde sig på breda, starka vingar ned till deras möte. O, hvilken mängd af salige! Allt efter som molnen bredde ut sig, blefvo flere och flere synliga. De hvilade på molnbäddarna såsom näckrosor på insjön. De prydde dem, såsom liljorna pryda ängen. Hvilket jublande uppstigande! Sky rullade upp bakom sky. Och alla voro de uppfyllda af himmelska härskaror i rustning af silfver, af odödlige sångare i purpurkantade mantlar.

Denne konstnär hade sedan målat taket i Svartsjö kyrka. Där hade han velat återgifva sommardagens uppstigande moln, som förde de saliga in i himmelens härlighet. Handen, som fört penseln, hade varit kraftig, men också något styf, så att molnen mera kommit att likna de krusiga lockarna i en allongeperuk än växande berg af mjuk dimma. Och så, som de heliga tagit gestalt för målarens fantasi, hade han ej förmått återge dem, utan han hade klädt dem efter människosätt i långa, röda kåpor och styfva biskopsmössor eller i svarta kaftaner med stela pipkragar. Han hade gifvit dem stora hufvuden och små kroppar, och han hade försett dem med näsdukar och bönböcker. Latinska sentenser flögo dem ur munnen och för dem, som han förmenade vara ypperst, hade han anbragt stadiga trästolar på molnryggarna, så att de bekvämt sittande kunde färdas in i evigheten.

Men det visste ju en hvar, att andar och änglar aldrig visat sig för den stackars konstnären, och så undrade man ej mycket öfver, att han ej kunnat göra dem så öfverjordiskt sköna. Den gode mästarens fromma målning hade nog synts mången öfvermåttan ljuflig, och mycken helig rörelse hade den väckt. Den kunde

nog hafva varit värdig att skådas också af våra ögon.

Men under kavaljersåret lät grefve Dohna hvitmåla hela kyrkan. Då blef takmålningen förstörd. Likaså blefvo alla lerhelgonen tillintetgjorda.

Ack, de lerhelgonen!

Det skulle vara bättre för mig, om mänsklig nöd kunde göra mig så mycken sorg som den jag känt öfver deras undergång, om människors grymhet mot människor kunde fylla mig med sådan bitterhet, som den jag erfarit för deras skull.

Men tänk blott, där fanns en S:t Olof, med krona om hjälmen, yxa i handen och en knäfallande jätte under fötterna; där fanns på predikstolen en Judit i röd tröja och blå kjortel, med ett svärd i ena handen och ett timglas i den andra – i stället för den assyriska fältherrens hufvud; där fanns en hemlighetsfull drottning af Saba i blå tröja och röd kjortel, med gåsfot på det ena benet och handen full af sibyllinska böcker; där fanns en grå S:t Göran, liggande ensam på en bänk i koret, ty både hästen och draken hade blifvit sönderslagna; där fanns S:t Kristoffer, med den grönskande stafven, och S:t Erik med spira och bila, iförd fotsid guldblommig kåpa.

Jag har suttit där, i Svartsjö kyrka, så mången söndag och grämt mig öfver, att bilderna voro borta, och längtat efter dem. Jag skulle ej sett så noga efter, om det fattats dem näsa eller fötter, om förgyllningen bleknat och färgen fallit af. Jag skulle sett dem omstrålade af legendernas glans.

Det lär alltid hafva varit så med dessa helgon, att de tappade sina spiror eller öron eller händer och måste lagas och putsas. Församlingen tröttnade på det och längtade att bli af med dem. Men bönderna hade nog icke gjort helgonen någon skada, om ej grefve Henrik Dohna varit. Det var han, som lät taga bort dem.

Jag har hatat honom därför, såsom blott ett barn kan hata. Jag har hatat honom, som den svultne tiggaren hatar den snåla matmodern, som nekar honom bröd. Jag har hatat honom, som en fattig fiskare hatar en okynnig pojke, som förstört hans nät och huggit hål i hans båt. Var jag ej hungrig och törstig under dessa långa gudstjänster! Och han hade tagit bort det bröd, af hvilket min ande skulle lefvat. Längtade jag ej ut i oändligheten, upp till himmelen! Och han hade förstört min farkost och rifvit det nät, med hvilket jag skulle fångat heliga syner.

Det finnes intet rum i de vuxnes värld för ett riktigt hat. Hur skulle jag numera kunna hata en så ömklig varelse som denne grefve Dohna eller en vansinnig sådan som Sintram eller en förslappad världsdam sådan som grefvinnan Märta! Men när jag var barn – då var det deras lycka, att de voro döda för så länge sedan.

Prästen stod kanske därframme på predikstolen och talade om frid och försonlighet, men till vår plats i kyrkan kunde aldrig hans ord höras. Ack, om jag haft dem där, de gamla lerhelgonen, de skulle nog hafva predikat för mig, så att jag kunnat både höra och förstå.

Men nu satt jag oftast och tänkte på, hur det var, då de blefvo bortröfvade och förstörda.

Då grefve Dohna hade låtit förklara sitt äktenskap upphäfdt, i stället för att uppsöka sin hustru och låta legalisera det, hade detta väckt allas harm, ty man visste, att hans hustru lämnat hans hem endast för att ej bli pinad till döds. Det tycktes nu, som om han skulle vilja återvinna Guds nåd och människors aktning genom ett godt verk, och så lät han reparera Svartsjö kyrka. Han lät hvitstryka hela kyrkan och rifva ned takmålningen. Han själf och hans drängar buro bilderna ned i en båt och sänkte dem i Löfvens djup.

Hur kunde han dock våga att lägga sin hand på dessa Herrans väldige?

O, att illdådet fick ske! Den hand, som afhuggit Holofernes' hufvud, förde den då icke mer ett svärd? Hade Sabas drottning glömt all hemlig kunskap, som sårar farligare än en förgiftad pil? S:t Olof, S:t Olof, gamle viking, S:t Göran, S:t Göran, gamle drakedödare, dånet af edra bragder är då dödt, underverkens gloria utslocknad! Men det var väl så, att de helige ej ville bruka våld mot förstörarna. Eftersom Svartsjö bönder ej längre ville bestå färg till deras rockar och förgyllning till deras kronor, tilläto de, att grefve Dohna bar dem ut och sänkte dem i Löfvens bottenlösa djup. De ville ej längre stå där och vanpryda Guds hus. O, de hjälplöse, mindes de den tid, då böner och knäfall hemburos dem?

Jag tänkte på denna båt med sin last af helgon, som gled fram öfver Löfvens yta en stilla sommarkväll i augusti. Karlen, som rodde, tog långsamma årtag och kastade skygga blickar på de sällsamma passagerare, som lågo i fören och aktern; men grefve Dohna, som också var med, var ej rädd. Han tog dem en och en med högstegna händer och kastade dem i vattnet. Hans panna var klar, och han andades djupt. Han kände sig som en kämpe för den rena evangeliska läran. Och det skedde intet under till de gamla helgonens ära. Tysta och modlösa nedsjönko de i förintelsen.

Men nästa söndags morgon stod Svartsjö kyrka skinande hvit. Inga bilder störde mer den inre betraktelsens ro. Endast med själens ögon skola de fromma skåda himmelens härlighet och de heligas anleten. Människors böner skola på egna starka vingar nå den Högste. Ej mer skola de haka sig fast vid helgonens klädafåll.

Ack, grön är jorden, människans älskade boning, blå är himlen, hennes längtans mål. Världen strålar af färger. Hvarför är kyrkan hvit? Hvit som vintern, naken som fattigdomen, blek som ångesten! Den glittrar ej af rimfrost som en vintrig skog. Den strålar ej i pärlor och spetsar som en hvit brud. Kyrkan står i hvit, kall limfärg, utan en bild, utan en tafla.

Den söndagen satt grefve Dohna i en blomsterprydd länstol i koret för att ses och prisas af hvarje man. Nu skulle han äras, som låtit laga de gamla bänkarna, förstört de vanprydande bilderna låtit sätta in nytt glas i alla trasiga fönster och låtit stryka hela kyrkan med limfärg. Sådant stod honom förvisso fritt att göra. Om han ville blidka den Allsmäktiges vrede, så var det ju godt, att han smyckade hans tempel så väl han förstod. Men hvarför tog han då pris därför?

Han, som kom med oförsonad stränghet på sitt samvete, han kunde ju hafva lagt sig på knä nere på skampallen och bedt sina bröder och systrar i kyrkan anropa Gud, att han måtte tåla honom i sin helgedom. Det hade varit bättre för honom, om han stått där som en arm missdådare, än att han skulle sitta, ärad och välsignad, framme i koret och taga pris, därför att han velat försona sig med Gud.

Åh, grefve, han hade förvisso väntat dig vid skampallen. Han kunde ej låta gäcka sig, däraf att människorna ej vågade klandra dig. Han är ännu den nitälskande Gud, som låter stenar tala, när människor tiga.

När gudstjänsten var slut och sista psalmen sjungen, lämnade ingen kyrkan, utan prästen steg upp på predikstolen för att hålla tacksägelsetal till grefven. Men så långt fick det dock ej gå.

Ty dörrarna slogos upp, och där kommo de gamla helgonen åter in i kyrkan, drypande af Löfvens vatten, nedsölade af grön dy och brun gyttja. De hade väl förnummit, att här skulle talas hans lof, som störtade dem i förintelsen, som dref dem ut ur Guds heliga hus och sänkte dem i de kalla, upplösande böljorna. De gamla helgonen vilja hafva ett ord med i laget.

De älska ej vågornas entoniga skvalp. De äro vana vid psalmsång och böner. De tego och läto allt ske, så länge de trodde, att det skulle lända till Guds ära. Men så var det ej. Här sitter grefve Dohna i heder och ära framme i koret och vill tillbedjas och prisas i Guds hus. Sådant kunna de ej tåla. Därför hafva de stigit upp ur sin våta graf och tåga in i kyrkan, igenkänliga för allt folket. Där gå S:t Olof, med kronan om hatten, och

S:t Erik, med guldblommorna på kåpan, och den grå S:t Göran och S:t Kristoffer, inga flere, drottningen af Saba och Judit hade ej kommit.

Men då folket hunnit hämta sig från sin förvåning, går det en hörbar hviskning genom kyrkan:

»Kavaljererna!»

Ja, visst är det kavaljererna. Och de gå rätt fram till grefven utan att säga ett ord och lyfta upp hans stol på sina axlar och bära honom ut ur kyrkan och nedsätta honom på kyrkbacken.

De säga ingenting och se hvarken åt höger eller åt vänster. De bära helt enkelt ut grefve Dohna ur Guds hus, och då detta är gjordt, gå de åter bort, tagande närmaste vägen ned till sjön.

De antastades ej och spillde ej heller mycken tid på att förklara sin mening. Den var tydlig nog: »Vi, Ekeby kavaljerer, hafva vår tanke för oss. Grefve Dohna är ej värd att prisas i Guds hus. Därför bära vi ut honom. Må nu hvem som vill frakta honom in igen.»

Men han blef ej inburen. Prästens loftal blef aldrig hållet. Folket strömmade ut ur kyrkan. Där var ingen, som tänkte annat, än att kavaljererna handlat rätt.

De påminde sig den ljusa unga grefvinnan, som blifvit så grymt pinad där på Borg. De påminde sig henne, som varit så god mot fattigt folk, som hade varit så ljuf att se på, att det varit en tröst för dem att betrakta henne.

Det var synd att komma med vilda upptåg till kyrkan; men både prästen och församlingen kände, att de själfva varit på väg att drifva större gyckel med den Allvetande. Och de stodo skamsne inför de förvildade, gamla galningarna.

»När människor tiga, måste stenar tala,» sade de.

Men efter den dagen kunde grefve Henrik ej trifvas på Borg. En mörk natt i början af augusti körde en täckt kaross tätt intill stora trappan. Alla tjänarna ställde upp sig omkring den, och grefvinnan Märta kom ut, höljd i schalar, med ett tätt flor för ansiktet. Grefven förde henne; men hon darrade och ryste. Det var med yttersta svårighet, man kunde förmå henne att gå öfver förstugan och trappan.

Så kom hon då ned i vagnen, grefven sprang upp däri efter henne, dörrarna smälldes igen, och kusken lät hästarna sätta af som i sken. När skatorna nästa morgon vaknade, var hon borta.

Grefven lefde sedan långt nere i södern. Borg blef såldt och har många gånger bytt om ägare. Alla måste älska det. Få torde de vara som ägt det med lycka.

TOLFTE KAPITLET.

Guds vandringsman.

Guds vandringsman, kapten Lennart, kom en eftermiddag i augusti vandrande fram till Broby gästgifvargård och steg in i köket där. Han var då stadd på väg till sitt hem, Helgesäter, som ligger en kvarts mil nordväst om Broby, tätt invid skogsbrynet.

Kapten Lennart visste då ännu ej, att han skulle bli en af Guds vandringsmän på jorden. Hans hjärta var fullt af spelande glädje öfver att han skulle få återse sitt hem. Han hade genomgått mörka öden; men nu var han hemma, och nu skulle allt bli bra. Ej visste han, att han skulle bli en af dem, som ej få hvila under eget tak, ej värma sig vid egen spis.

Guds vandringsman, kapten Lennart, hade ett muntert sinnelag. Som han icke fann någon människa i köket, rustade han om därinne, som om han varit en yr pojke. Med hast slog han in en missrand i väfven och bragte spinnrockshjulets snodd i olag. Han slängde katten ned på hundens hufvud och skrattade så, att det ljöd kring huset, då de två kamraterna läto stundens hetta bryta gammal vänskap och drabbade samman med spända klor, ilskna ögon, resta hår.

Kom så gästgifvarmor in, lockad af larmet. Hon blef stående på tröskeln och såg på mannen, som skrattade åt de stridande djuren. Hon kände honom väl, men då hon sist såg honom, hade han suttit på fångkärran och haft handklofvar på sig. Hon mindes det väl. För fem och ett halft år sedan hade tjufvar under vintermarknaden i Karlstad bortstulit landshöfdingskans smycken. Många ringar, armband och spännen, högt skattade af den ädla frun – ty det mesta var arf och gåfvor – hade då gått förlorade. Aldrig blefvo de återfunna. Men ett rykte löpte snart kring landet, att kapten Lennart på Helgesäter skulle vara tjufven.

Bondkvinnan hade aldrig kunnat förstå, hur ett dylikt rykte kunnat uppkomma. Var han då ej en god och hederlig man, denne kapten Lennart? Han lefde lycklig med sin hustru, som han först för ett par år sedan hemfört, ty han hade sent fått råd att gifta sig. Hade han ej numera en god bärgning af sin lön och sitt boställe? Hvad kunde locka en sådan man att stjäla gamla armband och ringar? Och än underligare syntes det henne, att ett sådant rykte kunde blifva så trodt, så fullt bevisadt, att kapten Lennart fick afsked, miste sin svärdsorden och blef dömd till fem års straffarbete.

Själf hade han sagt, att han varit på marknaden, men rest därifrån, innan han hört talas om stölden. På landsvägen hade han funnit ett fult gammalt spänne, som han tagit med sig hem och gifvit barnen. Detta spänne var dock af guld och hörde till de stulna sakerna; det blef skuld till hans olycka. Men allt hade egentligen varit Sintrams fel. Den elake brukspatronen hade spelat angifvare och uttalat det fällande vittnesmålet. Det tycktes, som om han behöft skaffa undan kapten Lennart, ty snart därefter öppnades en rättegång mot honom själf, för den skull att det blifvit upptäckt, att han sålt krut till norrmännen under 1814 års krig. Folket trodde, att han varit rädd för det vittnesmål kapten Lennart kunnat afgifva mot honom. Nu blef han frikänd på grund af bristande bevisning.

Gästgifvarmor kunde ej se sig mätt på mannen. Han hade fått grått hår och böjd rygg; han hade nog haft det svårt. – Men sitt vänliga ansikte och sitt muntra lynne hade han kvar. Han var ännu samme kapten Lennart, som ledt henne fram till altaret, då hon stod brud, och dansat på hennes bröllop. Han måste helt visst ännu stanna och prata med hvarje människa han mötte på vägen och kasta en slant åt hvarje barn; han skulle ännu säga åt hvarje rynkig käring, att hon blef yngre och vackrare dag för dag, och han skulle ännu en gång kunna ställa sig på en tunna och spela fiol för dem, som dansade kring majstången. Åh Herre Gud, ja!

»Nå, mor Karin,» började han. »Törs hon inte titta på mig?»

Han var egentligen inkommen för att höra hur de hade det i hans hem och om de väntade honom. De kunde ju veta, att han aftjänat straffet vid det här laget.

Gästgifvarmor gaf honom idel goda nyheter. Hans hustru hade varit duktig som en karl. Hon hade arrenderat bostället af den nye innehafvaren, och allt hade lyckats väl för henne. Barnen voro friska, och det var en glädje att se dem. Och visst väntade de honom. Kaptenskan var en sträng fru, som aldrig talade om hvad hon tänkte, men det visste gästgifvarmor, att ingen fått äta med kapten Lennarts sked eller sitta i hans stol, medan han var borta. Nu på våren hade ingen dag gått, utan att hon kommit gående fram till stenen på toppen af Broby backar och sett nedåt vägen, om han ej skulle komma. Och nya kläder hade hon lagat i ordning åt honom, hemmaväfda kläder, på hvilka hon själf gjort mesta arbetet. Se, på sådant kunde man veta, att han var väntad, om hon än ingenting sade.

»De tro det då inte?» sade kapten Lennart.

»Nej, kapten,» svarade bondkvinnan. »Ingen tror det.»

Då stannade kapten Lennart ej längre inne i stugan, då ville han gå hem.

Det hände sig, att han därutanför träffade kära gamla vänner. Kavaljererna på Ekeby voro just komna till gästgifvargården. Sintram hade bjudit dem dit för att fira hans födelsedag. Och kavaljererna tvekade ej ett ögonblick att trycka straffångens hand och hälsa honom välkommen hem. Äfven Sintram gjorde det.

»Käre Lennart,» sade han. »Var du viss, att Gud hade någon mening med det.»

»Hut, lymmel!» ropade kapten Lennart. »Tror du inte jag vet, att det inte var vår Herre, som räddade dig från stupstocken?»

De andra skrattade. Men Sintram blef inte det minsta ond. Han hade alls inte något emot, att man anspelade på hans förbund med den onde.

Ja, så togo de då kapten Lennart med sig in igen för att tömma ett välkomstglas med honom; sedan kunde han strax gå vidare. Men då gick det honom illa. Han hade ej druckit sådana där förrädiska saker på fem år. Han hade kanske ej ätit på hela dagen, och han var utmattad af sin långa vandring. Följaktligen blef han yr i hufvudet af ett par glas.

Då kavaljererna fått honom så långt, att han ej mer rätt visste hvad han gjorde, tvingade de i honom glas på glas, och de menade intet ondt därmed, det var idel välmening mot honom, som ingenting godt smakat på fem år.

Eljes var han en den nyktraste man. Nu kan man också tänka, att han ej haft för afsikt att berusa sig; han skulle ju gå hem till hustru och barn. Men i stället blef han liggande på bänken i krogrummet och somnade där.

Som han nu låg där, frestande medvetslös, tog Gösta ett kol och litet lingonsaft och målade honom. Han gaf honom en riktig förbrytarfysionomi; det tyckte han passade bra för den, som kom rakt från fängelset. Han gaf honom ett svart öga, drog ett rödt ärr öfver näsan, strök håret ned i pannan i orediga tofvor och sotade ned hela ansiktet.

De skrattade åt detta en stund, sedan ville Gösta tvätta bort det.

»Låt det vara,» sade Sintram, »så att han får se det, då han vaknar. Det skall roa honom.»

Så fick det vara, som det var, och kavaljererna tänkte ej mer på kaptenen. Gillet varade hela natten. De bröto upp i dagningen. Då fanns det nog mer vin än förstånd i deras hjärnor.

Fråga blef nu, hvad de skulle göra med kapten Lennart. »Vi ska fara hem med honom,» sade Sintram. »Tänk hvad hustrun hans skall bli glad. Det skall bli en fröjd att få se hennes glädje. Jag blir rörd, när jag tänker på det. Låt oss fara hem med honom.»

De blefvo rörda allesamman af den tanken. Herre Gud, hvad hon skulle bli glad, den stränga frun uppe på Helgesäter.

De ruskade lif i kapten Lennart och lyfte upp honom i ett af åkdonen, som de sömniga stalldrängarna längesedan kört fram. Och så for hela skaran upp till Helgesäter: somliga halfsofvo och höllo på att ramla ur åkdonet, andra sjöngo för att hålla sig vakna. De sågo ej mycket bättre ut än ett skojarfölje allesamman, slöa och med uppsvällda ansikten.

De kommo fram emellertid, lämnade hästarna på bakgården och tågade med en viss högtidlighet upp till trappan. Beerencreutz och Julius ledde kapten Lennart emellan sig.

»Ruska upp dig, Lennart,» sade de till honom, »du är ju hemma. Ser du inte, att du är hemma?»

Han fick upp ögonen och blef nästan nykter. Han blef rörd öfver, att de följde honom hem.

»Vänner,» sade han och stannade för att tala till dem allihop. »Har frågat Gud, vänner, hvarför så mycket ondt fått gå ut öfver mig.»

»Åh tyst, Lennart, predika inte!» ryter Beerencreutz.

»Låt honom hålla på,» säger Sintram. »Han talar väl.»

»Har frågat honom och ej förstått, förstår nu. Han ville visa mig, hvilka vänner jag hade. Vänner, som följa mig hem för att se min och min hustrus glädje. Ty hustru min väntar mig. Hvad äro fem år af elände mot detta!»

Nu trummade hårda näfvar mot dörren. Kavaljererna hade ej tid att höra mer.

Därinne blef rörelse. Pigorna vaknade och sågo ut. De kastade kläderna på sig, men vågade ej öppna för denna skara män. Ändtligen drogs regeln från. Kaptenskan själf trädde ut.

»Hvad vill ni?» frågade hon.

Det var Beerencreutz, som svarade:

»Vi äro här med din man.»

De skuffade fram kapten Lennart, och hon såg honom ragla mot sig, drucken, med ett förbrytaransikte. Och bakom honom såg hon hela denna skara af rusiga, raglande män.

Hon tog ett steg tillbaka, han gick efter med utbredd famn. »Du gick som en tjuf,» utbrast hon, »och kommer hem som en skojare.» Därmed ämnade hon gå in.

Han förstod ej. Han ville följa henne, då gaf hon honom en stöt för bröstet.

»Tror du, att jag tänker ta emot en sådan som dig till herre öfver mitt hus och mina barn?»

Dörren flög igen och regeln sjönk i låset.

Kapten Lennart störtade mot dörren och började skaka den.

Då kunde kavaljererna ej hjälpa, att de började skratta. Han hade varit så säker på hustru sin, och nu ville hon ej veta af honom. Det var löjligt, tyckte de.

Då kapten Lennart hörde, att de skrattade, rusade han efter dem och ville slå dem. De sprungo undan och kastade sig upp i åkdonen. Han efter, men i sin ifver snafvade han öfver en sten och föll omkull. Han kom upp igen, men förföljde ej vidare. En tanke slog honom i hans förvirring. I denna värld sker intet utan Guds vilja, intet.

»Hvart vill du föra mig?» sade han. »Jag är en fjäder, drifven för fläkten af din anda. Jag är din kastboll. Hvart vill du föra mig? Hvarför stänger du för mig mitt hems portar?»

Han vandrade bort från sitt hem, troende, att detta var Guds vilja.

Då solen gick upp, stod han på höjden af Broby backar och såg ut öfver dalen. Ack, icke visste då dalens arma folk, att deras räddare nalkades. Icke hade någon fattig eller bedröfvad sammanbundit kransar af sent vissnande lingonris och hängt öfver sin kojas dörr. Ej lades på de trösklar han snart skulle beträda blad af doftande lavendel och blommor från åkerrenen. Ej lyfte mödrar sina barn på armen, för att de skulle få se honom, där han kom. Ej stod kojornas inre putsadt och fint med den svarta härden dold af doftande en. Ej arbetade männen då med ifrig flit på fälten, så att hans blickar måtte fröjdas åt ansad åker och väl gräfda diken.

Ack, där han stod, sågo hans ängsliga blickar, hur torkan härjat, hur skördarna voro förbrända, och hur folket knappt syntes bry sig om att reda jorden för det nya årets skörd. Han såg upp mot de blå bergen, och morgonens skarpa sol visade honom de brunbrända trakter, öfver hvilka skogseldarna gått fram. Han såg vägkantens björkar, nästan förstörda af torka. Han förstod af många små tecken, af mäsklukten, som han kände, då han gick förbi en gård, af de nedfallna gärdesgårdarna, af den ringa mängden hemförd och huggen ved, att folket ej skötte sig, att nöden var kommen, och att människorna sökte sin tröst i liknöjdhet och brännvin.

Men kanske var det väl för honom, att han såg hvad han såg. Ty honom var ej gifvet att se grönskande skördar uppspira på egen åker, ej att vid egen härd vakta de glödande kolens slocknande, ej att känna sina barns mjuka händer lägga sig i hans, ej att äga en from hustru till sitt stöd. Kanske var det väl för honom, hvars sinne tyngdes af djup sorg, att andra funnos, åt hvilka han kunde skänka tröst i deras fattigdom. Kanske var det väl för honom, att detta var en så bitter tid, då naturens karghet hemsökt det fattigare folket med brist, och då många, som voro lyckligare lottade, gjort sitt till att fördärfva det. Ty det var ej förgäfves Broby-prästen suttit som en sniken gnidare ibland sina församlingsboar i stället för att vara dem en rätt herde, ej förgäfves kavaljererna regerat i slöseri och dryckenskap, ej förgäfves Sintram ingifvit dem denna vilda tro, att förstörelse och död skulle öfvergå dem alla.

Kapten Lennart stod där på Broby backar och började tänka, att Gud måhända behöfde honom. Ej heller blef han kallad hem af en ångrande hustru.

Det är att märka, att kavaljererna sedermera ej alls kunde förstå, hvad skuld de hade i kaptenskans hårdhet. Sintram teg. Öfver nejden gick mycket tadlande tal om hustrun, som varit för stolt att mottaga en så god man. Man sade, att en hvar, som försökte tala vid henne om mannen, blef tvärt afbruten. Hon tålde ej att höra hans namn nämnas. Kapten Lennart gjorde intet för att komma henne på andra tankar.

Det var en dag senare.

En gammal bonde ligger på dödsbädden i Högbergsbyn. Han har tagit sakramentet, och hans lifs krafter äro utnötta, han måste dö.

Rastlös såsom en, den där skall börja en lång resa, låter han flytta sin bädd från köket till stugan och från stugan till köket. Häraf förstår man, mer än af tunga rosslingar och bristande blick, att hans stund kommit.

Rundt om honom stå hans hustru, hans barn och tjänare. Han hade varit lyckosam, rik, ansedd. Hans dödsbädd är ej öfvergifven. Otålige främlingar omgifva honom ej i hans sista stund. Den gamle mannen talar om sig själf, som stode han inför Guds ansikte, och med täta suckar och bekräftande ord bära de omkringstående honom vittne, att hans tal är sanning.

»Jag har varit en flitig arbetare och en god husbonde,» säger han. »Jag har hållit min hustru kär som min högra hand. Jag har ej låtit mina barn växa upp utan tukt och vård. Jag har ej supit. Jag har ej flyttat råmärken. Jag har ej drifvit på hästen i uppförsbackarna. Jag har ej låtit korna svälta om vintern. Jag har ej låtit fåren plågas i sin ull om sommaren.»

Och rundt om honom upprepa de gråtande tjänarna som ett eko: »Han har varit en god husbonde. O Herre Gud! Han har ej drifvit på hästen i backarna, inte låtit fåren svettas i sin ull om sommaren.»

Men genom dörren har helt oförmärkt en fattig man kommit in för att begära ett mål mat. Äfven han hör den döendes ord, där han står tyst nere vid dörren.

Och den sjuke vidtager: »Jag har röjt skog, jag har torrlagt äng. Jag körde plogen i räta fåror. Jag byggde ladan tredubbelt större för tredubbelt större skörd än i mina fäders tid. Jag lät af blanka speciedalrar göra tre silfverbägare; min far gjorde endast en.»

Till lyssnaren vid dörren trängde den döendes ord. Han hör honom vittna om sig själf, som om han stode inför Guds tron. Han hör tjänstefolk och barn bekräftande upprepa: »Han körde plogen i räta fåror, det gjorde han.»

»Gud skall ge mig ett godt rum i sin himmel,» säger den gamle.

»Vår Herre skall ta väl emot husbonden,» säga tjänarna.

Mannen vid dörren hör orden, och förfäran fyller honom, som i fem långa år varit Guds kastboll, en fjäder drifven för fläkten af hans anda.

Han går fram till den sjuke och tar hans hand.

»Vän, vän,» säger han, och hans röst darrar af bäfvan. »Har du betänkt, hvem den Herren är, inför hvars ansikte du snart skall träda. Han är en stor Gud, en förskräcklig Gud. Jordar äro hans åkerland. Stormen hans häst. Vida himlar bäfva under tyngden af hans fot. Och du ställer dig inför honom och säger: 'Jag har kört räta fåror, jag har sått råg, jag har huggit skog.' Vill du berömma dig inför honom och mäta dig med honom? Du vet icke, huru mäktig den Herren är, till hvars rike du skall fara.»

Den gamles ögon vidga sig, hans mun rycker af förfäran, hans rosslingar bli tyngre.

»Stig icke fram för din Gud med stora ord!» fortsätter vandringsmannen. »De mäktige på jorden äro som tröskad halm i hans lada. Hans dagsverke är att bygga solar. Han har gräft hafven och rest bergen. Han har klädt jorden med örter. Han är en arbetare utan like, du skall ej mäta dig med honom. Böj dig inför honom, du flyende människosjäl. Ligg djupt i stoftet inför din Herre, din Gud. Guds storm rasar öfver dig. Guds vrede är öfver dig som en härjande blixt. Böj dig! Fatta som ett barn i fållen af hans mantel och bed om skydd. Ligg djupt i stoftet och bed om nåd. Ödmjuka dig, människosjäl, för din skapare!»

Den sjukes ögon stå vidöppna, hans händer knäppas, men hans ansikte strålar upp och rosslingarna upphöra.

»Människosjäl, flyktande människosjäl,» utropar mannen. »Så visst som du nu i din sista stund lagt dig ned i ödmjukhet inför din Gud, så visst må han sätta dig som ett barn på sin arm och föra dig in i sin himmels härlighet!»

Den gamle uppger en sista suck, och allt är slut. Kapten Lennart lutar ned hufvudet och ber. Alla i rummet bedja under tunga suckar.

Då de se upp, ligger den gamle bonden i stilla frid. Hans ögon tyckas ännu glänsa af härliga syners återsken, hans mun ler, hans ansikte är skönt. Han har sett Gud.

O, du stora, sköna människosjäl, tänka de, som se honom, så har du då slitit stoftets bojor. I din sista stund höjde du dig till din skapare. Du ödmjukade dig inför honom, och han lyfte dig som ett barn på sin arm.

»Han har sett Gud,» säger sonen och tilltrycker den dödes ögon.

»Han såg himmelen öppen,» snyfta barn och tjänare.

Den gamla husmodern lägger sin darrande hand i kapten Lennarts.

»Ni hjälpte honom öfver det värsta, kapten.»

Han står förstummad. De starka ordens och de stora handlingarnas gåfva är gifven honom. Han vet ej hur. Han skälfver som en fjäril på puppans kant, medan hans vingar utbreda sig i solskenet, glittrande som solsken äfven de.

Det var den stunden, som dref kapten Lennart ut bland folket. Annars hade han väl gått hem och låtit sin hustru se sitt rätta ansikte, men allt ifrån detta ögonblick trodde han, att Gud behöfde honom. Han blef då Guds vandringsman, som kom med hjälp till de fattige. Tidens nöd var stor, och mycket elände fanns, som klokhet och godhet kunde hjälpa bättre än guld och makt skulle hafva förmått.

Kapten Lennart kom en dag upp till de fattiga bönderna, som bodde i trakten af Gurlita klätt. Bland dem var nöden stor; potatisen var slut och rågsådden, som skulle ske i de afbrända bråtarna, kunde ej verkställas, ty man hade intet utsäde.

Då tog kapten Lennart en liten eka och rodde snedt öfver sjön till Fors och bad Sintram skänka dem råg och potatis. Sintram tog väl emot honom: han förde honom med sig upp på stora välförsedda spannmålsbodar och ned i källare, där potatis af fjolårets skörd ännu fanns kvar, och lät honom fylla alla de påsar och säckar han hade med sig.

Men då Sintram fick se den lilla ekan, fann han, att den var för liten för så stort lass. Den elake lät bära ned säckarna i en af sina stora båtar och lät sin dräng, starke Måns, ro den öfver sjön. Kapten Lennart hade endast den tomma ekan att sköta.

Han blef dock efter starke Måns, ty denne var en mästare i att ro och väldigt stark. Kapten Lennart sitter också och drömmer, medan han far fram öfver den vackra sjön och han tänker på de små sädeskornens underliga öden. Nu skola de kastas ut på den svarta askjorden midt ibland stenar och stubbar, men de skola nog gro och slå rot i vildmarken. Han tänker på de mjuka, klargröna strån, som skola kläda jorden, och i tankarna böjer han sig ned och smeker de mjuka topparna. Och så besinnar han, hur höst och vinter skola gå fram öfver dessa svaga små stackare, som kommit så sent upp ur jorden, och hur de dock skola vara friska och modiga, när våren kommer och de få börja växa på allvar. Så glädes hans gamla soldathjärta vid tanken på de styfva stråen, som skola stå raka och flere alnar höga med spetsiga ax i topparna. Pistillernas små fjäderbuskar skola darra, ståndarnas krut skall ryka ända upp mot skogstopparna, och så skola under synbar strid och ängslan axen mättas med mjuk, söt kärna. Och sedan, då lien går fram och stråen falla och slagan börjar dåna öfver dem, då kvarnen får mala kärnorna till mjöl och mjölet bakas till bröd, ack hur mycken hunger skall ej då varda mättad af sädeskornen i båten framför honom.

Sintrams dräng lade till vid Gurlitafolkets båtplats, och många hungriga människor kommo ned till båten. Då sade karlen, såsom hans husbonde befallt honom.

»Brukspatron skickar er här malt och säd, bönder. Han har hört, att ni äro utan brännvin.»

Då blefvo människorna som galna. De rusade ned till båten och sprungo ut i vattnet för att rycka till sig påsar och säckar, men sådant hade visst ej varit kapten Lennarts mening. Han var nu framme, också han, och han blef vred, då han såg folkets tilltag. Han ville ha potatisen till mat och rågen till sådd; malt hade han aldrig tänkt på att begära.

Han skrek åt folket att låta säckarna vara, men det lydde ej.

»Må rågen bli till sand i er mun och potatisen till sten i er strupe!» ropade han då, ty han var högst förbittrad öfver, att de ryckte bort säden.

I samma ögonblick såg det ut, som om kapten Lennart skulle hafva gjort ett under. Två kvinnor, som sletos om en påse, ryckte ett hål i den och funno blott sand; karlarne, som lyft upp potatissäckarna, kände hur de tyngde, som om de vore fyllda med sten.

Det var sand och sten alltsammans, endast sand och sten. Människorna stodo i tyst förfäran öfver den Guds undersman, som kommit till dem. Kapten Lennart själf stod för ett ögonblick slagen af häpnad. Endast starke Måns skrattade.

»Far hem du, karl,» sade kapten Lennart, »innan bönderna begripa, att det aldrig varit annat än sand i de här säckarna, annars är jag rädd de sänka båten för dig.»

»Rädd är jag väl ej,» sade karlen.

»Far ändå,» sade kapten Lennart med så myndig stämma, att han for.

Sedan lät kapten Lennart folket veta, att Sintram narrat dem, men hur det var, så ville de ej tro annat, än att ett under skett. Ryktet härom spreds snart, och som folkets kärlek till det underbara är stor, troddes allmänt, att kapten Lennart kunde göra underverk. Han fick däraf stor makt bland bönderna, och de kallade honom Guds vandringsman.

TRETTONDE KAPITLET.

Kyrkogården.

Det var en skön afton i augusti. Löfven låg spegelklar, solrök skylde bergen, svalkan var kommen.

Då kom Beerencreutz, öfversten med de täta hvita mustascherna, kortväxt, kämpastark och med killeleken i bakfickan, vandrande ned till sjöstranden och tog plats i en flatbottnad eka. Med honom följde major Anders Fuchs, hans gamle vapenbroder, och den lille Ruster, flöjtspelaren, som varit trumslagare vid Värmlands jägare, och i många år följt öfversten som hans vän och tjänare.

På sjöns andra strand ligger kyrkogården, Svartsjö sockens ovårdade kyrkogård, glest besatt med sneda, rasslande järnkors, tufvig som en aldrig plöjd äng, beväxt af starr och randigt människogräs, som blifvit ditsådt för att påminna därom, att ingen människas lif är den andras likt, utan skiftar som gräsets blad. Där finnas inga grusade gångar, inga skuggande träd, utom den stora linden på en gammal komministers glömda graf. Stengärdesgården sluter sig, tvär och hög, kring det arma fältet. Arm och tröstlös är kyrkogården, ful som en girigbuks ansikte, vissnadt vid deras verop, hvilkas lycka han stulit. Och dock äro de saliga, som hvila därinne, de som sänkts i vigd jord under psalmljud och böner. Acquilon, spelaren, han som förra året dog på Ekeby, har måst begrafvas utanför muren. Denne man, som en gång varit så stolt och så ridderlig, den tappre krigaren, den dristige jägaren, spelaren, som höll lyckan fången, han hade slutat med att förstöra sina barns arfvedel, allt hvad han själf förvärfvat, allt hvad hans hustru vårdat. Hustru och barn hade han öfvergifvit for många år sedan för att föra en kavaljers lif på Ekeby. En kväll förra sommaren hade han spelat bort gården, som gaf dem deras bärgning. Hellre än att infria sin skuld hade han skjutit sig. Men självmördarens lik blef begrafvet utanför den arma kyrkogårdens mosslupna mur.

Sedan han dog, hade kavaljererna blott varit tolf: sedan han dog, hade ingen kommit för att intaga den trettondes plats, ingen annan än den svarte, som om julkvällen kommit framkrypande ur smältugnen.

Kavaljererna hade funnit hans öde bittrare än hans föregångares. Nog visste de, att en af dem måste dö hvarje år. Hvad var det för ondt däri? Kavaljerer få ej bli gamla. Kunna deras skumma ögon ej skilja korten, kunna deras darrande händer ej lyfta glaset, hvad är då lifvet för dem, och hvad äro de för lifvet? Men att ligga som en hund vid kyrkogårdens mur, där torfvan, som täcker, ej får hvila i ro, utan trampas af det betande fåret, såras af spade och plog; där vandraren går fram utan att hejda stegens fart, och där barnen leka utan att dämpa skratt och skämt, att hvila där, dit stenmuren hindrar ljudet att nå, då domedagsängeln väcker med sin basun de döda därinnanför – o, att hvila där!

Nu ror Beerencreutz sin eka öfver Löfven. Han färdas i kvällen öfver mina drömmars sjö, omkring hvars stränder jag sett gudar vandra, och ur hvars djup mitt trollslott stiger. Han färdas förbi Lagöns laguner, där granarna stå rätt upp ur vattnet, växande på låga, cirkelformiga sandref, och där spillrorna efter den störtade sjöröfvarborgen ännu ligga kvar på öns branta topp; han färdas fram under granparken på Borgs udde, där den gamla tallen ännu på tjocka rötter hänger ut öfver klyftan, där en väldig björn blifvit fångad, och där gamla kummel och grafhögar vittna om ställets ålder.

Han ror rundt om udden, stiger ur nedanför kyrkogården och går sedan öfver mejade fält, som tillhöra grefven på Borg, fram till Acquilons graf.

Kommen dit, lutar han sig ned och klappar torfvan, såsom man lätt smeker täcket, hvarunder en sjuk vän hvilar. Sedan tar han fram en killelek och sätter sig bredvid grafven.

»Han har det så ensamt härute, Johan Fredrik. Tör nog längta efter ett parti.»

»Synd och skam är det, att en sådan karl skall ligga här utanför,» säger den store björnjägaren Anders Fuchs och sätter sig vid hans sida.

Men den lille Ruster, flöjtspelaren, talar med rörd stämma, medan tårar flitigt droppa ned ur hans små röda ögon.

»Näst er, öfverste, näst er var han den ypperste man jag känt.»

Det var den lille Ruster, gatpojken från Karlstad, som varit en stor odåga och slagskämpe, men som kärleken till musiken underbart hade civiliserat, så att han höjt sig till sin herres jämlike. Han hade två stora bragder att förtälja från sin ungdom. Den ena var den, att han och Acquilon rest ned till Göteborg och lefvat som stora herrar, ätit på de finaste värdshusen, umgåtts i de rikaste husen, dansat med de skönaste damerna och spelat kille hvar natt om tusentals kronor, och allt detta utan att äga ett öre. Och den andra, att han som trumslagare vid sin käre öfverstes regemente stått emot ett fiendtligt öfverfall därute i Tyskland. Halfva regementet var redan nedskjutet, men han och öfversten veko ej från sina platser. Då kom en adjutant från kronprinsen. »Retirera!» skrek han åt öfversten. »Hälsa hans kunglig höghet, att jag slåss till sista man och retirerar med resten,» svarade öfversten, och soldaterna hurrade, och lille Ruster trummade en jublande hvirfvel. Sedan den dagen hade öfversten och Ruster alltid varit vänner, men kronprinsen hade haft ett horn i sidan till Beerencreutz, så att denne fått sitt afsked utan nåd eller pension Det berodde bara på, att han varit alldeles för tapper, sade den lille Ruster.

Dessa tre värdige män sitta nu kring grafven och dela ut korten med allvar och nit.

Jag ser ut öfver världen, jag ser många grafvar. Där hvilar den väldige, tyngd af marmorn. Sorgmarschen dånar öfver honom. Fanor sänkas öfver grafven. Jag ser deras grafvar, som mycket älskats. Blommor, vätta af tårar, smekta af kyssar, hvila lätt på deras gröna mattor. Glömda grafvar ser jag, förmätna grafvar, ljugande hviloställen och andra, som intet säga, men aldrig förr såg jag den svart- och hvitrutige Kille och Blaren med bjällran i mössan bjudas en grafvens gäst till fägnad.

»Johan Fredrik har vunnit,» säger öfversten stolt. »Visste jag icke det. Jag har lärt honom spela. Ja, nu äro vi döda, vi tre, och han ensam i lifvet.»

Därmed samlar han korten tillhopa, reser sig och drager, följd af de andra, tillbaka till Ekeby.

Nu må väl den döde ändock ha vetat och känt, att ej alla glömt honom eller hans öfvergifna graf. Underlig hyllning bringa förvildade hjärtan dem de älska; men den som ligger utanför muren, han, hvars döda kropp ej kunnat få ro i vigd jord, han får dock vara glad, att ej alla förkasta honom.

Vänner, människors barn, då jag dör, får jag säkert hvila i kyrkogårdens midt, i mina fäders graf. Säkert har jag ej röfvat de minas bärgning, icke lyft min hand mot mitt eget lif, men helt säkert har jag ej vunnit en sådan kärlek, säkert vill ingen göra så mycket för mig som kavaljererna för denne ogärningsman. Helt visst kommer ingen om kvällen, då solen går bort, och det blir ensligt och sorgesamt i de dödas gårdar, för att mellan mina knotiga fingrar sätta de brokiga korten.

Ej ens kommer man, hvilket jag hellre såge, – ty korten locka mig föga – med fiol och stråke till grafven, för att min ande, som irrar kring det multnande stoftet, måtte vagga i tonernas ström som en svan i glittrande vågor.

FJORTONDE KAPITLET.

Gamla visor.

Marianne Sinclaire satt en stilla eftermiddag i slutet af augusti i sitt rum och ordnade sina bref och andra papper.

Rundt om henne var oreda. Stora läderkappsäckar och järnbeslagna vagnslådor voro indragna i rummet. Hennes kläder betäckte stolar och soffor. Ur vindar och skåp och ur de betsade dragkistornas lådor var allt framdraget, siden och linne blänkte, smycken voro utlagda för att fejas, sjalar och pälsverk skulle väljas och besiktigas.

Marianne höll på att rusta sig för en lång resa. Ovisst var, om hon någonsin mer skulle vända om hem. Hon stod vid en vändpunkt i sitt lif och brände därför en mängd gamla bref och dagböcker. Hon ville ej tyngas af det förflutnas minnen.

Som hon nu sitter där, får hon en bunt gamla verser under händerna. Det var afskrifter af gamla folkvisor, som hennes mor brukat sjunga för henne, då hon var liten. Hon löste upp snöret, som sammanhöll dem, och började läsa.

Hon log vemodigt, då hon läst en stund; underlig visdom förkunnade henne de gamla visor:

Tro ej lyckan, tro ej lyckans tecken, tro ej på rosor och däjeliga blad.

Tro ej skrattet, sade de. Se den sköna jungfru Valborg åker i gyllene karm, och hennes läppar le, men hon är så sorgefull, som om hofvar och hjul skulle gå fram öfver hennes lifs lycka.

Tro ej dansen, sade de. Mången fot svingar lätt öfver bonad tilja, medan sinnet är tungt som bly. Lustig och yr var liten Kerstin i dansen, medan hon dansade bort sitt unga lif.

Tro ej skämtet, sade de. Mången går till bords med skämtande läppar, medan hon vill dö af sorg. Där sitter den unga Adeline och låter på lek bjuda sig hertig Fröjdenborgs hjärta, viss att det är den synen hon behöfver för att få kraft att dö.

O, I gamla visor, på hvad skall man tro, på tårar och sorg?

Lätt tvingas sorgefull man att le, men den som är glad kan ej gråta. På tårar och suckar tro de gamla visorna, endast på sorgen och sorgens tecken. Sorgen är det verkliga, det beståndande, hon är det fasta urberget under den lösa sanden. På sorgen kan man tro och på sorgens tecken.

Men glädjen är blott sorg, som förställer sig. Det finns på jorden egentligen intet annat än sorg.

»O, I tröstlösa,» sade Marianne, »hur kommer ej er gamla visdom till korta inför lifvets fullhet!»

Hon gick fram till fönstret och såg ut i trädgården, där hennes föräldrar lustvandrade. De gingo upp och ned på de breda gångarna och talade om allt, som mötte deras ögon, om markens gräs och himmelens fåglar.

»Se,» sade Marianne, »där går nu ett hjärta och suckar af sorg, medan det aldrig varit så lyckligt förr.»

Och hon tänkte med ens, att kanske allting till sist låg hos människan själf, att sorg och glädje blott berodde af hennes olika sätt att se tingen. Hon frågade sig om det var lycka eller olycka, som gått öfver henne detta år. Hon visste det knappt själf.

Hon hade genomlefvat bittra tider. Hennes själ hade varit sjuk. Hon hade varit böjd till jorden under sin djupa förnedring. Ty då hon kommit åter till sitt hem, hade hon sagt till sig själf: »Jag vill ej minnas något ondt om min far.» Men så sade ej hennes hjärta. »Han har gjort mig så dödlig sorg,» sade det, »han har skilt mig från den jag älskade, han har bragt mig till förtviflan, då han slog mor. Jag önskar honom intet ondt, men jag är rädd för honom.» Och så märkte hon, hur hon måste tvinga sig för att kunna sitta stilla, då hennes far satte sig bredvid henne; hon ville blott fly från honom. Hon försökte att bemanna sig, hon talade med honom som vanligt och var nästan ständigt i hans sällskap. Beherska sig kunde hon, men hon led outsägligt. Hon slutade med att afsky allt hos honom: hans grofva, starka röst, hans tunga gång, hans stora händer, hela den väldiga kämpaskickelsen. Hon önskade honom intet ondt, hon ville ej skada honom, men hon kunde ej mer nalkas honom utan att erfara en känsla af rädsla och afsky. Hennes kufvade hjärta hämnade sig. »Du lät mig ej älska,» sade det, »men jag är ändock din herre, du skall sluta med att hata.»

Van, som hon var, att ge akt på allt, som rörde sig inom henne, märkte hon väl, hur denna afsky blef allt djupare, hur den växte för hvarje dag. På samma gång var det, som om hon nu skulle vara för evigt fastbunden vid hemmet. Hon förstod, att det skulle vara bäst, om hon rest ut bland människor, men härtill kunde hon ej förmå sig nu efter sjukdomen. Det skulle aldrig komma någon lindring i allt detta. Hon skulle blott bli allt mer plågad, och en dag skulle hennes själfbeherskning ge vika, och hon skulle bryta ut mot sin far och visa honom sitt hjärtas bitterhet, och så skulle det bli strid och olycka.

Så hade våren och försommaren gått. I juli hade hon förlofvat sig med baron Adrian för att kunna få ett eget hem.

En skön förmiddag hade baron Adrian sprängt in på gården, ridande på en präktig häst. Hans husarjacka hade lyst i solen, hans sporrar och sabel och gehäng hade glittrat och strålat, för att ej tala om hans eget friska ansikte och leende ögon. Melchior Sinclaire hade själf stått på trappan och tagit emot honom, då han kom. Marianne hade suttit vid fönstret och sytt. Hon hade sett honom komma och hörde nu hvarje ord, som han talade med hennes far.

»Goddag, riddar Solsken,» ropade brukspatronen emot honom. »Tusan så grann du är. Du är väl inte ute på friarfärd heller?»

»Jojo män, farbror, det är just hvad jag är,» svarade han och skrattade.

»Är det ingen skam i dig, pojke? Hvad har du att föda hustru med?»

»Ingenting, farbror. Hade jag något, skulle tusan gifta sig.»

»Säger du det, säger du det, riddar Solsken. Men den där granna jackan, den har du haft råd att skaffa dig ändå.»

»På kredit, farbror.»

»Och hästen du rider på, den är värd mycket pengar den, skall jag säga gunstig junkern. Hvad har han fått den ifrån?»

»Hästen är inte min, farbror.»

Detta var mer än den store brukspatronen kunde motstå. »Gud vare med dig, pojke,» sade han. »Du behöfver nog en fru, som har något. Kan du få Marianne, så tag henne.»

På så sätt hade allt blifvit klart dem emellan, innan baron Adrian kommit af hästen en gång. Men Melchior Sinclaire visste nog, hvad han gjorde, ty baron Adrian var en bra karl.

Sedan hade friaren kommit in till Marianne och genast stormat fram med sitt ärende.

»Åh Marianne, kära Marianne. Jag har talat vid farbror redan. Jag ville så gärna hafva dig till hustru. Säg att du vill, Marianne.»

Hon hade lockat fram sanningen. Gamle baron, hans far, hade varit åstad och låtit narra sig att köpa några tomma grufvor nu igen. Gamle baron hade köpt grufvor hela sitt lif, och aldrig hade det funnits något i dem. Hans mor var orolig, själf hade han kommit i skuld, och nu friade han till henne för att därmed rädda sitt fädernehem och sin husarjacka.

Hans hem var Hedeby säteri; det låg på andra sidan sjön, nästan midt emot Björne. Hon kände honom väl, de voro jämnåriga och lekkamrater.

»Du kan gärna gifta dig med mig, Marianne. Jag för ett så uselt lif. Jag får rida på lånade hästar och kan inte betala mina skräddarräkningar. Detta kan ju inte gå i längden. Jag blir tvungen att taga afsked, och då skjuter jag mig.»

»Men, Adrian, hvad skulle det bli för ett äktenskap? Vi äro ju inte en smul förälskade i hvarandra.»

»Ja, hvad kärlek beträffar, så bryr jag mig inte ett dugg om det skräpet,» hade han då förklarat. »Jag tycker om att rida en bra häst och att jaga, men jag är ingen kavaljer, jag, jag är en arbetare. Om jag bara kunde få pengar, så jag kunde öfverta gården därhemma och skaffa mamma lugna dar, så vore jag nöjd. Jag skulle både plöja och så, ty jag tycker om arbete.»

Så hade han sett på henne med sina hederliga ögon, och hon visste, att han talade sanning, och att han var en man att lita på. Hon förlofvade sig med honom, mest för att komma hemifrån, men också för att hon alltid tyckt bra om honom.

Men aldrig skulle hon glömma denna månad, som nu följde, denna augustiafton, då hennes förlofning eklaterades, hela denna vansinnets tid.

Baron Adrian hade för hvarje dag blifvit allt sorgsnare och tystare. Han kom nog till Björne mycket ofta, ibland flere gånger om dagen, men hon kunde ej undgå att märka, hur förstämd han var. Tillsammans med andra kunde han ännu skämta, men i hennes sällskap blef han omöjlig, tystnad och tråkighet hela karlen.

Hon förstod nog, hur det var med honom: det var ej så lätt, som han trodde, att gifta sig med en ful kvinna. Nu hade han fattat afsmak för henne. Ingen visste bättre än hon själf, hur ful hon var. Hon hade nog visat honom, att hon ej önskade några smekningar eller kärleksbetygelser, men han pinades ändå af att tänka på henne som sin hustru, och det blef värre för honom dag för dag. Hvarför gick han då och våndades? Hvarför slog han ej upp? Hon hade gifvit honom vinkar, som voro tydliga nog. Själf kunde hon ingenting göra. Hennes far hade helt enkelt sagt henne, att hennes rykte ej tålde några flere äfventyrligheter i förlofningsväg. Då hade hon föraktat dem båda lika djupt, och hvarje utväg hade synts henne god nog för att undkomma dessa sina herrar.

Så endast ett par dagar efter det stora förlofningskalaset hade omslaget kommit, plötsligt och underligt.

I sandgången midt framför trappan på Björne låg en stor sten, som var till mycket besvär och förargelse. Åkdon välte på den, hästar och folk snafvade öfver den, pigor, som kommo med tunga mjölkbyttor, stötte mot den och spillde ut mjölken, men stenen fick alltjämt ligga kvar, eftersom den redan legat där i så många år. Den hade ju varit där i brukspatronens föräldrars tid, långt innan man tänkt på att bygga Björne gård. Brukspatron Sinclaire förstod ej, hvarför han skulle taga upp den ur jorden.

Men en af de sista dagarna i augusti hände, att två pigor, som buro en tung så, snafvade öfver stenen; de föllo, skadade sig illa, och oviljan öfver stenen vardt stor.

Det var ännu blott frukostdags. Brukspatronen var ute på sin morgonvandring, men som folket just var hemma vid gården mellan åtta och nio, lät fru Gustafva befalla några män att komma och gräfva upp den stora stenen.

De kommo ock med järnspett och spadar, gräfde och bände och fingo ändtligen upp den gamle fridstöraren ur hans håla. Så buro de bort honom till bakgården. Det var arbete nog för sex karlar.

Ej förr var stenen upptagen, än brukspatronen kom hem, och strax fick han ögonen på eländet. Man må tro, att han blef vred. Det var ej mer samma gård, tyckte han. Hvem hade vågat flytta bort stenen? Jaså, fru Gustafva hade gifvit befallningen. Ja, de kvinnfolken hade då intet hjärta i kroppen. Visste inte hustrun hans, att han älskade den stenen?

Och så gick han rätt på stenen, lyfte den med mannakraft och bar den öfver bakgården och gården ända fram till platsen, där den legat, och där slängde han ned den. Och det var en sten, som sex karlar med nöd kunnat lyfta. Den bragden blef storligen beundrad öfver hela Värmland.

Medan han bar stenen öfver gården, hade Marianne stått vid fönstret i matsalen och sett på honom. Hon hade aldrig sett honom så förfärlig. Han var hennes herre, denne fruktansvärde med den omätliga styrkan, en orimlig, nyckfull herre, som aldrig frågade efter något annat än sitt eget behag.

De höllo på att äta frukost, och hon stod med en bordsknif i handen. Ovilkorligen lyfte hon knifven.

Fru Gustafva fattade henne om handleden.

»Marianne!»

»Hvad står på, mor?»

»Ah, Marianne, du såg så konstig ut. Jag blef rädd.»

Marianne betraktade henne länge. Hon var en liten, torr människa, gråhårig och rynkig redan vid femtio år. Hon älskade som en hund, hon, utan att räkna hugg och slag. Hon var oftast vid godt mod, och dock gjorde hon ett sorgligt intryck. Hon var som ett stormpiskadt träd på hafsstranden, hon hade aldrig fått ro att växa.

Hon hade lärt att gå smygvägar, ljög, när det behöfdes, och gjorde sig ofta dummare än hon var för att slippa förebråelser. I allt var hon ett mannens verk.

»Skulle mor sörja mycket, om far doge?» frågade Marianne.

»Marianne, du är ond på far. Du är alltid ond på honom. Hvarför kan inte allt bli bra nu, då du fått en ny fästman?»

»Åh, mor. Jag rår ju inte för det. Kan jag hjälpa, att jag ryser för honom? Ser då inte mor också, hurudan han är? Hvarför skulle jag tycka om honom? Han är häftig, han är ohyfsad, han har pinat dig, så att du blifvit gammal i förtid. Hvarför skall han vara vår herre? Han bär sig ju åt som en galning. Hvarför skall jag ära och akta honom? Han är inte god, han är inte barmhärtig. Jag vet, att han är stark. Han kan slå ihjäl oss när som helst. Han kan kasta oss ut ur huset, när han vill. Är det därför jag skall älska honom?»

Men då hade fru Gustafva ej alls varit densamma som förr. Hon hade fått kraft och mod och talat myndiga ord.

»Du skall akta dig, Marianne. Det synes mig nästan, som om din far hade rätt, när han stängde dig ute i vintras. Du skall få se, att du blir straffad för detta. Du skall lära dig att tåla utan att hata, Marianne, att lida utan att hämnas.»

»Åh, mor, jag är så olycklig.»

Strax därpå kom afgörandet. De hörde från förstugan dånet af ett tungt fall.

De fingo aldrig veta, om Melchior Sinclaire hade stått på förstugutrappan och genom den öppna salsdörren lyssnat till Mariannes ord, eller om det var blotta kroppsansträngningen, som vållat slaganfallet. Då de kommo ut, låg han afsvimmad. Om anledningen vågade de aldrig sedermera fråga honom. Han själf lät ej någonsin märka, att han hört något. Marianne vågade aldrig tänka ut den tanken, att hon ofrivilligt hämnat sig. Men åsynen af fadren, liggande där på denna samma trappa, där hon lärt att hata honom, tog på en gång bitterheten ur hennes hjärta.

Han återfick snart medvetandet, och då han hade hållit sig stilla ett par dagar, var han sig lik – och dock ej alls sig lik.

Marianne såg föräldrarna tillsammans genomvandra trädgården. Så var det alltid nu. Han gick aldrig ut ensam, for ej någonsin mera bort och knotade öfver främmande och öfver allt, som skilde honom från hans hustru. Ålderdomen hade kommit öfver honom. Han kunde ej förmå sig att skrifva ett bref; hans hustru måste göra det. Han beslöt aldrig något på egen hand, utan frågade henne om allt och lät det blifva, som hon bestämde. Och han var alltid blid och vänlig. Han märkte själf den förändring, som kommit öfver honom, och hur lycklig hans hustru var. »Hon har det bra nu,» sade han en dag till Marianne och pekade på fru Gustafva.

»Åh, käre Melchior,» utbrast hon då, »nog vet du, att jag hellre ville, att du skulle bli frisk igen.»

Och det önskade hon väl. Det var hennes fröjd att tala om den store brukspatronen, sådan han var i sin styrkas dagar. Hon berättade, hur han stod ut i sus och dus lika bra som någon af Ekeby kavaljerer, hur han gjorde affärer och förtjänade mycket pengar, just då hon trodde, att han i sin vildhet skulle bringa dem från hus och gård. Men Marianne visste, att hon var lycklig trots all sin klagan. Att få vara allt för mannen, det var ju nog för henne. De sågo båda gamla ut, brutna i förtid. Marianne trodde, att hon kunde se deras kommande lif. Han skulle så småningom bli allt svagare, slaganfall skulle komma och göra honom allt hjälplösare, och hon skulle gå och vakta honom, till dess döden skilde dem åt. Men slutet kunde ju vara

långt aflägset. Fru Gustafva skulle få hafva sin lycka i ro ännu en tid. Det måste bli så, tyckte Marianne. Lifvet stod i skuld till henne.

Äfven för henne själf hade det blifvit bättre. Ingen ängslande förtviflan tvang henne att gifta sig för att få en annan herre. Hennes sårade hjärta hade fått ro. Hatet hade brusat fram där lika väl som kärleken, men hon tänkte ej mer på de lidanden detta kostat henne. Hon måste erkänna, att hon var en sannare, rikare, högre människa än förr; hvad kunde hon då önska ogjordt af det, som skett? Var det då så, att allt lidande var ett godt? Kunde allt vändas till lycka? Hon hade börjat att hålla allt det för godt, som kunde bidraga att utveckla henne till en högre grad af mänsklighet. De gamla visorna hade ej rätt. Sorgen var ej det enda beståndande. Hon skulle nu resa och se sig om för att finna någon plats, där hon behöfdes. Om hennes far varit vid sitt gamla lynne, skulle han aldrig tillåtit henne att slå upp förlofningen. Nu hade fru Gustafva bemedlat saken. Marianne hade till och med fått rättighet att lämna baron Adrian den penninghjälp han behöfde.

Äfven på honom kunde hon tänka med glädje – hon skulle ju blifva fri från honom. Han hade i sin käckhet och lefnadslust alltid påmint henne om Gösta; nu skulle hon få se honom glad igen. Han skulle åter bli denne solskenets ryttare, som kommit i sin glans till hennes fars gård. Hon skulle skaffa honom jord, där han fick plöja och gräfva, så mycket hans hjärta begärde, och hon skulle få se honom föra en vacker brud till altaret.

Under sådana tankar sätter hon sig ned och skrifver för att återge honom friheten. Hon skrifver mjuka, intalande ord, förstånd, inlindadt i skämt, och dock så, att han måste förstå, hur allvarligt hon menar.

Medan hon skrifver, höras hästhofvar slå mot vägen.

»Min käre riddar Solsken,» tänker hon, »detta är sista gången.»

Baron Adrian kommer strax därpå rätt in i hennes rum.

»Nej, Adrian, kommer du in här?» och hon ser förfärad på alla packsakerna.

Han blir genast skygg och blyg och stammar fram en ursäkt.

»Jag håller på att skrifva till dig,» säger hon. »Se här, du kan gärna läsa det genast.»

Han tar brefvet, och hon sitter och ger akt på honom, medan han läser. Hon längtar efter att få se hans ansikte stråla upp i glädje.

Men han har ej läst långt, förrän han blir eldröd i ansiktet, kastar brefvet på golfvet, trampar på det och svär, riktigt stormsvär.

Då far en sakta darrning genom Marianne. Ingen nybörjare är hon i studiet af kärleken; dock har hon ej förr förstått denne oerfarne pojke, detta stora barn.

»Adrian, käre Adrian,» säger hon. »Hvad är det för komedi du spelat med mig? Kom och säg mig sanningen.»

Han kom och höll rent af på att kväfva henne med smekningar. Stackars gosse, så han våndats och längtat.

Om en stund såg hon ut. Där gick fru Gustafva alltjämt och talade med den store brukspatronen om blommor och fåglar, och här satt hon och jollrade om kärlek. »Lifvet har låtit oss båda känna sitt hårda allvar,» tänkte hon och log vemodigt. »Det vill trösta oss, vi hafva fått hvar sitt stora barn att leka med.»

Det var ändå godt, att hon kunde bli älskad. Det var ljuft att höra honom hviska om den trollkraft, som

utgick från henne, om hur han blygts öfver hvad han sagt under deras första samtal. Han hade ej då vetat, hvilken makt hon hade. Åh, ingen man kunde komma i hennes närhet utan att älska henne, men hon hade skrämt honom; han hade känt sig så underligt kufvad.

Detta var ej lycka, ej olycka, men hon skulle försöka lefva med den mannen.

Hon började förstå sig själf och tänkte på de gamla visornas ord om turturdufvan, denna längtans fågel. Aldrig dricker hon klart vatten, utan först grumlar hon det med sin fot, så att det bättre måtte passa hennes sorgsna sinne. Så skulle ej heller hon gå fram till lifvets källa och dricka klar, oblandad lycka. Grumladt af vemod, behagade henne lifvet bäst.

FEMTONDE KAPITLET.

Döden befriaren.

Min bleke vän, döden befriaren, kom i augusti, då nätterna voro bleka af månsken, till kapten Ugglas hem. Men han vågade ej gå direkt in i det gästfria hemmet, ty få äro de, som älska honom.

Min bleke vän, döden befriaren, har ett modigt hjärta. Hans lust är att rida genom luften, buren på glödande kanonkulor. Han tager den fräsande granaten på nacken och skrattar, då den brister, och skärfvorna flyga. Han svänger om i spökdansen på kyrkogårdarna och skyr ej sjukhusens pestsalar, men han bäfvar vid den rättsinniges tröskel, vid den godes port. Ty han vill ej hälsas af gråt, utan af stilla glädje, han som befriar andarna ur smärtornas bojor, han som befriar andarna ur tyngande stoft och låter dem pröfva det fria, härliga lifvet i rymderna.

I den gamla lunden bakom boningshuset, där än i dag smala, hvitstammiga björkar trängas om att vinna himlens ljus för de glesa löfknippena i deras topp, smög döden in. I den lunden, som då var ung och full af skylande grönska, dolde sig min bleke vän, medan dagen rådde, men om natten stod han i skogsbrynet, hvit och blek, med lien blixtrande i månskenet.

O, Eros! Du var den gud, som då ägde lunden. De gamla veta förtälja om, hur älskande par fordom sökte dess ro. Och än i dag, då jag färdas förbi Berga gård, knotande öfver de tunga backarna och det kväfvande dammet, fröjdas jag vid att se den lunden med de glesnade hvita stammarna, som stråla i minnet af unga, sköna människors kärlek.

Men då stod döden där, och nattens djur sågo honom. Kväll efter kväll hörde människorna på Berga gård, hur räfven tjöt för att båda hans ankomst. Snoken ringlade uppför sandgången fram till boningshuset. Han kunde ej tala, men de förstodo nog, att han kom såsom den väldiges förebud. Och i äppelträdet utanför kaptenskans fönster lät ugglan höra sitt skri. Ty allt i naturen känner döden och bäfvar.

Hände så, att lagmannens från Munkerud, hvilka varit på gille i Bro prostgård, kommo resande förbi Berga gård vid tvåtiden på natten och sågo ett ljus stå och brinna i gästrummets fönster. Tydligt sågo de den gula lågan och det hvita ljuset, och undrande berättade de sedan om ljuset, som brunnit i sommarnatten.

Då skrattade de glada fröknarna på Berga och sade, att lagmannens sett i syne, ty talgljusen i deras hem voro slut, utbrända redan i mars; då svor kaptenen, att ingen bott på gästrummet under dagar och veckor; men kaptenskan teg och bleknade, ty detta hvita ljus med den klara lågan brukade visa sig, då någon i hennes släkt skulle förlossas af döden, döden befriaren.

Kort därefter, en dag i den strålande augusti, kom Ferdinand hem från landtmäteritjänsten i de nordliga skogarna. Han kom, blek och sjuk med ett obotligt ondt bosatt i lungorna, och så snart kaptenskan såg

honom, visste hon, att hennes son måste dö.

Så skulle han då gå bort, denne gode son, som aldrig gjort sina föräldrar en sorg. Den unge skulle lämna jordens lust och lycka och den sköna, älskade brud, som väntade honom, och de rika gårdar, de dånande hammare, som skulle hafva blifvit hans.

Ändtligen, då min bleke vän dröjt ett månhvarf, tog han mod till sig och gick en natt fram till boningshuset. Han tänkte på, hur hungern och nöden där mötts af glada ansikten, hvarför skulle då icke äfven han mottagas med fröjd?

Han kom sakta uppför sandgången, kastande en mörk skugga öfver gräsmattan, där daggdropparna lyste i månstrålarna. Han kom ej som en glad skördeman med blommor i hatten och armen om sin flickas lif. Han gick lutande som en tärd sjukling och höll lien gömd i mantelns veck, medan ugglor och läderlappar kringfladdrade honom.

I den natten hörde kaptenskan, som låg vaken, knackningar på fönsterbrädet, och hon reste sig i sängen och frågade;

»Hvem är det, som knackar?»

Och de gamle förtälja, att döden svarade henne: »Det är döden, som knackar.»

Då steg hon upp, öppnade sitt fönster och såg läderlappar och ugglor fladdra i månskenet, men döden såg hon ej.

»Kom,» sade hon halfhögt, »vän och befriare! Hvarför har du dröjt så länge? Jag har väntat, jag har kallat. Kom och förlossa min son!»

Då gled döden in i huset, glad som ett stackars afsatt majestät, som i ålderdomens skröplighet återfår sin krona, glad som ett barn, då det kallas till lek.

Dagen därpå satte sig kaptenskan vid sin sons sjukbädd och talade med honom om de frigjorda andarnas salighet och deras härliga lif.

»De arbeta,» sade hon, »de verka. Hvilka konstnärer, min son, hvilka konstnärer! När du kommer ibland dem, säg, hvad skall du då bli? En af de bildhuggare utan mejsel, som skapa rosor och liljor, en af aftonrodnadens mästare. Och då solen går ned som fagrast, skall jag sitta och tänka: detta har Ferdinand gjort.

»Min käre gosse, tänk så mycket att se, så mycket att göra! Tänk på alla dessa frön, som om våren skola väckas till lif, dessa stormar, som skola styras, dessa drömmar, som skola afsändas! Och tänk på dessa långa resor genom rymden från värld till värld!

»Kom ihåg mig, gossen min, då du får se så mycket skönt! Din stackars mor har aldrig sett något annat än Värmland, hon.

»Men en dag stiger du inför vår Herre och ber honom, att han skall låta dig få en af de små världar, som rulla omkring i rymden, och han ger dig den. Då du får den, är den kall och mörk, full af afgrunder och klippor, och där finnas hvarken blommor eller djur. Men du arbetar på den stjärnan, som Gud gifvit dig. Du för dit ljus och värme och luft, du skaffar dit örter och näktergalar och klarögda gazeller, du låter forsar störta ned i afgrunderna, du uppreser bergen och besår slätterna med rödaste rosor. Och då jag dör, Ferdinand, då min själ bäfvar för den långa resan och fruktar att skiljas från kända trakter, då sitter du väntande utanför fönstret i en vagn, förspänd med paradisfåglar, i en glimmande guldvagn, min Ferdinand.

»Och min fattiga, oroliga själ blir upptagen i din vagn och får sitta vid din sida, ärad som en drottning. Sedan åka vi genom rymden förbi de skimrande världarna, och då vi komma nära dessa himlens gårdar och de blifva allt härligare och härligare, då frågar jag, som ej bättre förstår: 'Skola vi ej stanna här eller här?'

»Men du skrattar tyst för dig själf och eggar fågelspannet. Ändtligen komma vi till den minsta af världarna, men den skönaste af alla jag sett, och där stanna vi utanför ett gyllene slott, och du låter mig träda in i glädjens eviga hem.

»Där äro visthusen fyllda och bokskåpen. Granskogen står ej där, som här på Berga, och skymmer bort hela den sköna världen, utan jag ser ut öfver vida haf och soliga slätter, och tusen år äro såsom en dag.»

Så dog Ferdinand, tjusad af ljusa syner, leende mot framtidens härlighet.

Min bleke vän, döden befriaren, hade aldrig varit med om något så ljufligt. Ty visst funnos de, som gräto vid Ferdinand Ugglas dödsbädd, men den sjuke själf log mot mannen med lien, då denne tog plats på sängkanten, och hans mor lyssnade efter dödsrosslingarna som efter ljuf musik. Hon bäfvade för, att döden ej skulle mäkta fullgöra sitt värf, och när allt var slut, trängde tårar fram i hennes ögon, men det var tårar af glädje, som föllo på hennes sons stelnade ansikte.

Aldrig hade min bleke vän blifvit så firad som på Ferdinand Ugglas begrafning. Om han vågat visa sig, skulle han kommit i fjädersmyckad barett och guldstickad mantel och dansat före liktåget uppför kyrkogårdsgången, men nu satt han, den gamle ensamme, hopkrupen på kyrkogårdsmuren med sin gamla, svarta kappa på sig och såg tåget komma.

O, det var en underlig likfärd! Sol och ljusa skyar gjorde dagen glad, långa rader af rågskylar prydde fälten, astrakanerna i prostgårdsträdgården lyste genomskinliga och klara, och i roskvarteret i klockargården glänste dalier och studentnejlikor.

Det var ett underligt liktåg, som drog fram mellan lindarna. Framför den blomstersmyckade kistan gingo vackra barn och strödde ut blommor. Inga sorgkläder syntes, intet krusflor, inga hvita snibbkragar med breda fållar, ty hon hade velat det så, kaptenskan, att han, som i glädje dog, ej skulle följas in i den goda fristaden af ett dystert liktåg, utan af ett glänsande bröllopståg.

Närmast efter kistan gick Anna Stjärnhök, den dödes sköna, strålande brud. Hon hade satt brudkronan på sitt hufvud, hängt brudslöjan öfver sig och iförda sig en släpande bruddräkt af hvitt, skiftande siden. Så smyckad, gick hon att vigas vid grafven, vid en multnande brudgum.

Efter henne kommo de, par om par, högresta gamla damer och ståtliga män. De präktiga, lysande fruarna kommo med blixtrande spännen och broscher, med mjölkhvita pärlband och armringar af guld. Plymerna i deras turbaner lyftes med siden och spetsar högt öfver kanonlockarna, och från deras axlar sväfvade de tunna silkesväfda sjalarna, som de en gång fått till brudgåfva, ned öfver klädningar af brokigt siden. Och männen kommo i sin bästa ståt, med pösande krås, i högkragade frackar med förgyllda knappar och i västar af styf brokad eller rikt broderad sammet. Det var ett bröllopståg, så hade kaptenskan velat det.

Själf gick hon närmast efter Anna Stjärnhök, ledd af sin man. Om hon ägt en klädning af lysande brokad, skulle hon burit den, om hon ägt smycken och lysande turban, skulle hon burit äfven dem för att hedra sin son på hans högtidsdag. Men nu ägde hon blott denna svarta taftsklädning och dessa gulnade spetsar, som skådat så många fester, och hon bar dem äfven på denna.

Fastän begrafningsgästerna kommo med prakt och ståt, var likväl intet öga torrt, då de under stilla klockringning tågade fram till grafven. Män och kvinnor gräto, ej så mycket öfver den döde som öfver sig själfva. Se, där gick bruden, där bars brudgummen, där vandrade de själfva, smyckade till gästabud, och

dock – hvem är den, som trampar jordens grönskande stigar och ej vet, att han är hemfallen åt bedröfvelsen, åt sorgen, åt olyckan, åt döden? De gingo och gräto vid tanken på, att intet jordiskt förmådde skydda dem.

Kaptenskan grät ej, men hon var den enda, hvars ögon voro torra.

Då nu bönerna voro sagda och grafven uppkastad, gingo alla därifrån bort till vagnarna. Endast kaptenskan och Anna Stjärnhök dröjde vid grafven för att bjuda den döde ett sista farväl. Den gamla satte sig ned på grafkullen, och Anna tog plats vid hennes sida.

»Se,» sade kaptenskan, »jag har sagt till Gud: 'Låt döden befriaren komma och bortföra min son, låt honom bortföra den jag älskar högst till de stilla gårdarnas fred, och inga andra tårar än glädjens skola komma i mina ögon; med bröllopsståt vill jag följa honom till hans graf, och min röda rosenbuske, den rikblommiga, som står utanför mitt kammarfönster, skall jag flytta ut till honom på kyrkogården.' Och nu är det så, min son är död. Jag har hälsat döden som en vän, kallat honom med de ljufvaste namn, jag har gråtit glädjetårar öfver min sons stelnade ansikte, och till hösten, då bladen äro fällda, flyttar jag hit min röda rosenbuske. Men vet du, som sitter här vid min sida, hvarför jag sändt sådana böner till Gud?»

Hon såg frågande på Anna Stjärnhök, men flickan satt tyst och blek bredvid henne. Kanske kämpade hon för att döfva inre röster, som redan där, på den dödes grafkulle, började hviska till henne, att nu ändtligen var hon fri.

»Skulden är din,» sade kaptenskan.

Då sjönk flickan tillsammans som under ett klubbslag. Hon svarade ej ett ord.

»Anna Stjärnhök, du var en gång stolt och egensinnig; då lekte du med min son, tog honom och försköt honom. Hvad var det mer? Han fick finna sig däri, han som andra. Kanske ock att han och vi alla älskade dina pengar lika mycket som dig. Men du kom igen, du kom med välsignelse till vårt hem, du var mild och saktmodig, stark och god, då du kom åter. Du omhuldade oss med kärlek, du gjorde oss så lyckliga, Anna Stjärnhök, och vi fattiga människor lågo för dina fötter.

»Och dock, och dock har jag önskat, att du ej kommit. Icke hade jag då behöft bedja Gud förkorta min sons lif. I julas skulle han uthärdat att mista dig, men sedan han lärt känna dig, sådan du nu är, hade han ej haft kraft därtill.

»Vet det, Anna Stjärnhök, som i dag tagit på dig din bruddräkt för att följa min son, att om han lefvat, då hade du aldrig fått följa honom i den skruden till Bro kyrka, ty du älskade honom ej.

»Jag såg det, du kom endast af barmhärtighet, ty du ville lindra vår hårda lott. Du älskade honom ej. Tror du ej, att jag känner kärleken, att jag ser honom, där han finnes, och förstår, när han fattas. Då tänkte jag: måtte Gud taga min sons lif, innan han fått sina ögon öppnade!

»O, att du älskat honom! O, att du aldrig kommit till oss och förljufvat vårt lif, då du ej älskade honom! Jag kände min plikt: om han ej dött, hade jag måst säga honom, att du ej älskade honom, att du ville gifta dig med honom, därför att du var barmhärtigheten själf. Jag hade måst tvinga honom att ge dig fri, och sedan hade hans lifs lycka varit förspilld. Ser du, därför bad jag Gud, att han skulle få dö, så att jag ej skulle behöfva störa hans hjärtas ro. Och jag har gladt mig öfver hans sjunkande kinder, fröjdats öfver hans rosslande andedräkt, bäfvat för, att döden ej skulle fullgöra sitt värf.»

Hon tystnade och väntade på ett svar, men Anna Stjärnhök kunde ej ännu tala, hon lyssnade ännu till många röster i själens djup.

Då utbrast kaptenskan i förtviflan:

»O, hur lyckliga äro ej de, som få sörja sina döda, de, som få gråta strömmar af tårar. Jag måste stå med torra ögon vid min sons graf, jag måste glädjas öfver hans död. Hur olycklig är jag ej!»

Då tryckte Anna Stjärnhök händerna hårdt mot sitt bröst. Hon kom ihåg den vinternatten, då hon svurit vid sin unga kärlek att vara dessa fattiga människors stöd och tröst, och hon bäfvade. Hade då allt varit förgäfves, var ej hennes offer ett af dem, som Gud mottar? Skulle allt vändas i förbannelse?

Men om hon offrade allt, ville ej då Gud ge sin välsignelse till verket och låta henne bli en lyckobringerska, ett stöd, en hjälp för människor?

»Hvad fordras, för att du skulle sörja din son?» frågade hon.

»Det fordras, att jag ej mer skulle tro mina gamla ögons vittnesbörd. Om jag trodde, att du älskade min son, då skulle jag sörja öfver hans död.»

Då reste sig flickan med ögonen brinnande af hänförelse. Hon ryckte af sig brudslöjan och bredde ut den öfver grafven, hon ryckte af sig krans och krona och lade dem bredvid.

»Se nu, hur jag älskar honom,» utropade hon. »Jag skänker honom min krona och slöja. Jag viger mig vid honom! Aldrig skall jag tillhöra en annan!»

Då reste sig också kaptenskan. Hon stod tyst en stund; hela hennes kropp skakades, och ansiktet ryckte, men slutligen kommo tårarna, sorgetårarna.

Men min bleke vän, döden befriaren, ryste, då han såg dessa tårar; så hade han då ej heller här varit hälsad med glädje, ej ens här hade de af hjärtat gladt sig öfver honom.

Han drog kapuschongen djupt ned i ansiktet, gled sakta ned från kyrkogårdsmuren och försvann mellan fältens sädesskylar.

SEXTONDE KAPITLET.

Torkan.

Om döda ting älska, om jord och vatten skilja vänner från fiender, ville jag gärna äga deras kärlek. Jag ville, att den gröna jorden ej kände mina steg som en tung börda. Jag ville, att hon gärna förläte, att hon för min skull såras med plog och harf, och att hon villigt öppnade sig för min döda kropp. Och jag ville, att vågen, hvars blanka spegel sönderslås af mina åror, hade samma tålamod med mig, som en mor har med ett ifrigt barn, då det klättrar upp i hennes knä utan att akta högtidsdräktens oskrynklade siden. Med den klara luften, som dallrar öfver de blå bergen, ville jag vara vän och med den blänkande solen och de vackra stjärnorna. Ty det synes mig ofta, som om de döda tingen skulle känna och lida med de lefvande. Ej är skrankan mellan dem och oss så stor, som människor tro. Hvilken del af jordens stoft är det, som ej varit inne i lifvets kretsgång? Har ej vägens kringdrifvande stoft smekts som mjukt hår, älskats som goda, välgörande händer? Har ej vattnet i hjulspåret fordom strömmat som blod genom klappande hjärtan?

Lifvets ande bor ännu i de döda tingen. Hvad förnimmer han, där han slumrar i drömlös sömn? Guds röst hör han – lägger han ock märke till människors?

O, sena tiders barn, hafven I ej sett det? Då ofrid och hat uppfylla jorden, måste ock de döda tingen mycket lida. Då blir vågen vild och roflysten som en röfvare; då blir åkern karg som en girig. Men ve den, för hvars

skull skogen suckar och bergen gråta.

Märkligt var det året, då kavaljererna regerade. Det synes mig, som om människornas oro då skulle hafva stört de döda tingens ro. Hur skall jag skildra den smitta, som då spred sig öfver landet? Skulle man ej tro, att kavaljererna voro bygdens gudar, och att allt besjälades af deras ande? Äfventyrens, sorglöshetens, vildhetens ande.

Kunde man omtala allt, som det året tilldrog sig bland människorna på Löfvens strand, så skulle en värld förvånas. Ty då vaknade gammal kärlek, då tändes ny. Då uppblossade gammalt hat, och länge sparad hämnd grep sitt rof. Då flögo alla upp i lystnad efter lifvets ljufhet: dans och lek, spel och dryckjom grepo de efter. Då uppenbarades allt det, som innerst gömmer sig i själen.

Från Ekeby utgick denna orons smitta; den spred sig först till bruken och herrgårdarna och jäktade människorna till ofärd och synd. Så långt hafva vi i någon mån kunnat följa den, emedan de gamle hafva bevarat minnet af händelserna på några af de stora gårdarna; men hur den vidare spred sig bland folket, därom veta vi litet. Dock därpå må ingen tvifla, att tidens oro gick från by till by, från koja till koja. Där en last fanns dold, fick den sitt utbrott, där en refva fanns mellan kvinna och man, blef den till en klyfta, där en stor dygd eller en stark vilja dolde sig, måste den fram, äfven den. Ty ondt var ej allt, som skedde; dock var tiden sådan, att det goda ofta blef lika fördärfbringande som det onda. Det var som vid stora vindfällen djupt inne i skogen, där träd ramlar öfver träd, fura drar fura med sig och äfven underskogen ryckes omkull af de stupande jättarna.

Åh, tvifla ej på, att galenskapen gick ut bland bönder och tjänare. Öfverallt blefvo hjärtan vilda och hjärnor förvirrade. Aldrig gick dansen så muntert på korsvägen, aldrig tömdes öltunnan så raskt, aldrig blef så mycken säd kastad i brännvinspannan. Aldrig voro gästabuden så många, aldrig var det kortare väg mellan det vreda ordet och knifstynget.

Det var en stark hand, som släppte tygeln, då majorskan lämnade Ekeby. Yra af frihet, stormade människorna bort till själfförgörande förvirring. En herre och mästare ägde de kvar. En herre, som de älskade, det var brännvinet. Ty detta var under de svåra åren, då man ännu ej såg någon räddning eller hopp för folket, då man började tro, att brännvinet skulle förgöra det och låta det dö ut från jorden.

Men ej bland människorna stannade oron. Den spred sig till allt lefvande. Aldrig hade varg och björn härjat svårare, aldrig hade räf och uf tjutit hemskare och röfvat mer oförskräckt, aldrig gingo fåren oftare vill i skogen, aldrig härjade så mycken sjukdom bland den kostbara boskapen.

Den, som vill se tingens sammanhang, må gå bort från städerna och bo i en enslig koja i skogsbrynet. Må han vakta milan nätterna igenom eller bo ute på de långa sjöarna dag och natt under en ljus sommarmånad, medan timmerflotten gör sin långsamma färd till Vänern, så skall han lära att ge akt på alla tecken i naturen och förstå, hur de döda tingen bero af de lefvande. Han skall se, att då det är oro på jorden, störas de döda tingens fred. Folket vet det. Det är i sådana tider skogsfrun släcker milan, sjörået slår sönder båten, näcken sänder sjukdom, tomten svälter ut kon. Och så var det detta år. Aldrig hade vårfloden härjat så svårt. Ekeby kvarn och smedja voro ej hans enda offer. Små älfvar, som fordom, då våren gett dem krafter, på sin höjd mäktat bortföra en tom lada, gingo nu till anfall på hela gårdar och sköljde bort dem. Aldrig hade man hört åskan anställa så mycken skada redan före midsommar – efter midsommaren hördes hon ej mer. Då kom torkan.

Så länge de långa dagarna varade, kom intet regn. Allt ifrån midten af juni till början af september badade Löfsjö härad i oafbrutet solsken.

Regnet nekade att falla, jorden att nära, vindarna att blåsa. Solskenet ensamt strömmade ned öfver jorden.

Åh, det vackra solskenet, det lifgifvande solskenet, hur skall jag kunna förtälja om dess onda verk? Solskenet är likt kärleken: hvem känner ej de illgärningar han begått, och hvem kan låta bli att förlåta honom? Solskenet är likt Gösta Berling – det ger glädje åt hvar man; därför tiger en hvar med det onda det förorsakat.

En sådan torka efter midsommar skulle väl ej vara så olycksbringande i andra trakter som i Värmland. Men där hade våren kommit sent. Gräset var ej långt hunnet och kunde aldrig växa ut; rågen blef utan näring, just då den skulle blomma och samla mat i axen; vårsäden, af hvilken det mesta brödet bakades då för tiden, bar tunna små vippor på kvartershöga strån; de sent sådda rofvorna kunde aldrig gro, ej en gång potatisen mäktade suga näring ur denna förstenade jord.

Under sådana år börja de ängslas borta i skogshyddorna, och från bergen stiger skräcken ned till det lugnare folket på slättbygden.

»Det är någon, som Guds hand söker!» säger folket.

Och en hvar slår sig för sitt bröst och säger: »Är det mig? O, moder, o, natur, är det mig? Är det af fasa för mig, som regnet håller sig fjärran? Är det i vrede mot mig, som den stränga jorden förtorkas och hårdnar? Och detta eviga solsken, strömmar det i sin blidhet hvarje dag från en molnfri himmel för att hopa de glödande kolen på mitt hufvud? Eller om det ej är mig, hvem är det, som Guds hand söker?»

Medan rågkornen förtvina i de små axen, medan potatisen ej kan samla näring ur jorden, medan boskapen med röda ögon och flämtande af hetta tränger ihop sig kring de sinande källorna, medan ångesten för framtiden sammanpressar hjärtat, går underligt tal genom nejden.

»Sådan hemsökelse sker ej utan orsak,» säger folket. »Hvem är det, som Guds hand söker?»

Det var en söndag i augusti. Gudstjänsten var slut. Folket vandrade flockvis fram på de solheta vägarna. Rundt omkring sig såg det förbrända skogar och förstörda skördar. Rågen var satt på skyl, men den stod gles med tunna kärfvar. De, som haft bråtar att bränna, hade haft ett godt och lätt arbete detta år, men så hade det ock mången gång gått så, att de satt eld på den torra skogen. Och hvad skogsbranden skonat, hade insekterna tagit: tallskogen hade fällt barren och stod bar som en löfskog om hösten, björkarnas blad hängde sönderflisade med bara nerver och förstörda bladskifvor.

De tungsinta flockarna saknade ej samtalsämnen. Mången fanns där, som kunde berätta om, hur svårt det varit under nödåren aderton hundra åtta och nio och under den kalla vintern aderton hundra tolf, då sparfvarna fröso ihjäl. Hungersnöden var dem ej främmande; de hade nog mött hans bistra anlete förr. De visste, hur man beredde barken till bröd, och hur korna kunde vänjas att äta mossa.

Det var en kvinna, som gjort försök med ett nytt slags bröd af lingon och kornmjöl. Hon hade prof däraf med sig och lät folk smaka. Hon var stolt öfver uppfinningen.

Men öfver dem alla sväfvade samma fråga, den stirrade ur alla ögon, hviskades på alla läppar:

»Hvem är det, o Herre, som din hand söker?»

»Du stränghetens Gud, hvem har nekat dig offer af böner och goda gärningar, eftersom du tager ifrån oss vårt fattiga bröd?»

Ett ytterligare Guds straff var det, att majorskan nu var borta. Folket i Löfsjö härad var ej på denna tid vant att lefva endast af jordens afkastning. På gamla kartor kan man se, att den uppodlade jorden var af ytterst ringa utsträckning. Den största förtjänsten vanns genom malmkörning om vintern och genom kolning och

timmerhuggning, men nu låg allt sådant nere. Till följd af den rikliga arbetsförtjänst, som på majorskans tid funnits, hade Löfsjöbon nära nog lagt bort sin månghundraåriga vana att söka arbete långt från hemmet. Nu måste de unga bort igen, men där skulle ändå finnas många nog, som sutto hemma och svälte.

En man i de dystra flockar, som dragit västerut öfver Sundsbron och sträfvat uppför Broby backar, stannade ett ögonblick framför vägen, som ledde upp till den snåle Broby-prästens boställe. Han tog upp en torr sticka från marken och kastade den in på prästgårdsvägen.

»Torra som den stickan hafva de böner varit, som han gett vår Herre,» sade mannen.

Den, som gick honom närmast, stannade ock. Han tog upp en torr kvist och kastade den dit, där stickan fallit.

»Detta är rätt offer åt den prästen,» sade han.

Den tredje i flocken följde gifvet föredöme. »Som torkan har han varit: stickor och strå är allt, hvad han låtit oss behålla.»

Den fjärde sade: »Vi ge honom igen hvad han gifvit oss.»

Och den femte: »Till en evig skam kastar jag detta till honom. Må han förtorka och förtvina som den här kvisten!»

»Torrt foder åt torkprästen,» sade den sjätte.

Folk, som kommer efter, ser hvad de göra och hör hvad de säga. Nu få de många svar på sitt långa frågande.

»Ge honom hvad honom tillkommer! Han har dragit torkan öfver oss,» heter det bland hoparna.

Och en hvar stannar, en hvar säger sitt ord och kastar sin gren, innan han drager vidare.

I vinkeln mellan vägarna låg snart en hög af stickor och strå. – Skamhögen öfver Brobyprästen.

Det var folkets hela hämnd. Ingen lyfte sin hand mot prästen eller sade ett ondt ord till honom själf. Förtviflade hjärtan aflastade en del af sin börda med att kasta en torr kvist på denna hög. De togo ej själfva hämnd. De utmärkte blott den skyldige inför vedergällningens Gud.

»Om vi ej dyrkat dig rätt; se det är den mannens fel. Var barmhärtig, Herre, och låt honom ensam lida. Vi märka honom med skam och vanära. Vi äro ej ett med honom.»

Det blef helt hastigt bruk, att en hvar, som gick förbi prästgårdsvägen, kastade en torr kvist på skamhögen. »Må Gud och människor se det!» tänkte en hvar vandrare. »Äfven jag föraktar honom, som dragit öfver oss Guds vrede.»

Den gamle girige lade snart märke till högen i vägkanten. Han lät föra bort den – somliga sade, att han eldade sin köksspis med den. Nästa dag hade där på samma ställe samlat sig en ny hög, och så snart han lät bortföra denna, blef en ny uppkastad.

De torra kvistarna lågo där och talade: »Skam, skam öfver Broby-prästen!»

Det var heta, torra rötmånadsdagar. Tung af rök, mättad af brandos, låg luften öfver nejden, lik den tryckande förtviflan att inandas. Tankarna blefvo yra i upphettade hjärnor. Prästen i Broby hade blifvit till torkans dämon. Det tycktes bönderna, som om den gamle girige satt och vaktade himmelens källor.

Snart blef folkets mening klar för Brobyprästen. Han förstod, att det utmärkte honom som olyckans upphof. Det var i vrede öfver honom Gud lät jorden försmäkta. Skeppsfolket, som led nöd på det villande hafvet, hade kastat lott. Han var mannen, som skulle öfver bord. Han försökte skratta åt dem och deras kvistar, men då detta fortfarit en vecka, skrattade han ej mer. Åh, sådan barnslighet! Hvad kunna dessa torra stickor skada honom? Han förstod, att årslångt hat sökte tillfälle att ge sig luft. Hvad mer, han var ej van vid kärlek.

Af sådant blef han ej mildare. Han hade kanske önskat bättra sig, efter sedan den gamla fröken besökt honom; nu kunde han ej. Han ville ej tvingas till bättring.

Men så småningom blef den där högen honom öfvermäktig. Han måste ständigt tänka på den, och den mening, som alla hyste, slog rot äfven hos honom. Det var det förfärligaste vittnesmål, detta kastande af de torra kvistarna. Han gaf akt på denna hög, räknade de grenar, som kommit till för hvar dag. Tanken på den bredde ut sig och inkräktade alla andra tankar. Den högen förstörde honom.

För hvar dag måste han alltmer ge folket rätt. Han förföll och blef utgammal på ett par veckor. Han fick samvetskval och krämpor. Men det var, som om alltsammans skulle haka sig fast vid denna hög. Det var, som om samvetskvalen skulle hafva tystnat och ålderns tyngd åter vikit ifrån honom, om blott högen upphört att växa.

Slutligen satt han där hela dagarna och vaktade. Men folket var obarmhärtigt, om nätterna blefvo alltid några nya kvistar ditkastade.

En dag kom Gösta Berling resande vägen fram. Broby-prästen satt vid vägkanten, gammal och förfallen. Han satt och plockade på de torra stickorna och lade dem samman i rader och högar, lekande med dem, som om han blifvit barn på nytt. Gösta blef bedröfvad öfver hans elände.

»Hvad gör pastorn?» säger han och hoppar raskt ur åkdonet.

»Åh, jag sitter här och plockar. Jag gör just ingenting.»

»Pastorn skulle gå hem och inte sitta här i vägdammet.»

»Det är nog bäst, att jag sitter här i alla fall.»

Då slår Gösta Berling sig ned bredvid honom.

»Det är inte så godt att vara präst,» säger han om en stund.

»Det går väl an här nere, där det finns människor,» svarar prästen. »Det är värre där uppe.»

Gösta förstår nog hvad han menar. Han känner till dessa församlingar i norra Värmland, där det stundom ej ens finns ett boställe åt prästen, de stora skogssocknarna, där finnarna bo i rökstugor, de fattiga trakterna med ett par människor på milen, där prästen är socknens ende herreman. Broby-prästen hade varit i en sådan socken i öfver tjugu år.

»Det är dit vi sändas, då vi äro unga,» säger Gösta. »Det är omöjligt att stå ut med lifvet där. Och så blir man förstörd för all framtid. Det är många, som ha gått under där uppe.»

»Det är det,» säger Broby-prästen. »Ensamheten fördärfvar en.»

»Man kommer,» säger Gösta, ifrig och eldig, »talar och förmanar och tänker, att allt skall bli väl, att folket snart skall gå på bättre vägar.»

»Just så ja.»

»Men snart märker man, att ord ej hjälpa. Fattigdomen står i vägen. Fattigdomen hindrar all bättring.»

»Fattigdomen,» upprepar prästen. »Fattigdomen har förstört mitt lif.»

»Den unge prästen kommer dit upp,» förklarar Gösta, »fattig som alla andra. Han säger till drinkaren: 'Låt bli att supa'!»

»Då svarar drinkaren,» infaller prästen: 'Gif mig då det, som är bättre än brännvin! Brännvinet är päls om vintern, svalka om sommaren. Brännvinet är en varm stuga och en mjuk bädd. Gif mig detta, och jag skall ej supa mer'.»

»Och så», återtar Gösta, »säger prästen till tjufven: du skall inte stjäla; och till den elake: du skall inte slå din hustru; och till den vidskeplige: du skall tro på Gud och ej på djäfvulen och trollen. Men då svarar tjufven: gif mig bröd; och den elake säger: gör oss rika, och vi skola ej tvista; och den vidskeplige: lär mig bättre. Men hvem kan hjälpa dem utan pengar?»

»Det är sannt, sannt hvarje ord,» utbrister den gamle. »På Gud trodde de, än mer på djäfvulen, mest dock på trollen i bergen och tomten på logen. All grödan förstördes i brännvinspannan. Ingen kunde se något slut på eländet. I de flesta af de grå stugorna rådde nöd. Dold sorg gjorde kvinnornas tunga bitter. Vantrefnad dref mannen ut till dryckenskap. Åkrar och boskap kunde de ej sköta. De fruktade herremannen och gjorde narr af prästen. Hvad skulle man göra med dem? Hvad jag sade dem från predikstolen, förstodo de ej. Hvad jag ville lära dem, trodde de ej. Och ingen att rådgöra med, ingen, som kunde hjälpa mig att hålla modet uppe.»

»De finnas, som uthärdat,» säger Gösta. »Guds nåd har varit så stor öfver somliga, att de ej vändt åter från ett sådant lif som brutna män. Deras krafter hafva räckt till; de hafva uthärdat ensamheten, fattigdomen, hopplösheten. De hafva gjort det lilla goda de kunde och ej förtviflat. Sådana män hafva alltid funnits och finnas än. Jag vill hälsa dem som hjältar. Jag vill ära dem, så länge jag lefver. Jag hade ej kunnat uthärda.»

»Jag kunde ej,» tillfogar prästen.

»Prästen däruppe tänker,» säger Gösta eftersinnande, »att han vill bli en rik man, en öfvermåttan rik man. Ingen fattig kan bekämpa det onda. Och så börjar han samla.»

»Om han inte samlade, skulle han dricka,» svarar den gamle, »han ser så mycket elände.»

»Eller bli slö och lat och förlora all kraft. Det är farligt att komma dit upp för den, som ej är född där.»

»Han måste göra sig hård för att samla. Han låtsar det först; sedan blir det en vana.»

»Han måste vara hård både mot sig själf och andra,» fortsätter Gösta; »det är svårt att samla. Han måste tåla hat och förakt, han måste frysa och svälta och förhärda sitt hjärta: det är nästan, som om han glömde, hvarför han började spara.»

Broby-prästen såg skyggt på honom. Han undrade, om Gösta satt där och gjorde narr af honom. Men Gösta var bara ifver och allvar. Det var, som om han talade sin egen sak.

»Det har gått så med mig,» säger den gamle stilla.

»Men Gud skyddar honom,» infaller Gösta. »Han uppväcker hos honom hans ungdoms tankar, när han samlat nog. Han ger prästen ett tecken, när Guds folk behöfver honom.»

»Men om prästen ej lyder tecknet, Gösta Berling?»

»Han kan ej motstå det,» säger Gösta och småler gladt. »Han lockas så ljufligt af tanken på de varma

hyddorna, som han skall hjälpa de fattige att bygga.»

Prästen ser ned på de små byggnader han suttit och uppfört af skamhögens stickor. Ju längre han talar med Gösta, ju mer blir han öfvertygad om, att han har rätt. Han hade alltid haft denna tanke på att göra godt en gång, då han fått nog. Han hakar sig fast vid detta: naturligtvis hade han haft denna tanke.

»Hvarför bygger han då aldrig upp hyddorna?» frågar han skyggt.

»Han blyges. Mången kunde tro, att han af fruktan för folket gjorde, hvad han alltid ämnat göra.»

»Han kan ej tåla att bli tvingad, så är det.»

»Han kan dock hjälpa i löndom. Det behöfs mycken hjälp i år. Han kan skaffa sig någon, som utdelar hans gåfvor. Jag förstår meningen med alltsammans,» utbrister Gösta, och hans ögon stråla. »I år skola tusenden få sitt bröd af den, som de öfverhölja med förbannelser.»

»Så skall det bli, Gösta.»

Det kom ett rus öfver dessa två, som så litet kunnat fylla det kall de valt sig. Deras ynglingaålders lust att tjäna Gud och människor var öfver dem. De frössade i de välgärningar de skulle utföra. Gösta skulle bli prästens hjälpare.

»Vi skola skaffa bröd nu för det första,» säger prästen.

»Vi skola skaffa skollärare. Vi skola få hit landtmätare, som skifta jorden. Sedan skall folket få lära att sköta åkern och vårda kreaturen.»

»Vi skola bygga väg och bryta ny bygd.»

»Vi skola bygga slussar nere vid Bergs forsar, så att det blir öppen väg mellan Löfven och Vänern.»

»All den rikedom, som finnes i skogen, skall bli till dubbel välsignelse, då vägen är öppnad till hafvet.»

»Ert hufvud skall tyngas af välsignelser,» utbrister Gösta.

Prästen ser upp. De läsa i hvarandras blickar samma lågande hänförelse.

Men i detsamma dragas bådas blickar till skamhögen.

»Gösta,» säger den gamle, »allt detta behöfde en frisk mans krafter, men jag håller på att dö. Du ser hvad som dödar mig.»

»Skaffa bort den!»

»Hur, Gösta Berling?»

Gösta träder tätt intill honom och ser honom skarpt in i ögonen. »Bed Gud om regn,» säger han. »Pastorn skall predika nästa söndag. Bed då Gud om regn!»

Den gamle prästen sjunker ihop af förfäran.

»Om detta är allvar, om pastorn ej är den, som dragit torkan öfver landet, om pastorn velat tjäna den Högste med sin hårdhet, så bed Gud om regn. Det skall bli tecknet. Däraf skola vi veta, om Gud vill hvad vi vilja.»

Då Gösta åter reste utför Broby backar, förvånades han öfver sig själf och den hänförelse, som gripit honom.

Men detta kunde dock blifva ett skönt lif. Ja, men ej för honom. Däruppe ville de ej veta af hans tjänster.

I Broby kyrka var predikan just afslutad och de vanliga bönerna lästa. Komministern var just färdig att stiga ned för trappan från predikstolen. Men han tvekade. Slutligen föll han på knä däruppe och bad om regn.

Han bad, som en förtviflad människa ber, med få ord, utan egentligt sammanhang.

»Om det är min synd, som framkallat din vrede, straffa blott mig! Om det finns barmhärtighet hos dig, du nådens Gud, låt det regna! Tag från mig skammen! Låt det regna på min bön! Låt det falla regn på den fattiges åker! Gif ditt folk bröd!»

Dagen var het, olidligt kvalm rådde. Församlingen hade suttit som i dvala; men vid dessa brutna ljud, denna hesa förtviflan vaknade en hvar.

»Om det ännu finns en väg till upprättelse för mig, gif regn . . . »

Han tystnade. Dörrarna stodo öppna. Nu kom en häftig vindstöt rusande. Den for fram efter marken, hvirflade upp mot kyrkan och sände dit in en damsky, full af stickor och strå, Prästen kunde ej fortfara; han vacklade ned från predikstolen.

Människorna ryste. Skulle detta vara ett svar?

Men vindstöten var blott åskvädrets förelöpare. Det kom dragande fram med en hastighet utan like. Då psalmen var sjungen och prästen stod vid altaret, ljungade redan blixtarna, och åskan brakade lös, förtagande ljudet af hans ord. Då klockaren spelade upp utgångspsalmen, smattrade redan de första regndropparna mot de gröna fönsterrutorna, och människorna stormade alla ut för att se på regnet. Men de nöjde sig ej med att se: somliga gräto, andra skrattade, under det de läto det strida åskregnet strömma ned öfver sig. Ack, hvad deras nöd varit stor! Hvad de varit olyckliga! Men Gud är god. Gud låter regn falla. Hvilken glädje, hvilken glädje!

Broby-prästen var den ende, som ej kom ut i regnet. Han låg knäböjd framme vid altaret och reste sig ej. Glädjen var för häftig för honom. Han dog af fröjd.

SJUTTONDE KAPITLET.

Barnets mor.

Det kunde inte vara mer än en tanke om den saken: barnet måste ha en far.

Barnet var den ömkligaste människovarelse man kunde tänka sig, liten och röd med huden lagd i tusen rynkor. Barnet var ett litet ting, som alltid skrek, som haft krampanfall allt ifrån födseln, en stackars vilsekommen, som trädt in i lifvet, sex eller sju veckor, innan den hade lof att komma, och som därför aldrig kunde finna sig tillrätta på jorden.

Barnet vägde så litet, att det ej en gång är lönt att tala om, hur litet det var. Det måste sys in i lamskinn och ville hvarken äta eller sofva. Men det lefde. Ingen visste på hvad sätt det hölls vid lif, men lefde gjorde det.

Barnet var födt i en bondstuga öster om Klarälfven. Barnets mor hade kommit dit och sökt tjänst en dag i början af juni. Det hade gått henne illa, hade hon sagt till husbondfolket, och hennes mor hade sedan varit så hård mot henne, att hon måst rymma hemifrån. Hon kallade sig Elisabet Karlsdotter, men hon ville ej säga hvarifrån hon var, ty då skulle de kanske tala om för hennes föräldrar, att hon var där, och om de funne henne, blefve hon plågad till döds, det visste hon. Hon begärde ingen lön, bara mat och tak öfver hufvudet.

Hon kunde arbeta: väfva eller spinna eller sköta korna hvad de ville. Om de önskade det, kunde hon ock betala för sig.

Hon hade varit slug nog att komma till gården barfota, med skorna under armen, hon hade grofva händer, hon talade landets tungomål, och hon bar en bondkvinnas kläder. Hon blef trodd.

Husbonden tyckte, att hon såg klen ut och räknade ej mycket på hennes arbetsduglighet. Men någonstädes skulle väl den stackarn vara. Och så fick hon stanna.

Det var något hos henne, som gjorde, att alla på gården voro vänliga mot henne. Hon hade kommit till ett godt ställe. Människorna voro allvarliga och tystlåtna. Husmodern tyckte om henne, alltsedan hon upptäckte, att hon kunde väfva dräll. De lånade en drällväfstol i prostgården, och barnets mor hade suttit vid väfstolen hela sommarn.

Det föll ingen in, att hon behöfde sparas: hon fick arbeta som en bondkvinna hela tiden. Hon tyckte också själf bäst om att arbeta. Hon var ej olycklig vidare. Lifvet bland bönderna behagade henne, fastän hon måste undvara alla invanda bekvämligheter. Men allt togs enkelt och lugnt där. Allas tankar vände sig kring arbetet, och dagarna gingo så jämna och enformiga, att man tog vilse om dag och trodde sig vara midt i veckan, då söndagen kom.

En dag i slutet af augusti hade det varit brådska med hafreskörden, och barnets mor hade gått ut med för att binda på åkern. Då hade hon öfveransträngt sig, och barnet hade blifvit födt, men för tidigt. Hon hade väntat det i oktober.

Nu stod husmodern med barnet i storstugan för att värma det vid elden, ty den stackaren frös midt i augustivärmen. Barnets mor låg i kammaren innanför och lyssnade till hvad man sade om den lille. Hon kunde föreställa sig, huru drängar och pigor stego fram och betraktade honom.

»En sådan liten stackare,» sade de då alltid, och sedan kom det ständigt och ofelbart:

»Stackare dig, som inte har någon far!»

Somliga förvånade sig öfver, att han kunde vara så röd och så skrynklig, men då svarade alltid någon, att sådana äro alla barn.

De klagade just ej öfver barnets skrik: de voro på visst sätt öfvertygade om, att barn måste skrika, och, allt rätt betänkt, var barnet duktigt för sin ålder. Om det bara haft en far, skulle allt varit godt och väl, syntes det.

Modern låg och hörde på och undrade. Saken tycktes henne med ens otroligt viktig. Hur skulle han komma igenom lifvet, den lille stackaren, som inte hade någon far?

Hon hade gjort upp sina planer förut. Hon skulle stanna i bondgården första året. Sedan skulle hon hyra sig en kammare och förtjäna sitt bröd vid väfstolen. Hon ämnade själf förtjäna nog för att föda och kläda barnet. Hennes man kunde få fortfara att tro, att hon vore honom ovärdig. Hon hade tänkt, att barnet måhända skulle bli en bättre människa genom att uppfostras af henne ensam, än om en dum och högfärdig far skulle handleda det.

Men nu, sedan barnet var födt, kunde hon ej se saken så. Nu tyckte hon, att hon varit själfvisk. »Barnet måste ha en far,» sade hon till sig själf.

Om inte den lille varit en så ömklig stackare, om han kunnat äta och sofva som andra barn, om ej hufvudet ständigt sjunkit ned åt ena axeln, och om han ej varit så nära att dö, då krampanfallen kommo, skulle ej frågan haft en så omätlig vikt. Men denne lille hjälplöse måste ha en far.

Det var ej så lätt att bestämma sig, och bestämma sig måste hon göra genast. Barnet var tre dagar gammalt, och bönderna i Värmland dröja sällan längre med att föra sina barn till dopet. Under hvad namn skulle nu den lille inskrifvas i kyrkboken, och hvad skulle prästen vilja veta om barnets mor? Det var väl en oförrätt mot barnet att låta inskrifva det som faderlöst. Det var nu en gång kommet hit i denna sorgens värld, men tycktes endast längta härifrån. Kanske skulle det trifvas bättre, om det finge en far. Om det nu blefve en svag och sjuklig man af detta barn, hur kunde hon då stå till svars med att beröfva det fördelarna af börd och rikedom?

Barnets mor hade nog märkt, att det brukar vara stor glädje och uppståndelse, när ett barn kommer till världen. Nu syntes det henne, att det måste vara tungt att lefva för denne lille, som alla ömkade. Hon ville se honom sofva på siden och spetsar, såsom det höfves en grefveson. Hon ville se honom omgifven af glädje och stolthet. Ja, barnet måste ha en far.

Barnets mor började tycka, att hon begick en allt för stor oförrätt mot dess far. Hade hon rätt att behålla det för sig ensam? Det kunde hon ej hafva. Ett sådant där dyrbart litet ting, hvars värde ej står i människomakt att uppskatta, skulle hon taga det för egen del? Det vore väl ej rättrådigt handladt.

Barnets mor ville ej gärna tillbaka till sin man. Hon fruktade, att det skulle bli hennes död. Men den lille var i större fara än hon. Han kunde dö i hvarje stund, och han var ej döpt.

Det, som drifvit henne hemifrån, den svåra synd, som bott i hennes hjärta, var borta. Hon hade nu helt visst ingen kärlek för någon annan än den lille, som ej hade någon far. Det var ej någon tung plikt att försöka skaffa honom en sådan.

Barnets mor lät kalla husbonden och husmodern och sade dem allt. Mannen reste till Borg för att säga grefve Dohna, att hans grefvinna lefde, och att ett barn fanns, som måste hafva en far.

Bonden kom hem sent på kvällen. Han hade ej råkat grefven, ty denne var bortrest, men han hade varit hos komministern i Svartsjö och talat med honom om saken.

Så fick grefvinnan veta, att hennes äktenskap var förklaradt ogiltigt, och att hon ej mer hade någon man.

Komministern skref ett vänligt bref till henne och erbjöd henne ett hem i sitt hus.

Ett bref från hennes egen far till grefve Henrik, hvilket måtte hafva anländt till Borg ett par dagar efter hennes flykt, sändes henne också. Det var väl just detta bref, hvari den gamle bedt grefven påskynda legaliseringen, som anvisat grefven det lättaste sättet att blifva sin hustru kvitt.

Man kan tänka sig, att barnets mor greps af vrede ännu mer än af sorg, då hon hörde bondens berättelse. Modern till ett starkt och skönt barn skulle hafva hälsat sådana nyheter med förakt och varit stolt öfver att äga barnet ensam. Modern till det lilla hjälplösa barnet kände det, som om hon kunde hafva dödat mannen. Hon hade ingen stolthet att fly till.

Hela natten vek sömnen från hennes läger. Barnet måste hafva en far, tänkte hon om och om igen.

Nästa morgon måste bonden för hennes räkning fara till Ekeby och hämta Gösta Berling.

Gösta gjorde den tystlåtne mannen många frågor, men fick ingenting veta. Ja, grefvinnan hade varit i hans hus hela sommaren. Hon hade varit frisk och arbetat. Nu var ett barn födt. Barnet var klent, men modern skulle snart vara frisk igen.

Gösta frågade, om grefvinnan visste, att äktenskapet blifvit upplöst.

Ja, hon visste det nu. Hon hade fått veta det i går.

Och så länge färden varade, hade Gösta ömsom feber och frossa.

Hvad ville hon honom? Hvarför sände hon efter honom?

Han tänkte på sommarlifvet däruppe vid Löfvens strand. Med skämt och lek och lustpartier hade de låtit dagarna gå, och under tiden hade hon arbetat och lidit.

Aldrig hade han tänkt sig möjligheten att få återse henne. Ack, om han dock vågat hoppas! Han skulle då framträdt inför henne som en bättre man. Hvad hade han nu att skåda tillbaka på annat än de vanliga dårskaperna!

Vid åttatiden på kvällen var han framme och fördes genast in till barnets mor. Det var skumt i rummet: han kunde knappast se henne, där hon låg. Husmodern och husbonden kommo också in.

Nu må man veta, att hon, hvars hvita ansikte lyste emot honom ur skymningen, alltjämt var det högsta och renaste han visste, den skönaste själ, som iklädt sig jordiskt stoft. Då han nu åter erfor välsignelsen af hennes närvaro, hade han velat kasta sig ned på knä och tacka henne, för att hon ånyo uppenbarade sig för honom, men han var så öfverväldigad af rörelse, att han ingenting kunde säga eller göra.

»Kära grefvinna Elisabet!» utropade han blott.

»God afton, Gösta.»

Hon räckte honom sin hand, som åter tycktes hafva blifvit mjuk och genomskinlig. Hon låg tyst, medan han kämpade med sin rörelse.

Barnets mor skakades ej af några häftigt uppstormande känslor, då hon såg Gösta. Det förvånade henne blott, att han tycktes fästa mesta vikten vid henne, då han väl borde begripa, att det nu endast gällde barnet, som måste hafva en far.

»Gösta,» sade hon mildt, »du måste nu hjälpa mig, såsom du en gång lofvade. Du vet, att min man öfvergifvit mig, så att mitt barn ej har någon far.»

»Ja, grefvinna, men detta måste ju kunna ändras. Nu då det finnes ett barn, kan man helt visst tvinga grefven att legalisera äktenskapet. Var viss på, att jag skall hjälpa grefvinnan.»

Barnets mor smålog. »Tror du, att jag vill tvinga mig på grefve Dohna?»

Blodet rusade upp i Göstas hufvud. Hvad önskade hon då? Hvad begärde hon af honom?

»Kom hit, Gösta,» sade hon och räckte åter ut handen. »Du får inte bli ond på mig för hvad jag nu säger, men jag tänkte, att du, som är, som är . . . »

»En afsatt präst, en dryckeskämpe, en kavaljer, Ebba Dohnas mördare, jag kan hela meritlistan . . . »

»Är du redan ond, Gösta?»

»Jag ville helst, att grefvinnan ej sade något mer.»

Men barnets mor fortsatte:

»Det är mången, Gösta, som skulle hafva velat bli din hustru för kärleks skull, men det är ej så med mig. Om jag älskade dig, skulle jag ej våga tala så, som jag nu talar. För min egen del skulle jag ej vilja bedja om

sådant, Gösta, men, ser du, barnet måste ju hafva en far. Du förstår säkert redan, hvad jag ämnar bedja dig om. Det är nog en stor förnedring för dig, eftersom jag är en ogift kvinna, som har ett barn. Jag tänkte inte på, att du skulle vilja göra det därför, att du är sämre än andra, fast jo, jag tänkte också på det. Men mest tänkte jag på, att du kunde vilja göra det, därför att du är god, Gösta, därför att du är en hjälte och kan uppoffra dig. Men det är kanske för mycket begärdt. Sådant är måhända omöjligt för en man. Om du föraktar mig för mycket, om det är dig för motbjudande att nämnas som far för en annans barn, så säg det blott! Jag skall inte bli ond. Jag förstår nog, att detta är för mycket begärdt, men barnet är så sjukt, Gösta. Det är så grymt, att man vid hans dop ej skall kunna nämna namnet på hans mors man.»

Han, som hörde på henne, erfor samma känsla, som då han den där vårdagen måste sätta henne i land och öfverlämna henne åt sitt öde. Nu måste han hjälpa henne att förstöra hennes framtid, hela hennes framtid. Han, som älskade henne, måste göra det.

»Jag gör allt hvad grefvinnan vill,» sade han.

Nästa dag talade han med prosten i Bro, ty Bro är moderförsamling till Svartsjö, och där måste lysningar uttagas.

Den gode, gamle prosten blef rörd öfver hans historia och lofvade att taga allt ansvaret för giftoman och dylikt på sig.

»Ja,» sade han, »du måste hjälpa henne, Gösta, det måste du. Hon kunde bli vansinnig eljes. Hon tror sig ha skadat barnet, därmed att hon ej kunnat nämna dess far. Hon har ett ytterst ömtåligt samvete, den kvinnan.»

»Men jag vet, att jag skall göra henne olycklig,» utbrast Gösta.

»Det får du sannerligen ej göra, Gösta. Du får bli en sansad man nu, med hustru och barn att sörja för.»

Emellertid skulle prosten fara ner till Svartsjö och tala både med komministern och lagmannen. Slutet på allt blef, att nästa söndag, den första september, lysning afkunnades i Svartsjö mellan Gösta Berling och Elisabet von Thurn.

Så blef barnets mor med den största försiktighet förd till Ekeby, och där döptes barnet.

Prosten talade då med henne och sade henne, att hon ännu kunde återtaga sitt beslut att gifta sig med en sådan man som Gösta Berling. Hon borde ju skrifva till sin far först.

»Jag kan ej ångra mig,» sade hon, »tänk om mitt barn skulle dö, innan det fått en far.»

Då tredje lysningsdagen kom, hade barnets mor redan flere dagar varit frisk och uppe. På eftermiddagen kom prosten till Ekeby och vigde henne vid Gösta Berling. Men det var ingen, som tänkte på, att detta var ett bröllop. Inga gäster voro bjudna. Man skaffade blott barnet en far, ingenting annat.

Barnets mor strålade i en stilla glädje, som om hon nått ett stort mål i lifvet. Brudgummen var bedröfvad. Han tänkte på, hur hon kastade bort sin framtid i ett äktenskap med honom. Han märkte med förfäran, hur han egentligen knappast fanns till för henne. Alla hennes tankar voro hos barnet.

Ett par dagar efteråt hade fadern och modern sorg. Barnet hade dött under ett krampanfall.

Det föreföll mången, som om barnets mor ej sörjde så häftigt och så djupt, som man väntat: det låg en glans af triumf öfver henne. Det var, som om hon jublade öfver, att hon fått kasta bort hela sin framtid för barnets skull. Då den lille kom upp till änglarna, skulle han dock minnas, att han på jorden haft en mor, som älskat honom.

Allt detta försiggick stilla och obemärkt. Då det lystes för Gösta Berling och Elisabet von Thurn nere i Svartsjö, visste de fleste ej ens, hvem bruden var. Prästerna och herrskaperna, som nog kände till saken, talade föga om den. Det var, som om de fruktat, att någon, som förlorat tron på samvetets makt, skulle illa uttyda den unga kvinnans handlingssätt. Man var så rädd, så rädd, för att någon skulle komma och säga: »Se där, det var dock så, att hon ej kunnat öfvervinna sin kärlek till Gösta; nu har hon gift sig med honom under en skenfager förevändning.» Ack, de gamle voro alltjämt så rädda om denna unga kvinna. Aldrig kunde de tåla, att man om henne sade något ondt. De ville knappast medge, att hon syndat. De ville ej se, att någon skuld fläckade denna själ, som var så rädd för det onda.

En annan storhändelse inträffade just då, som också gjorde, att Göstas giftermål blef föga omtaladt.

Det hände sig, att major Samzelius träffades af en olycka. Han hade blifvit allt mer och mer underlig och människoskygg. Han hade mest umgänge med djur och hade samlat sig en hel liten djurgård nere på Sjö.

Farlig var han ock, ty han hade ständigt sin laddade bössa på sig och aflossade den gång på gång utan att ge allt för noga akt på, hvart han siktade. En dag blef han biten af en tam björn, som han skjutit på utan att vilja det. Det sårade djuret störtade sig på honom, där han stod tätt utanför gallret, och lyckades ge honom ett väldigt bett i armen. Det bröt sig därpå ut och löpte till skogs.

Majoren blef sängliggande och dog af detta sår, men ej förrän strax före jul. Hade majorskan vetat om, att han låg sjuk, hade hon kunnat återtaga väldet öfver Ekeby. Men kavaljererna visste nog, att hon ej skulle komma, förrän deras år var ute.

ADERTONDE KAPITLET.

Amor vincit omnia.

Under läktartrappan i Svartsjö kyrka finnes ett skräprum, fylldt af dödgräfvarnes utslitna spadar, af sönderbrutna kyrkbänkar, af förkastade bleckskyltar och annat skräp.

Därinne, där dammet ligger tjockt och liksom gömmer den för hvarje mänskligt öga, står en kista, inlagd med pärlemor i den rikaste mosaik. Skrapar man dammet af den, så tyckes den lysa och glittra som en bergvägg i en saga. Kistan är läst, och nyckeln finnes i godt förvar; användas får den ej. Ingen dödlig får kasta en blick i kistan. Ingen vet hvad som finnes i den. Först då adertonhundratalet nått sitt slut, får nyckeln sättas i låset, locket lyftas och de skatter, som det vaktat, skådas af människor.

Så har den förordnat, som ägt kistan.

På lockets mässingsplåt står en inskrift; »Labor vincit omnia». Men en annan inskrift skulle passa den bättre. »Amor vincit omnia» borde där stå. Äfven den gamla kistan i skräprummet under läktartrappan är ett vittnesbörd om kärlekens allmakt.

O Eros, allherskande gud!

Du, o kärlek, är den förvisso evige. Gamla äro människorna på jorden, men du har följt dem genom tiderna.

Hvar äro österns gudar, de starke hjältar, som förde blixten som vapen, de, som på de heliga flodernas stränder togo offer af honung och mjölk? Döde äro de. Död är Bel, den starke krigaren, och Thot, den hökhufvade kämpen. Döde äro de härlige, som hvilade på Olympos' molnbäddar; så ock de bragdrike, som bodde i det vallomgärdade Valhall. Alla de gamles gudar äro döda utom Eros, Eros, den allherskande.

Hans verk är allt hvad du ser. Han uppehåller släktena. Märk honom öfverallt! Hvar kan du gå, där du ej

finner spåret efter den naknes fot? Hvad har ditt öra förnummit, där ej hans vingars susning varit grundtonen? Han bor i människors hjärtan och i det slumrande frökornet. Märk med bäfvan hans närvaro i de döda tingen!

Hvad finnes, som ej längtar och lockas? Hvad finnes, som undgår hans välde? Alla hämndens gudar skola falla, alla styrkans och våldets makter. Du, o kärlek, är den förvisso evige.

Den gamle farbror Eberhard sitter vid sin skrifpulpet, en härlig möbel med hundra lådor, med marmorskifva och beslag af mörknad mässing. Han arbetar med ifver och flit, ensam uppe i kavaljersflygeln.

O, Eberhard, hvarför svärmar ej du kring skog och mark, under den försvinnande sommarens sista dagar, såsom de andra kavaljererna? Ingen, det vet du, dyrkar ostraffadt vishetsgudinnan. Böjd är din rygg vid några och sextio år, håret, som skyler din hjässa, är ej ditt eget, rynkorna trängas i din panna, som hvälfver sig öfver insjunkna ögonhålor, och alla de mångfaldiga ställningar, som i duellen intas af två fäktares värjor, aftecknas i de tusen skrynklorna kring din tomma mun.

O, Eberhard, hvarför svärmar ej du kring skog och mark? Döden skiljer dig blott dess förr vid din skrifpulpet, du, som ej lät lifvet locka dig därifrån.

Farbror Eberhard stryker ett tjockt bläckstreck under sin sista rad. Ur pulpetens otaliga lådor drar han fram gulnade, fullklottrade luntor, alla de olika delarna af hans stora verk, detta verk, som skall bära Eberhard Berggrens namn genom tiderna. Men just då han staplat lunta på lunta och stirrar på dem i tyst förtjusning, öppnas dörren, och in träder den unga grefvinnan.

Där är hon, de gamle herrarnes unga herskarinna. Hon, som de tjäna och dyrka mer, än farföräldrarna tjäna och dyrka den förste sonsonen. Där är hon, som de funnit i fattigdom och sjukdom och nu skänkt all världens härlighet, liksom sagans kung gjorde med den fattiga sköna, han hittade i skogen. Det är för henne, som nu valthorn och fioler ljuda på Ekeby. Det är för henne allt rör sig, andas, arbetar på den stora gården.

Hon är frisk nu, om än alltjämt mycket svag. Ensamheten i det stora huset synes henne lång, och då hon vet, att kavaljererna äro borta, vill hon se, hur det ser ut uppe i kavaljersflygeln, detta beryktade rum.

Så kommer hon då sakta in och blickar uppåt de rappade väggarna och de gulrutiga sängomhängena. Hon ser Göstas svarfstol, Löwenborgs furubord, där han spelar sin Beethoven på målade tangenter, den uppstoppade kråkan öfver Kristian Bergs sängplats och björnhuden framför major Fuchs'. I ena hörnet af rummet ser hon den märkvärdiga mattväfven, som Beerencreutz bedrifver. Där har han spänt ut varpen på golfvet och träder sedan in den mångfärgade väften utan hjälp af väfstol eller skyttel. Hon ser stolen i spiselvrån, där kusin Kristoffer drömmer bort sitt lif utan bragder eller namn. Patron Julius' snidade matsäcksskrin, Lilliecronas fiollåda, Kevenhüllers gesällränsel och tjocka knölpåk, Rusters punschslef – allt ser hon, men hon blir förlägen, då hon märker, att rummet ej är tomt.

Farbror Eberhard går högtidligt emot henne och för henne fram till den stora högen af skrifvet papper.

»Se, grefvinna,» säger han, »nu är mitt arbete färdigt. Nu skall det jag skrifvit ut i världen. Nu skola stora ting ske.»

»Hvad är det, som skall ske, farbror Eberhard?» »Åh, grefvinna, det skall fara ned som en blixt, en blixt, som upplyser och dödar. Alltsedan Moses drog fram honom ur Sinais åskmoln och satte honom på nådens stol i vandringstemplets innersta, alltsedan har han suttit trygg, den gamle Jehova, men nu få människorna se hvad han är: inbillning, tomhet, dunst, vår egen hjärnas dödfödda foster. Han skall sjunka till intet,» sade gubben och lade sin skrynkliga hand på lunthögen. »Här står det, och då mänskor få läsa detta, måste de tro. De skola fara upp och se sin egen dumhet; de skola begagna korsen till vedbrand, kyrkorna till sädesbodar,

och prästerna skola plöja jorden.»

»O, farbror Eberhard,» säger grefvinnan med en lätt rysning, »är ni en så förskräcklig människa? Stå där så förskräckliga ting?»

»Förskräckliga,» upprepar gubben, »det är ju sanningen. – Men vi likna piltar, som gömma sina ansikten i en kvinnas klädningskjol, så fort de möta en främling: vi ha vant oss att gömma oss undan för sanningen, för den evigt främmande. Men nu skall hon komma och bo bland oss, nu skall hon bli känd af alla.»

»Af alla?»

»Inte endast af filosoferna, men af alla, förstår ni, grefvinna, af alla.»

»Och så skall Jehova dö?»

»Han och alla änglar, alla helgon, alla djäflar, alla lögner.»

»Hvem skall då styra världen?»

»Tror grefvinnan, att någon styrt den förr? Tror grefvinnan på denna försyn, som gaf akt på sparfvar och hufvudhår? Ingen har styrt den, ingen skall styra den.»

»Men vi, vi människor, hvad blir det då af oss?»

»Detsamma, som vi varit – stoft. Den, som är utbränd, kan ej brinna mer; han är död. Ved äro vi, som kringfladdras af lifvets lågor. Lifvets gnista flyger från en till en annan. Man tändes, flammar och slocknar. Det är lifvet.»

»O, Eberhard, ges då intet andelif?»

»Intet.»

»Intet hinsidan grafven?»

»Intet.»

»Intet godt, intet ondt, intet mål, intet hopp?»

»Intet.»

Den unga kvinnan stiger fram till fönstret. Hon ser ut öfver höstens gulnade löf, öfver georginer och astrar, som med tunga hufvuden hänga på af höstvinden brutna stjälkar. Hon ser Löfvens svarta vågor, höstens mörka stormhimmel, och för en stund hänger hon sig åt förnekelsen.

»Farbror Eberhard,» säger hon, »hvad världen är grå och ful, hvad allt är gagnlöst. Jag vill lägga mig ned att dö.»

Men då hör hon liksom en jämmer i sin själ. Lifvets starka krafter och de sjudande känslorna ropa högt efter lyckan att lefva.

»Finns då intet,» utbrister hon, »som kan ge lifvet fägring, sedan ni tagit ifrån mig Gud och odödlighet?»

»Arbetet,» svarar gubben.

Men hon ser åter ut, och en känsla af förakt för denna arma visdom smyger sig öfver henne. Det

outgrundliga reser sig framför henne, hon känner anden boende i allt, hon förnimmer makten, som ligger bunden i skenbart död materia, men som kan utveckla sig i tusenfaldigt skiftande lif. Med svindlande tanke söker hon efter namn för Guds andes närvaro i naturen.

»O, Eberhard,» säger hon, »hvad är arbetet? Är det en gud? Äger det i sig själft ett mål? Nämn ett annat!»

»Jag vet intet annat,» svarar gubben.

Då har hon funnit namnet, som hon söker, ett armt, ofta besudladt namn.

»Farbror Eberhard, hvarför nämner ni icke kärleken?»

Då glider ett småleende fram kring den tomma munnen, där de tusen rynkorna korsas.

»Här,» säger filosofen och slår med knuten näfve på den tunga packen, »här mördas alla gudar, och jag har ej glömt Eros. Hvad är nu kärleken annat än en köttets trängtan? Hvarför står han högre än andra kroppens fordringar? Gör hungern till en gud! Gör tröttheten till en gud! De äro lika värdiga. Må det bli slut med dårskaperna! Må sanningen lefva!»

Då sänker den unga grefvinnan sitt hufvud. Det är ej så, det är ej sant detta, men hon kan ej strida.

»Edra ord hafva sårat min själ,» säger hon, »men ännu tror jag er ej. Hämndens och våldets gudar skall ni kunna döda, ej mer.»

Men gubben tar hennes hand, lägger den på boken och svarar i otrons fanatism:

»Då ni läst detta, måste ni tro.»

»Må det då aldrig komma inför mina ögon,» säger hon, »ty tror jag detta, kan jag ej lefva.»

Och sänkt i sorg går hon ifrån filosofen. Men han sitter länge och grubblar, då hon gått.

Dessa gamla luntor, fullklottrade med hädisk skrift, hafva ej ännu pröfvats inför världen. Ännu har ej farbror Eberhards namn nått ryktets branter.

Hans stora verk ligger gömdt i en kista i skräprummet under läktartrappan i Svartsjö kyrka; det skall först vid århundradets slut se dagsljuset.

Men hvarför har han gjort detta? Fruktade han för att ej hafva bevisat sin sak? Var han rädd för förföljelser? Litet kännen I farbror Eberhard.

Förstån nu: sanningen har han älskat, ej egen ära; därför har han offrat den senare, ej den förra, på det att ett faderligt älskadt barn skulle få dö i tron på det, hon hållit kärt.

O, kärlek, du är den förvisso evige!

NITTONDE KAPITLET.

Nygårdsflickan.

Ingen känner platsen under berget, där granarna växa som tätast och djupa lager af mjuk mossa täcka marken. Hur skulle någon känna den? Den har aldrig förr trampats af en människas fot; ingen människas tunga har gifvit den namn. Ingen gångstig leder till den gömda platsen. Klippblock torna upp sig rundt omkring den; snärjande enar vakta den; vindfällen stänga in den; vallhjonet hittar den ej; räfven föraktar

den. Det är skogens ödsligaste trakt, och nu söka tusentals människor efter den.

Hvilket oändligt tåg af sökande? De skulle fylla Bro kyrka, icke blott Bro, utan Löfviks och Svartsjö. Nej, hvilket oändligt tåg af sökande!

Herrskapsbarn, som ej få följa tåget, stå vid vägkanten eller hänga på grindarna, där det stora tåget drager fram. De små ha ej trott, att denna värld rymde en sådan skara människor, en sådan oräknelig mängd. Då de bli stora, skola de minnas denna långa, böljande flod af människor. Deras ögon skola fyllas af tårar vid blotta minnet af det öfverväldigande i att se detta oändliga tåg draga fram på vägar, där blott några ensamma vandrare, några tiggarskaror eller någon bondes kärra brukade synas under hela dagar.

Alla, som bo vid vägen, störta upp och fråga: »Är olyckan kommen öfver landet? Är fienden öfver oss? Hvart skolen I gå, vandringsmän? Hvart skolen I?»

»Vi söka,» svara de. »Vi hafva sökt i två dagar. Vi skola söka äfven denna; sedan stå vi ej ut längre. Vi skola söka igenom Björne skog och de furuklädda höjderna väster om Ekeby.»

Det är från Nygård, en fattig trakt borta bland de östra bergen, tåget först brutit upp. Den vackra flickan med det tunga, svarta håret och de röda kinderna har varit försvunnen i åtta dagar. Kvastflickan, som Gösta Berling ville göra till sin fästmö, har gått vilse i de stora skogarna. På åtta dagar har ingen sett henne.

Så bröt folket från Nygård upp för att genomsöka skogen. Och hvarje människa de mötte följde med för att söka. Ur hvarje stuga kommo människor för att sluta sig till tåget.

Händer så ock ofta, att någon nykommen spörjer:

»I män från Nygård, hvaraf kommer allt detta? Hvarför låten I den vackra flickan gå ensam på främmande stigar? Skogen är djup, och Gud har tagit hennes förstånd.»

»Ingen ofredar henne,» svara de då, »hon ofredar ingen. Hon går trygg som ett barn. Hvem går säkrare än den Gud själf måste vårda? Förr har hon alltid kommit åter.»

Så har det sökande tåget gått fram öfver de östra skogarna, som stänga Nygård från slätten. Nu på tredje dagen drager det fram förbi Bro kyrka upp mot skogarna väster om Ekeby.

Men där tåget går fram, brusar ock en storm af undran; ständigt måste en man ur hopen stanna för att svara på frågor. »Hvad viljen I? Hvad söken I?»

»Vi söka den blåögda, mörkhåriga flickan. Hon har lagt sig att dö i skogen. Hon har varit borta i åtta dagar.»

»Hvarför har hon lagt sig att dö i skogen? Var hon hungrig? Var hon olycklig?»

»Nöd har hon ej lidit, men olyckan råkade henne i våras. Hon har sett den galne prästen, Gösta Berling, och älskat honom i flere år. Hon visste ej bättre. Gud hade tagit hennes förstånd.»

»Gud har sannerligen tagit från henne förståndet, I män från Nygård.»

»I våras kom olyckan – förr hade han aldrig sett åt henne. Då sade han åt henne, att hon skulle få bli hans fästmö. Det var blott på lek; han lät henne åter gå, men hon kunde ej trösta sig. Hon kom ständigt åter till Ekeby. Hon hängde i hans spår, hvar han gick. Han tröttnade vid henne. Då hon sist var där, läto de hetsa sina hundar på henne. Sedan dess har ingen sett henne.»

Man ur huse, man ur huse! Det gäller en människas lif. En människa har lagt sig att dö i skogen. Kanske är hon redan död? Kanske ock att hon ännu irrar där utan att hitta rätta vägen? Skogen är stor och hennes

förstånd hos Gud.

Följen tåget, följen det! Låten hafren hänga på skylarna, tills den tunna kärnan faller ur vippan; låten potatisen ruttna i jorden; släppen hästarna lösa, att de ej må törsta ihjäl i stallet; lämnen fäboddörren öppen, så att korna må kunna gå under tak om natten; låten barnen komma med, ty barnen höra Gud till. Gud är med de små; han leder deras steg. De skola hjälpa, där mannavishet blir gäckad.

Kommen alle, män och kvinnor och barn! Hvem kan våga bli hemma? Hvem vet, om ej Gud ämnar använda just honom? Kommen alle, som behöfven barmhärtighet, att ej er själ en gång skall irra hjälplös kring torra platser, söka hvila och ingen finna! Kommen! Gud har tagit hennes förstånd, och skogen är stor.

Ack, hvem hittar till den platsen, där granarna stå tätast, och mossan ligger mjukast! Finnes det något mörkt därinne tätt under bergväggen? Ah, de bruna myrornas barrstack. Prisad vare den, som styr dårarnes väg, intet annat!

Åh, hvilket tåg! Icke ett högtidssmyckadt festtåg, som hälsar segraren, som strör blommor i hans väg och fyller hans öra med jubelrop, icke pilgrimernas tåg med psalmsång och hvinande gisselslag på väg till de heliga grafvarna, icke utvandrartåget på knakande lastvagnar, hvilket söker nya hem åt nödställda, icke en armé med trummor och vapen; endast bönder i arbetsdräkt af vadmal med slitna förskinn, endast deras hustrur med strumpstickningen i handen och barnen på ryggen eller släpande vid kjorteln.

Stort är det att se människor enas om stora mål. Må de gå ut för att hälsa sina välgörare, för att prisa sin Gud, för att söka jord, för att försvara sitt land, må de gå! Men icke hungern, icke gudsfruktan, icke ofriden har drifvit ut dessa. Deras möda är gagnlös, deras sträfvan utan lön; de gå blott för att finna en dåre. Så många svettdroppar, så många steg, så mycken ängslan, så många böner än allt detta kostar, skall det dock ej lönas med annat än med återfinnandet af en stackars vilsekommen, hvars förstånd är hos Gud.

O, kan man ej älska detta folk! Kan ej den, som stått vid vägkanten och sett det draga förbi, få tårar i ögonen, då han ser dem åter i sina tankar, män med sträfva drag och hårda händer, kvinnor med tidigt fårade pannor och de trötta barnen, som Gud skulle leda till den rätta platsen?

Det fyller landsvägen, detta tåg af bedröfvade sökande. Med allvarliga blickar mäta de skogen; dystra gå de fram, ty de veta, att de snarare söka en död än en lefvande.

Ah, det där svarta under bergväggen, är det ändå ej myrornas barrhög, utan ett kullvräkt träd? Lofvad vare himlen, endast ett kullvräkt träd! Men man kan ju ej se så noga, då granarna stå så tätt tillsamman.

Så långt är tåget, att de förste, de starke männen, äro framme vid skogen väster om Björne, då de siste, krymplingarna, de arbetsbrutna gubbarna och de kvinnor, som bära sina små barn, knappast hafva hunnit förbi Broby kyrka.

Och så försvinner hela det slingrande tåget in i den mörka skogen. Förmiddagens sol lyser det in under granarna – kvällens sjunkande sol skall möta skarorna, då de komma ut ur skogen.

Det är tredje dagen de söka: de äro vana vid detta arbete. De söka under den stupande bergväggen, på hvilken foten kan glida, under vindfällen, där arm och ben lätt kunnat brytas, under de täta granarnas grenar, som, släpande ned öfver mjuk mossa, inbjuda till hvila.

Björnens ide, räfvens lya, gräflingens djupa bo, kolmilans svarta botten, den röda lingonbacken, granen med de hvita barren, berget, som skogselden härjade för en månad sedan, stenen, som jätten kastade: allt detta hafva de funnit, men icke platsen under bergväggen, där det svarta ligger. Ingen har varit där för att se, om det är en myrstack eller en trädstam eller en människa. Ack, det är nog en människa, men ingen har varit där

för att se henne.

Kvällens sol ser dem på andra sidan skogen, men den unga kvinnan, hvars förstånd Gud tagit, är ej funnen. Hvad vilja de nu göra? Skola de genomsöka skogen ännu en gång? Skogen är farlig i mörkret: där finnas bottenlösa träsk och stupande klyftor. Och hvad skola de, som intet funno, då solen lyste, kunna finna, då hon försvunnit?

»Låtom oss gå till Ekeby!» utropar en i hopen.

»Låtom oss gå till Ekeby!» utropa de då allesammans. »Låtom oss gå till Ekeby!»

»Låtom oss fråga dessa kavaljerer, hvarför de släppte hundarna lösa på en, hvars förstånd Gud tagit, hvarför de eggade en dåre till förtviflan. Våra arma, hungriga barn gråta; våra kläder äro rifna; säden hänger på skylarna, tills kärnan faller ur skalet; potatisen ruttnar i jorden; våra hästar löpa vilda omkring; våra kor få ingen vård; vi själfva äro nära att förgås af trötthet – och allt detta är deras fel. Låtom oss gå till Ekeby och hålla räfst med dem! Låtom oss gå till Ekeby!»

»Under detta förbannelsens år går allt ondt ut öfver oss bönder. Guds hand hvilar tungt öfver oss; hungersnöd skall vintern bjuda oss. Hvem är det, som Guds hand söker? Det var ej Broby-prästen. Hans böner kunde ännu nå Guds öra. Hvem då, om ej desse kavaljerer? Låtom oss gå till Ekeby!»

»De hafva förstört gården, de hafva drifvit majorskan tiggande ut på landsvägen. Det är deras fel, att vi måste gå utan arbete. Det är deras fel, att vi måste hungra. Nöden är deras verk. Låtom oss gå till Ekeby!»

Så tränga mörka, förbittrade män ned mot Ekeby stora gård; hungrande kvinnor med gråtande barn på armen följa dem, och sist komma krymplingarna och de arbetsbrutne gamle. Och förbittringen flyter som en växande ström genom lederna, från de gamle till kvinnorna, från kvinnorna till de starke männen i spetsen af tåget.

Det är höstfloden, som kommer. Kavaljerer, minnens I vårfloden? Nu komma nya vågor strömmande ned från bergen; nu går en ny härjning öfver Ekeby ära och makt.

En torpare, som går och plöjer på en vall i skogsbrynet, hör folkets rasande skri. Han spänner från den ena hästen, kastar sig upp på den och spränger åstad ned till Ekeby. »Ofärden kommer,» skriker han, »björnarna komma, ulfvarna komma, trollen komma och ta Ekeby!»

Han rider omkring hela gården, vild af skräck. »Alla troll i skogen äro lösa,» ropar han. »Trollen komma och ta Ekeby! Rädde sig, hvem som kan! Trollen komma och sätta eld på gården och slå ihjäl kavaljererna!»

Och bakom honom höras dånet och skränet af den frambrytande människoskaran. Höstfloden brusar ned emot Ekeby.

Vet den då, hvad den vill, denna framstormande ström af förbittring? Vill den eld, vill den mord, vill den plundring?

Det är ej människor, som komma: det är skogens troll, ödemarkens vilddjur. Vi, mörka makter, som måste hålla oss gömda under jorden, vi äro fria för en enda, salig stund. Hämnden har löst oss.

Det är bergens andar, som brutit malm; det är skogens andar, som fällt träd och vaktat milor; det är fältets andar, som låtit bröd växa: de äro fria, de vända sig till förstörelse. Död åt Ekeby, död åt kavaljererna!

Det är här brännvinet flyter i strömmar. Det är här guldet ligger hopadt i källarhvalfven. Det är här bodarna äro fyllda af säd och kött. Hvarför skola rättfärdighetens barn svälta och ogärningsmän hafva nog?

Men nu är er tid ute, måttet är rågadt, kavaljerer. I liljor, som aldrig spunnit, I fåglar, som aldrig församlat, måttet är fullt. I skogen ligger den, som dömer er; vi äro hennes sändemän. Lagmän och länsmän är det ej, som fälla er dom. Den, som ligger i skogen, har dömt er.

Kavaljererna stå uppe i stora byggnaden och se folket komma. De veta redan, hvarför de anklagas. För en gång äro de oskyldiga. Om den stackars flickan lagt sig att dö i skogen, så är det ej därför att de hetsat hundarna på henne – detta hafva de aldrig gjort – utan därför att Gösta Berling för åtta dagar sedan gift sig med grefvinnan Elisabet.

Men hvad lönar det att tala med dessa rasande? De äro trötta, de äro hungriga; hämnden eggar dem, roflystnaden lockar dem. De komma störtande med vilda rop, och framför dem rider torparen, som skräcken gjort vansinnig.

»Björnarna komma, ulfvarna komma, trollen komma och ta Ekeby!»

Kavaljererna hafva gömt den unga grefvinnan i sitt innersta rum. Löwenborg och farbror Eberhard skola sitta där och vaka öfver henne; de öfriga gå ut mot folket. De stå på trappan framför manbyggnaden, obeväpnade, leende, då den första larmande skaran hinner fram dit.

Och folket stannar framför denna lilla skara af lugne män. Där finnas de, som i glödande förbittring hade velat kasta ned dem på marken och trampa dem under sina järnskodda klackar, såsom folket på Sunds bruk gjorde med förvaltare och inspektor för femtio år sedan; men de hade väntat sig stängda dörrar, beslutsamt lyfta vapen, de hade väntat sig motstånd och strid.

»Käre vänner,» säga kavaljererna, »käre vänner, I ären trötta och hungriga, låten oss ge er en bit mat och smaken först på en sup af Ekeby egna hemmabryggda brännvin.»

Folket vill ej lyssna till sådant tal; det skränar och hotar. Men kavaljererna ta ej humör.

»Vänta blott,» säga de, »vänta blott en sekund. Se, Ekeby står öppet. Källarporten står öppen; boden står öppen; mjölkkammaren står öppen. Era kvinnor störta af trötthet; barnen skrika. Låtom oss först skaffa dem mat. Sedan kunnen l döda oss. Vi skola ej springa vår väg. Men vi hafva vinden full af äpplen. Låten oss gå efter äpplen åt barnen!»

En timme senare är festen i full gång på Ekeby. Den största fest, som den stora gården skådat, firas där i höstnatten under den stora lysande fullmånen.

Nedrifna vedkaster hafva antändts; öfver hela gården flammar bål vid bål. Folket sitter där gruppvis, njutande värme och hvila, medan alla jordens goda gåfvor utströs öfver det.

Beslutsamma män hafva gått in i ladugården och tagit, hvad som kunde behöfvas. Kalfvar och får hafva dödats och äfven ett och annat storkreatur. Djuren hafva styckats och stekts i en handvändning. Dessa hundratal af hungrande sluka i sig maten. Djur efter djur ledes ut och dödas. Det ser ut, som om hela ladugården skulle tömmas på en natt.

De hade haft höstbak på Ekeby just de dagarna. Sedan den unga grefvinnan Elisabet kommit dit, hade det åter blifvit fart i de inre göromålen. Det var, som om den unga kvinnan ej ett ögonblick påminde sig, att hon nu var Gösta Berlings hustru. Hvarken han eller hon låtsade om den saken, men däremot gjorde hon sig till fru på Ekeby. Såsom en god och duglig kvinna alltid måste göra, sökte hon med brinnande nit afhjälpa det slöseri och den vårdslöshet, som rådde på gården. Och hon blef lydd. Folket erfor ett visst välbehag af att åter hafva en matmoder öfver sig.

Men hvad hjälpte det nu, att hon låtit fylla kökstaket med bröd, att hon låtit ysta och tjärna och brygga under denna september månad, som hon varit där? Hvad hjälpte det?

Ut till folket med allt som finnes, så att det ej må bränna Ekeby och slå ihjäl kavaljererna! Ut med bröd, smör, ost! Ut med dricktunnorna och ölfaten, ut med skinkorna ur boden, ut med brännvinskaggarna, ut med äpplena!

Hur kan all Ekeby rikedom förslå att mildra folkets vrede? Få vi det härifrån, utan att något svart dåd skett, så böra vi vara glada.

Allt, som sker, är dock ytterst för hennes skull, som nu är fru på Ekeby. Kavaljererna äro modige och vapenduglige män; de skulle hafva försvarat sig, om de följt sitt eget tycke. De skulle hellre hafva drifvit bort dessa rofgiriga hopar med några skarpa skott, om det ej varit för hennes skull, som är mild och vek och ber för folket.

Allt eftersom natten skrider framåt, blifva skarorna blidare. Värmen och hvilan och maten och brännvinet mildra deras förskräckliga upphetsning. De börja skämta och skratta. De äro på Nygårdsflickans graföl. »Skam den, som sviker i dryckjom och skämt på ett graföl; det är där de behöfvas!»

Barnen kasta sig öfver dessa massor af frukt, som bringas till dem. Fattiga torparbarn, som hålla tranbär och lingon för läckerheter, kasta sig öfver klara astrakaner, som smälta i munnen, aflånga, söta paradisäpplen, gulhvita citronäpplen, päron med röda kinder och plommon af alla slag, gula, röda och blå. Åh, intet är godt nog för folket, då det behagar visa sin makt.

Då det lider mot midnatt, ser det ut, som om skarorna skulle bereda sig till uppbrott. Kavaljererna upphöra att bringa mat och vin, att draga ur korkar och tappa öl. De draga en suck af lättnad, i känslan af att faran är öfverstånden.

Men just då synes ett ljus i ett af stora byggningens fönster. Alla, som se det, skrika till. Det är en ung kvinna, som bär ljuset.

Det varar blott ett ögonblick. Synen försvinner; men folket tror sig ha känt igen henne, som bar ljuset.

»Hon hade stort, svart hår och röda kinder,» ropa de. »Hon är här. De ha henne gömd här.»

»Åh, kavaljerer, ha ni henne här? Har ni vårt barn, hvars förstånd Gud tagit, här på Ekeby? Gudlöse, hvad gören I med henne? Här låten I oss ängslas för henne hela veckan, söka henne hela tre dagar. Bort med vin och mat! Ve oss, att vi tagit mot något af er hand! Ut nu först med henne, sedan skola vi veta, hvad vi hafva att göra med er.»

Det tamda vilddjuret ryter och vrålar. Med några vilda språng störtar det fram mot Ekeby.

Folket är snabbt, snabbare ändå kavaljererna. De störta upp och bomma till förstugudörren. Men hvad kunna de uträtta mot denna påträngande hop? Dörr efter dörr slås upp. Kavaljererna kastas undan: de hafva inga vapen. De trängas in bland den täta hopen, så att de ej kunna röra sig. Folket skall in och finna Nygårdsflickan.

I det innersta rummet finna de henne. Ingen har tid att se efter, om hon är ljus eller mörk. De lyfta upp henne och bära ut henne. Hon skall ej vara rädd, säga de. Det är bara kavaljererna de vilja åt. De äro här för att rädda henne.

Men de, som nu strömma ut ur byggnaden, mötas af ett annat tåg.

På den ödsligaste platsen i skogen hvilar ej mer liket af en kvinna, som störtat utför den höga branten därofvanför och dött i fallet. Ett barn har funnit henne. Sökare, som glömt sig kvar i skogen, ha lyft henne på sina axlar. Där komma de.

Skönare än i lifvet är hon i döden. Fager ligger hon med sitt långa mörka hår. Härlig är gestalten, sedan evig frid hvilar däröfver.

Högt upplyft på männens axlar, bäres hon fram genom folkhoparna. Det blir stilla och tyst, där hon drager fram. Med böjda hjässor hylla alla dödens majestät.

»Hon är nyss död,» hviska karlarna. »Hon har nog gått i skogen ända tills i dag. Vi tänka, att hon velat fly undan oss, som sökt henne, och så kommit att störta utför branten.»

Men om detta är Nygårdsflickan, hvem är då hon, som burits ut från Ekeby?

Tåget från skogen möter tåget från byggningen. Bålen flamma hela gården rundt. Folket kan se de båda kvinnorna och känna dem. Denna andra är ju den unga grefvinnan på Borg.

»Åh, hvad betyder detta? Är detta en ny illgärning, som vi komma på spåren? Hvarför är den unga grefvinnan här på Ekeby? Hvarför har man sagt oss, att hon var långt borta eller ock död. I den eviga rättfärdighetens namn, skola vi ej nu kasta oss öfver kavaljererna och trampa dem till stoft under järnskodda klackar!»

Då höres en vidt ljudande röst. Gösta Berling har stigit upp på trappans räckverk och talar därifrån.

»Hören mig, I odjur, I djäflar! Tron I inte, att det finns bössor och krut på Ekeby, I galningar? Tron I inte, att jag haft lust att skjuta ner er allesammans som galna hundar, men hon där bad för er. Åh, om jag vetat, att I skullen ha rört henne, skulle inte en af er fått vara i lifvet.

»Hvad är det I väsnens för i kväll och kommen öfver oss som röfvare och hoten oss med mord och brand? Hvad har jag med era galna jäntor att göra? Vet jag, hvart de löpa? Jag har varit för god mot henne där, det är saken. Jag skulle hafva hetsat hundar på henne – det hade varit bättre för oss båda – men det har jag inte gjort. Inte heller har jag lofvat henne att gifta mig med henne; det har jag aldrig gjort. Minnens det!

»Men nu säger jag er, att I skolen släppa henne, som I dragit ut ur huset här. Släppen henne, säger jag, och måtte de näfvar, som rört henne, svida i evig eld! Förstån I inte, att hon är lika mycket öfver er, som himlen är öfver jorden; hon är lika fin, som I ären grofva – lika god, som I ären elaka.

»Nu skall jag säga er, hvem hon är. För det första är hon en ängel från himmelen – för det andra är det hon, som varit gift med grefven på Borg. Men hennes svärmor plågade henne både natt och dag; hon måste stå vid sjön och tvätta kläder som en vanlig piga; hon blef slagen och pinad så, att ingen af era kvinnor kan ha det värre. Ja, det var nära, att hon kastat sig i älfven, som vi alla veta, därför att man plågade lifvet ur henne. Jag undrar just, hvilken af er, era kanaljer, som då var till hands för att rädda lifvet på henne. Ingen af er var där, men vi kavaljerer, vi gjorde det. Jaha, vi gjorde det.

»Och då hon sedan födde ett barn borta i en bondgård och grefven lät hälsa henne och säga: »Vi gifte oss i det främmande landet, vi följde ej lag och förordning. Du är ej min hustru, jag är ej din man. Ditt barn bryr jag mig ej om! Ja, när det var så, ock hon ej ville, att barnet skulle stå faderlöst i kyrkboken, då skullen I nog ha blifvit högfärdiga, om hon sagt till någon af er: 'Kom och gift dig med mig! Jag måste ha en far åt barnet!' Men hon valde ingen af er. Hon tog Gösta Berling, den fattige prästen, som aldrig mera får tala Guds ord. Ja, det säger jag er, bönder, att svårare sak har jag aldrig gjort, ty jag var henne så ovärdig, att jag inte tordes se henne in i ögonen, men jag vågade inte heller säga nej, ty hon var i stor förtviflan.

»Och nu mån I tro hvad ondt I viljen om oss kavaljerer –; men mot henne där hafva vi gjort hvad godt vi kunnat. Och det är hennes förtjänst, att vi ej skjutit ihjäl er allihop i natt. Men nu säger jag er: släppen henne lös och gån er väg, eljes tänker jag jorden öppnar sig och uppslukar er. Och när I gån härifrån, så bedjen. Gud förlåta er, för att ni skrämt och bedröfvat den, som är så god och oskyldig. Och nu bort med er! Vi hafva haft nog af er!»

Långt innan han slutat tala, hade de, som burit ut grefvinnan, satt henne på ett af stentrappstegen, och nu kom en stor bonde helt betänksamt fram till henne och räckte henne sin stora hand.

»Tack och godnatt,» sade han. »Vi ville henne intet ondt, grefvinna.»

Efter honom kom en annan och gaf henne en varsam handtryckning. »Tack och godnatt. Hon ska inte vara ledsen på oss!»

Gösta hoppade ned och ställde sig vid hennes sida. Då togo de också honom i hand.

Så kommo de nu fram långsamma och säfliga, en efter en, för att taga godnatt af dem, innan de gingo. De voro åter kufvade, åter voro de människor, såsom de voro, då de om morgonen lämnade sina hem, innan hungern och hämnden gjort dem till vilddjur.

De sågo grefvinnan rätt in i ansiktet, och Gösta märkte, hur anblicken af den oskuld och fromhet de där sågo bragte tårar i mångas ögon. Det var hos dem alla en tyst tillbedjan af det ädlaste de skådat: det var människor, som gladde sig åt, att en af dem hade en så stor kärlek till det goda.

Alla kunde ju ej skaka hand med henne. De voro så förfärligt många, och den unga kvinnan var trött och svag. Men alla skulle dock upp och se henne, och så kunde de taga Gösta i hand – hans armar tålde nog skakningen.

Gösta stod som i en dröm. I hans hjärta rann denna kväll upp en ny kärlek.

»O, mitt folk,» tänkte han, »o, mitt folk, hvad jag älskar dig.» Han kände, hur han älskade hela denna skara, som drog bort i nattmörkret med den döda flickan i spetsen af tåget, alla dessa i grofva kläder och illaluktande skodon, alla dessa, som bodde i de grå stugorna vid skogskanten, alla dessa, som ej kunde föra en penna och ofta nog ej heller läsa, alla dessa, som ej kände lifvets fullhet och rikedom, endast sträfvan för det dagliga brödet.

O, var det ej ett stort folk, ett härligt folk? Var det ej modigt och tåligt, var det ej muntert och arbetsamt, var det ej händigt och tilltagset? Var ej den fattige ofta god mot den fattige? Låg ej en kraftig intelligens uttryckt i de flesta ansikten? Var det ej en spelande humor i deras tal?

Han älskade dem med en smärtsam, brinnande ömhet, som tvingade fram tårar i hans ögon. Han visste ej, hvad han ville göra för dem, men han älskade dem, alla och enhvar, med fel och laster och skröpligheter. O, Herre Gud, om den dag kunde komma, då äfven han blefve älskad af dem!

Han vaknade ur sin dröm: hans hustru lade sin hand på hans arm. Folket var borta. De voro ensamma på trappan, just då.

»O, Gösta, Gösta, hur kunde du!»

Hon satte händerna för ansiktet och grät.

»Det är sannt, hvad jag sade,» utbrast han. »Jag har aldrig lofvat Nygårdsflickan att gifta mig med henne. 'Kom hit nästa fredag, så skall du få se på roligt!' var allt hvad jag sade till henne. Jag rår ej för, att hon

tyckte om mig.»

»O, det var ej detta; men hur kunde du säga till folket, att jag var god och ren? Gösta, Gösta! Vet du ej, att jag älskade dig, när jag ännu inte hade lof därtill! Jag blygdes för folket, Gösta. Jag ville dö af blygsel.»

Och hon skakades af snyftningar.

Han stod och såg på henne.

»O, min vän, min älskade,» sade han stilla. »Hvad du är lycklig, som är så god! Hvad du är lycklig, som i ditt inre har en så skön själ!»

TJUGONDE KAPITLET.

Kevenhüller.

Käre vänner! Detta är bara en fattig, liten allegori.

Allegorien brukar eljes gärna kläda sig i gudaskönhet och kungliga emblem, men denna är närmast att likna vid en svulten och trasig gatpojke. Allegorien brukar välja sitt hem i vackra, arkadiska lunder och i höga pelarsalar, men denne stackare fann jag i Karlstad, där han satt och grät utanför det stora stentornet, som ligger helt nära västra bron.

Han hade sitt hem där, sade han, och nu ville de rifva det.

Det gamla stentornet är kanske inte någon favorit i den vackra, putsade nutidsstaden. Det är en fyrkantig, hög och smal byggnad af gråsten, och den är mäkta ful med sina små, trånga fönstergluggar. Ingen prydnad finnes på de grå väggarna eller i de skarpa hörnen, och öfver det hela ligger något hemskt och skrämmande. Det gamla huset liknar mycket kärntornet i en riddarborg; men som de flesta påstå, att det varit en kvarn, så saknar det äfven romantiskt värde.

Men det är verkligen sant, att den stackars, lilla allegorien har sitt hem där. Jag vill nu berätta, hvilken snäll liten allegori han är, och jag tänker, att sedan har nog ingen hjärta att röra det gamla stentornet. Han vill hellre bo där än vare sig i residenset eller i rådhuset eller i elementarskolan. Han tycker mest om orappade murar och håller gärna sällskap med råttor och flädermöss.

Denna allegori talar om snillet, om dess väsen och om dess inverkan på människan, som väl många, många allegorier gjort före den. Det vore fördenskull ej skäl att förtälja den, om den ej på samma gång läte oss veta mycket, som verkligen skett, om ej en af Ekeby kavaljerer vore hjälten däri, och om den ej berättade för oss om den sista olyckan, som öfvergick Ekeby

På 1770-talet föddes i Tyskland den sedermera lärde och mångkunnige Kevenhüller. Han var son till en borggrefve och kunde hafva fått bo i höga slott och rida vid kejsarens sida, om han haft lust; men det hade han inte.

Han skulle velat fästa väderkvarnsvingar vid borgens högsta torn, göra riddarsalen till en klensmedja och frustugan till en urmakarverkstad. Han skulle velat fylla borgen med snurrande hjul och arbetande häfstänger. Men då sådant ej lät sig göra, lämnade han hela ståten och gaf sig i urmakarlära. Där lärde han allt, som läras kunde, om kugghjul, fjädrar och pendlar. Han lärde att göra solur och stjärnur, pendyler med pipande kanariefåglar och lurblåsande herdar, klockspel, som fyllde ett helt kyrktorn med sitt underliga maskineri, och urverk så små, att de kunde infattas i en medaljong.

Då han fått sitt mästarbref, satte han renseln på ryggen, tog knölpåken i hand och vandrade från ort till ort för att studera allt, som gick med rullar och hjul. Kevenhüller var ingen vanlig urmakare, han ville bli en stor uppfinnare och en världsförbättrare.

När han så hade genomvandrat många land, begaf han sig också till Värmland för att studera kvarnhjul och grufkonster. En vacker som- marmorgon hände sig, att han gick tvärs öfver Karlstads torg. Men i samma vackra morgonstund – hade skogsfrun funnit för godt att utsträcka sin vandring ända in i staden. Den höga damen kom, äfven hon, tvärs öfver torget, men från motsatt håll, och så mötte hon Kevenhüller.

Det var ett möte för en urmakaregesäll. Hon hade lysande, gröna ögon och stridt, ljust hår, som nära nog nådde marken, och hon var klädd i grönt, skiftande siden. Troll och hedning, som hon var, var hon skönare än alla kristna kvinnor, Kevenhüller någonsin sett. Han stod som förryckt och såg på henne, där hon kom emot honom.

Hon kom raka vägen från snåren i skogens innersta, där ormbunkarna bli höga som träd, där de jättelika furorna utestänga solljuset, så att det blott kan falla som gyllene stänk på den gula mossan, och där linnean kryper öfver lafklädda stenar.

Ack, jag hade nog velat vara i Kevenhüllers ställe för att få se henne, där hon kom, med ormbunkblad och granbarr intrasslade i det strida håret och en liten svart huggorm om halsen. Tänk er henne, smidig i gången som ett vilddjur och medförande en frisk doft af kåda och smultron, af linnea och mossa!

Hvad dock människorna måtte ha stirrat på henne, då hon tog sig för att vandra öfver Karlstads torg! Hästar skrämdes väl i sken af hennes långa hår, som flög för morgonvinden. Gatpojkarna sprungo efter henne. Karlarna släppte betsman och köttyxa för att gapa på henne. Kvinnorna sprungo skrikande efter biskop och domkapitel för att drifva otyget ur staden.

Själf gick hon fram lugn och majestätisk och smålog blott åt uppståndelsen, hvarvid Kevenhüller såg hennes små spetsiga rofdjurständer lysa fram bakom de röda läpparna.

Hon hade hängt en kappa öfver ryggen, för att ingen skulle märka, hvem hon var, men olyckan ville, att hon glömt att skyla svansen. Nu låg den och släpade längs gatstenarna.

Kevenhüller såg svansen, också han; men man måste komma ihåg, att han var grefveson, fast han blifvit urmakare. Det gjorde honom ondt, att en högboren dam skulle ge sig till pris åt stadsboarnas åtlöje; därför bugade han sig för den sköna och sade höfviskt:

»Behagar inte ers nåd att lyfta på släpet!»

Skogsfrun blef rörd, ej mindre öfver hans välvilja än öfver hans artighet. Hon stannade midt framför honom och såg på honom, så att han tyckte, att lysande gnistor foro från hennes ögon in i hans hjärna. »Märk det, Kevenhüller,» sade hon, »hädanefter skall du med dina två händer kunna utföra hvilket konstverk du vill, men blott ett af hvarje slag.»

Hon sade så, och hon kunde hålla sitt ord. Ty hvem vet ej, att den grönklädda från skogssnåren har makt att skänka snille och underbara krafter åt dem, som förvärfva sig hennes ynnest?

Kevenhüller stannade i Karlstad och hyrde en verkstad där. Han hamrade och arbetade natt och dag. Om åtta dagar hade han gjort ett underverk. Det var en vagn, som gick af sig själf. Den gick uppför backe och utför backe, gick fort och långsamt, kunde styras och vändas, hejdas och sättas i gång, alltsom man ville det. En ypperlig vagn var det.

Nu blef Kevenhüller en berömd man och fick vänner i hela staden. Han var så stolt öfver sin vagn, att han for upp till Stockholm för att visa den för kungen. Han behöfde ej vänta på skjutshästar eller gräla med hållkarlar. Han behöfde ej skaka på rapphöna eller sofva på hållstugans träbänk. Han for stolt i egen vagn och var framme på ett par timmar.

Han for rätt upp till slottet, och kungen kom ut med hofdamer och hofherrar och såg honom åka. De kunde aldrig berömma honom nog.

Då sade kungen: »Den vagnen kan du gärna ge mig, Kevenhüller.» Och fast han svarade nej, så var kungen envis och ville ha vagnen.

Då såg Kevenhüller, att i kungens följe stod en hofdam med ljust hår och grön klädning. Han kände nog igen henne, och han förstod, att det var hon, som rådt kungen att bedja honom om hans vagn. Men han blef förtviflad. Han kunde ej tåla, att en annan skulle äga hans vagn, och ej heller vågade han i längden säga nej åt kungen. Därför körde han den med sådan fart mot slottsmuren, att den sprang i tusen stycken.

Då han kom hem till Karlstad igen, försökte han göra en ny vagn. Men han kunde ej. Då blef han förfärad öfver den gåfva skogsfrun gifvit honom. Han hade lämnat lättingslifvet på sin faders slott för att bli en välgörare för många, icke för att tillverka trolltyg, som blott en kunde använda. Hvad hjälpte det honom, om han blefve en stor mästare, ja, den störste af alla mästare, om han ej kunde mångfaldiga sina underverk, så att de blefve till nytta för tusenden?

Och den lärde, mångkunnige mannen längtade så efter lugnt, sansadt arbete, att han blef stenhuggare och murare. Det var då han byggde det störa stentornet nere vid västra bron efter mönstret af kärntornet i hans faders riddarborg, och hans mening var väl att äfven bygga huslängor, portaler, borggårdar, vallar och hängtorn, så att en hel riddarborg skulle uppstå vid Klarälfstranden.

Och därinne skulle han förverkliga sin barndomsdröm. Allt hvad industri och handtverk hette, skulle hafva sitt hem i slottets salar. Hvita mjölnardrängar och svarta smeder, urmakare med gröna skärmar för de ansträngda ögonen, färgare med mörka händer, väfvare, svarfvare, filare, alla skulle hafva sina verkstäder i hans slott.

Och allt gick väl. Af de stenar, han själf krossat, hade han med egen hand murat sitt torn. Han hade satt fast kvarnvingar på det – ty tornet skulle bli en kvarn – och nu ville han taga itu med smedjan.

Stod han så en dag och betraktade hur de lätta, starka vingarna vände sig för vinden. Då kom hans gamla onda öfver honom.

Det var honom, som om den grönklädda åter sett på honom med sina lysande ögon, till dess hans hjärna ånyo fattade eld. Han stängde sig inne i sin verkstad, smakade ingen mat, njöt ingen hvila och arbetade utan uppehåll. Så gjorde han på åtta dagar ett nytt underting.

En dag steg han upp på taket af sitt torn och började spänna vingar på sina axlar.

Två gatpojkar och en gymnasist, som sutto på brokaren och metade löjor, fingo se honom, och de uppgåfvo ett skri, som hördes genom hela staden. De gåfvo sig åstad; flämtande sprungo de gata upp och gata ned, slogo på alla dörrar och ropade, i det de sprungo:

»Kevenhüller skall flyga! Kevenhüller skall flyga!»

Denne stod helt lugn på torntaket och spände vingarna på sig, och under tiden kom folkskarorna myllrande fram ur de trånga gatorna i det gamla Karlstad.

Pigorna lämnade den kokande grytan och den jäsande degen. Gummorna släppte stickstrumpan, satte brillorna på och löpte framåt gatan. Rådmän och borgmästare stego upp från domarebordet. Rektorn slängde grammatikan i vrån; skolpojkarne jagade ut ur klasserna, utan att begära lof. Hela staden var på språng mot västra bron.

Snart var bron svart af människor. Salttorget var packadt, och hela älfstranden ända bort till biskopsgården vimlade af folk. Det var större trängsel än i Persmässan; där sågos flere skådelystna, än då kung Gustaf III kom körande genom staden, dragen af åtta hästar och i en fart så vild, att vagnen stod på två hjul i svängarna.

Kevenhüller fick ändtligen vingarna på sig och satte af. Han slog ett par slag med dem, och så var han ute i det fria. Han låg och sam i lufthafvet högt öfver jorden.

Han drog in luften i fulla drag; den var stark och ren. Hans bröst vidgades, och det gamla riddarblodet började sjuda inom honom. Han tumlade som en dufva, han sväfvade som en hök, hans vingar voro snabba som svalans, han styrde sin väg säkert som falken. Och han såg ned på hela den jordbundna hopen, som blickade upp till honom, hvilken låg och sam i luften. Hade han blott kunnat tillverka ett par liknande vingar åt hvar och en af dem! Hade han blott kunnat ge en hvar af dem makt att höja sig i denna friska luft! Hvilka människor skulle det ej blifva af dem! Minnet af hans lifs elände lämnade honom ej ens i detta segerns ögonblick. Han kunde ej njuta blott för sin egen del. Ah, den skogsfrun, om han blott kunde råka henne!

Då såg han med ögon, som voro nästan bländade af det skarpa solskenet och den skimrande luften, huru någon kom flygande rätt emot honom. Stora vingar, just liknande hans egna, såg han röra sig, och mellan vingarna sam en människokropp. Gult hår fladdrade, grönt siden böljade, vilda ögon lyste. Där var hon, där var hon!

Kevenhüller besinnade sig ej. Med vild fart störtade han sig på vidundret för att kyssa henne eller slå henne – han visste ej rätt hvilket – men i alla fall för att tvinga henne att lyfta förbannelsen från hans tillvaro. I denna vilda fart sveko honom besinning och sans. Han såg ej, hvart han styrde; han märkte blott det flygande håret och de vilda ögonen. Han kom alldeles inpå henne och sträckte fram armarna för att gripa henne. Då fastnade hans vingar i hennes, och hennes voro starkare. Hans vingar remnade och förstördes, han själf svängdes rundt och störtade ned, han visste ej hvart.

Då han återfick sans och besinning, låg han på taket af sitt eget torn, med den krossade flygmaskinen vid sin sida. Han hade flugit rätt på sin egen kvarn; vingarna hade gripit honom, svängt honom ett par hvarf rundt och därpå nedstörtat honom på torntaket.

Så var den leken ändad.

Kevenhüller var nu åter en förtviflad man. Ärligt arbete väckte hans leda, och vidunderskonsterna vågade han ej använda. Gjorde han ännu ett underverk och kom att förstöra det, då skulle väl hans hjärta brista af sorg. Och förstörde han det ej, blefve han väl tokig vid tanken på, att han ej kunde göra andra någon nytta med det.

Han letade fram gesällränseln och knölpåken, lät kvarnen stå, som den stod, och beslöt att ge sig ut på forskning efter skogsfrun.

Han skaffade sig häst och åkdon, ty han var ej mer så ung och lätt på foten. Och man berättar, att då han kom till en skog, steg han ur åkdonet och gick in där och ropade på den grönklädda från snåren.

»Skogsfru, skogsfru, det är jag, Kevenhüller, Kevenhüller! Kom, kom!» Men hon kom ej.

På dessa resor kom han till Ekeby, några år innan majorskan blef förjagad. Där blef han väl mottagen, och där stannade han. Och skaran i kavaljersflygeln blef förökad med en lång, stark riddarfigur, en rask herre, som kunde göra skäl för sig vid ölstånkan och på jaktpartiet. Hans barndoms minnen återkommo: han tillät, att man kallade honom grefve, och han fick alltmera utseende af en gammal tysk röfvarbaron, med sin stora örnnäsa, sina barska ögonbryn, sitt helskägg, som var spetsigt under hakan och morskt uppvridet öfver läpparna.

Han blef då kavaljer bland kavaljererna och var ej bättre än någon annan i den hopen, som folk trodde, att majorskan lagade i ordning åt den lede fienden. Hans hår grånade, och hans hjärna sof. Så gammal var han, att han ej mer kunde tro på sin ungdoms bragder. Han var ej mannen med underverkskrafterna. Det var ej han, som gjort den själfgående vagnen och flygmaskinen. Åh nej, sagor, sagor!

Men då hände sig, att majorskan blef fördrifven från Ekeby, och kavaljererna blefvo herrar på den stora gården. Då började där ett lif, som aldrig varit värre. Det gick en storm öfver landet; all gammal dårskap bröt upp i ungdomsyra, allt ondt kom i rörelse, allt godt bäfvade – människorna kämpade på jorden och andarna i himmelen. Vargar kommo från Dovre med trollkäringar på ryggen, naturmakterna gåfvos fria, och skogsfrun kom till Ekeby.

Kavaljererna kände henne ej. De trodde, att hon var en fattig och nödställd kvinna, som en grym svärmor jagat till förtviflan. Så gåfvo de henne skydd, vördade henne som en drottning, älskade henne som ett barn och kallade henne grefvinna.

Kevenhüller ensam såg, hvem hon var. Till en början var nog han bländad som alla andra. Men en dag hade patron Julius och Örneclou, som ej blygdes att betjäna henne som skräddare, sömmat henne en klädning af grönt, skiftande siden, och när hon fick den på, kände Kevenhüller igen henne.

Där satt hon, bäddad på siden, på den bästa soffan på Ekeby, och alla de gamle männen gjorde sig till narrar för att tjäna henne. Kock var en och kammartjänare en annan, en föreläsare, en hofmusikant, en skomakare: alla hade de tagit sin syssla.

Sjuk skulle det heta, att hon var, det leda trollet; men Kevenhüller visste nog, hur det var beställdt med den sjukan. Hon hade dem till ett åtlöje allihop, det hade hon.

Han varnade kavaljererna för henne. »Se på de små, skarpa tänderna,» sade han, »och de vilda, lysande ögonen.» Hon är skogsfrun – allt ondt är i rörelse i denna förskräckliga tid. Jag säger er, hon är skogsfrun, hitkommen till vårt fördärf. Jag har sett henne förr.»

Sannerligen är ej människornas förblindelse stor, då deras hjärtan äro rörda! Kavaljererna voro som en mor, den där fått en bortbyting i vaggan. Icke kan hon förmå sig att se det stora hufvudet och den mörka hyn; hon tycker, att trollungens hesa skrikande är likt hennes barns kvittrande skratt, hon kan ej se, att läpparna äro tjocka och att naglarna kröka sig som klor. Och så var det med kavaljererna; de voro färdiga att döda Kevenhüller, då han ville öppna deras ögon.

Men så snart Kevenhüller sett skogsfrun och känt igen henne, kom arbetslusten öfver honom. Det började brinna och sjuda i hans hjärna, hans fingrar värkte af lust att kröka sig om hammare och fil; han kunde ej kämpa med sig själf. Med bittert hjärta satte han på sig arbetsrocken och stängde in sig i en gammal klensmedja, som skulle blifva hans verkstad.

Då gick det ett rop ifrån Ekeby ut öfver hela Värmland:

»Kevenhüller har börjat arbeta.»

Och man lyssnade andlöst efter hammarslagen från den stängda verkstaden, efter filarnas raspning och bälgens stönande.

Ett nytt underverk skall se dagen. Hvari månde det bestå? Skall han nu lära oss att gå på vattnet eller att resa en stege upp till sjustjärnorna?

Ingenting är omöjligt för en sådan man. Med egna ögon ha vi sett honom bäras genom luften af vingar. Vi ha sett hans vagn brusa genom gatorna. Han har skogsfruns gåfva: ingenting är omöjligt för honom.

En natt, den första eller andra i oktober, hade han underverket färdigt. Han kom ut ur verkstaden och hade det i handen. Det var ett hjul, som oupphörligen gick rundt; då det vände sig, lyste ekrarna som eld, och värme och ljus utgingo därifrån. Kevenhüller hade gjort en sol. Då han kom ut ur verkstaden med den, blef natten så ljus, att sparfvarna började kvittra och molnen brinna till morgonrodnad.

Det var den härligaste uppfinning. På jorden skulle ej mer finnas mörker eller köld. Det svindlade för hans hufvud, när han tänkte den tanken. Dagens sol skulle fortfara att gå upp och ned, men då hon försvann, skulle tusenden och åter tusenden af hans eldhjul flamma öfver landet, och luften skulle darra af värme såsom på den hetaste sommardag. Då skulle man inbärga mogna skördar under midvinterns stjärnehimmel; smultron och lingon skulle kläda skogsbackarna året om; isen skulle aldrig binda vattnet.

Sedan nu uppfinningen var färdig, skulle den skapa en ny jord. Hans eldhjul skulle bli de fattiges päls och grufarbetarens sol. Den skulle gifva drifkraft åt fabrikerna, lif åt naturen, som nu måste sofva från vår till höst, en ny rik och lycklig tillvaro åt mänskligheten. Men han visste väl, att allt detta var drömmar, och att skogsfrun aldrig skulle tillåta honom att mångfaldiga sitt eldhjul. Och i sin vrede och hämndlystnad tänkte han, att han ville döda henne, och så visste han knappt mer, hvad han gjorde.

Han gick upp till manbyggnaden, och i förstugan tätt under trappan satte han ned eldhjulet. Det var hans mening, att huset skulle fatta eld och trollet brinna inne.

Sedan gick han åter in i sin verkstad och satt där tyst lyssnande.

Det blef rop och skri på gården. Nu började det märkas, att en stor bragd var gjord.

Ja, springen, skriken, klämten! Nu brinner hon dock inne, skogsfrun, som ni bäddade på siden.

Månne hon vrider sig i plågor, månne hon flyr undan lågorna från rum till rum? Ah, hvad det gröna sidenet skall låga, och hur flammorna skola leka i det strida håret! Friskt mod, flammor, friskt mod, fången henne, sätten eld på henne: häxor brinna! Frukten ej för hennes trollord, lågor! Låten henne brinna! Den finnes, som för hennes skull måst brinna genom hela sitt lif.

Klockor klämtade, vagnar rasslade, sprutor drogos fram, vatten langades upp från sjön, folk stormade till från alla byar. Det var skrik och jämmer och befallningar; det var tak, som störtade in; det var det förfärliga knastret och dånet af eldsvådan. Men intet störde Kevenhüller. Han satt på huggkubben och gned händerna.

Så hörde han ett brak, som om himlen störtat samman, och han for upp i jubel. »Nu är det gjordt,» utbrast han. »Nu kan hon ej undkomma, nu är hon krossad under bjälkarna eller bränd af lågorna. Nu är det gjordt.»

Och han tänkte på Ekeby ära och makt, som måst uppoffras för att skaffa henne ur världen. De härliga salarna, där så mycken fröjd bott, rummen, som genljudit af minnenas glädje, borden, som dignat under läckra rätter, de dyrbara gamla möblerna, silfver och porslin, som ej mer kunde tillrättaskaffas . . .

Och så for han upp med ett anskri. Hans eldhjul, hans sol, modellen, på hvilken allt berodde, hade han ej ställt in den under trappan för att åstadkomma eldsvådan?

Kevenhüller såg ned på sig själf, förstenad af fasa.

»Är jag tokig?» sade han. »Hur kunde jag göra något sådant?»

I samma stund öppnades verkstadens väl stängda dörr, och den grönklädda steg in.

Skogsfrun stod där på tröskeln, småleende och fager. Hennes gröna klädning hade ej fel eller fläck, ingen brandrök hade satt sig fast i hennes strida hår. Hon var sådan han sett henne på Karlstads torg i sina unga dagar, vilddjurssvansen släpade mellan hennes fötter, och hon hade all skogens vildhet och doft med sig.

»Nu brinner Ekeby,» sade hon och skrattade.

Kevenhüller hade släggan lyftad och ämnade kasta den i hufvudet på henne, men så fick han se, att hon i handen bar hans eldhjul.

»Se, hvad jag har räddat åt dig,» sade hon.

Kevenhüller kastade sig på knä för henne. »Du har bräckt min vagn, du har krossat mina vingar, och du har förstört mitt lif. Haf nåd, haf förbarmande med mig!»

Hon klättrade upp på hyfvelbänken och satte sig där, alltjämt lika ung och skälmsk, som då han första gången såg henne på Karlstads torg.

»Jag finner, att du vet, hvem jag är,» sade hon.

»Jag känner dig, och jag har alltid känt dig,» sade den stackars mannen, »du är snillet. Men gif mig nu fri! Tag din gåfva ifrån mig! Tag underverksgåfvorna ifrån mig! Låt mig vara en vanlig människa! Hvarför förföljer du mig? Hvarför förstör du mig?»

»Galning,» sade skogsfrun. »Jag har aldrig velat dig något ondt. Jag gaf dig en stor belöning; men jag kan äfven taga den ifrån dig, om den ej behagar dig. Men betänk dig väl! Du kommer att ångra dig.»

»Nej, nej,» utbrast han, »tag ifrån mig underverkskrafterna!»

»Först måste du förstöra det här,» sade hon och kastade eldhjulet framför honom på golfvet.

Han tvekade ej. Han svängde släggan öfver den glimmande eldsolen, som blott var ett styggt trolltyg, då den ej fick användas till nytta för tusenden. Gnistorna flögo kring rummet, skärfvor och eldslågor dansade kring honom, och så låg äfven hans sista underverk i spillror.

»Ja, så tar jag min gåfva ifrån dig,» sade skogsfrun.

Då hon stod i dörren för att gå och skenet från eldsvådan därute öfverströmmade henne, såg han efter henne för sista gången.

Skönare än någonsin förr syntes hon honom och ej mer ondskefull, endast sträng och stolt.

»Galning,» sade hon. »Förbjöd jag dig någonsin att låta andra eftergöra dina verk? Hvad ville jag annat än skydda snillets man från handtverksarbetet?»

Därmed gick hon. Men Kevenhüller blef vansinnig ett par dagar. Därefter var han en vanlig människa igen.

Ekeby stora byggnad var bränd. Ingen människa blef dock skadad. Men det var stor sorg för kavaljererna, att det gästfria hem, där de njutit så mycket godt, skulle lida så mycken skada under deras tid.

Ack, sena tiders barn, om det varit ni eller jag, som mött skogsfrun på Karlstads torg! Tror ni ej, att jag gått i skogen och ropat: »Skogsfru, skogsfru, det är jag, Kevenhüller, Kevenhüller!» Men hvem ser henne nu för tiden? Hvem klagar i våra dagar öfver att ha fått för mycket af hennes gåfvor?

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

Broby marknad.

Den första fredagen i oktober börjar den stora Broby marknad, som varar i åtta dagar. Det är höstens stora högtid. Den föregås af slakt och bak i hvarje stuga; de nya vinterdräkterna äro då färdiga att bäras första gången; helgdagsrätter – sådana som klengås och ostkaka – stå på bordet dagen om; brännvinsransonerna fördubblas; arbetet hvilar. Det är fest i hvarje gård. Tjänare och arbetsfolk få då ut sina löner och hålla långa öfverläggningar om hvad de skola köpa på marknaden. Långväga folk kommer i små flockar vandrande vägen fram med ränsel på ryggen och staf i handen. Många måste ock drifva sina kreatur till marknaden för att få dem sålda nu i denna nödens tid. Små envisa ungtjurar och getter, som stå stilla och sätta frambenen rätt i backen, ställa till mycken förtret för ägaren och mycken glädje för åskådarna. Gästrummen på herrgårdarna äro fyllda af kära gäster: nyheter utbytas, och priser på boskap och bohag diskuteras. Barnen gå och drömma om marknadsgåfvor och marknadspenningar.

Och på den första marknadsdagen – hvilket vimmel rör sig ej då uppför Broby backar och öfver det vida marknadsfältet! Stånd äro resta, där städernas köpmän bredt ut sina varor, medan dalfolk och västgötar staplat upp sitt gods på oändliga räckor af »skifvor», öfver hvilka hvita tygtak fladdra. Lindansare, positiv och blinde fiolspelare finnes där nog af, likaså af spåmän, af karamellförsäljare och af brännvinskrogar. Bortom ståndsraderna stå sten- och träkärl uppradade. Lök och pepparrot, äpplen och päron bjudas ut af trädgårdsmästare från de stora gårdarna. Vidsträckta kvadrater af marken äro upptagna af rödbruna kopparkärl med blank förtenning.

Det märkes dock väl på marknadsrörelsen, att nöd råder i Svartsjö och Bro och Löfvik och de andra Löfsjösocknarna: handeln går dåligt vid stånd och skifvor. Mesta rörelsen är det på det stora kreaturstorget, ty många måste sälja både ko och häst för att själfva kunna lefva öfver vintern. Där pågår ock det vilda, spännande hästbytet.

Muntert är där på Broby marknad. Har man blott pengar till ett par supar, så kan man hålla modet uppe. Och det är då ej brännvinet ensamt, som vållar glädjen: när människorna från de ensliga skogshemmen komma ned till marknadsfältet med dess böljande massor, måste de först förfäras, då de höra bruset af hela den skrikande, skrattande skaran, men då de komma midt in i hopen, blifva de liksom yra af glädje, förvildade af det brusande marknadslifvet.

Visst blir det mycken handel bland så många människor, men den är dock knappast hufvudsaken. Det viktigaste är att få med sig en skara af släkt och vänner bort till kärrorna och bjuda på fårpölsa, klenngås och brännvin eller att öfvertala tösen att ta emot psalmbok och silkesskläde eller att gå och se ut marknadsgåfvor åt de små där hemma.

Alla människor, som ej måst stanna hemma för att se till hus och boskap, äro komna till denna Broby marknad. Där äro kavaljerer från Ekeby och skogsbönder från Nygård, hästhandlare från Norge, finnar från de norra skogarna, skojare från landsvägen.

Ibland samlas hela det brusande hafvet i en hvirfvel, som svänger sig i yra ringar kring en medelpunkt. Ingen vet, hvad som finnes innerst, förrän ett par polismän bryta sig igenom hopen för att göra slut på ett slagsmål eller resa upp en kullvält kärra. Och i nästa ögonblick är det en ny folkskockning omkring en

köpman, som munhugges med en kvick jänta.

Så – fram mot middagen börjar det stora slagsmålet. Bönderna hafva fått för sig, att västgötarna begagna för korta alnmått, och där uppstår först gräl och oväsen omkring deras skifvor; sedan öfvergår det till våldsamheter. Det vet enhvar, att för de många, som i de dagarna ej sågo annat än nöd och elände för sig, var det just som en glädje att få slå till, det kunde just göra detsamma hvem eller hvad, som träffades. Och så snart de starke och stridslystne se, att ett slagsmål är i gång, rusa de till från alla håll. Kavaljererna ämna just bryta fram för att stifta fred på sitt eget vis, och dalkarlarna skynda till för att hjälpa västgötarna.

Starke Måns från Fors är den, som är ifrigast inne i leken. Full är han, och vred är han; nu har han ryckt omkull en västgöte och börjat prygla upp honom, men vid dennes nödrop skynda hans landsmän till och försöka tvinga starke Måns att släppa kamraten lös. Då välter starke Måns tygpackorna ned från en af skifvorna och griper själfva skifvan, som är en aln bred och åtta alnar lång samt hopfogad af tjocka plankor, och börjar svänga den som sitt vapen.

Han är en förfärlig man, starke Måns. Det var han, som sparkade ut en vägg i arresten i Filipstad, han, som kunde lyfta en båt ur sjön och bära den på sina axlar. Nu kan man tro, att då han börjar slå omkring sig med den tunga skifvan, så flyr hela folkhopen, och västgötarna med. Men starke Måns är efter dem, slående omkring sig med den tunga skifvan. För honom är det ej mer fråga om vänner eller fiender: han vill bara ha någon att slå, nu sedan han fått ett vapen.

Folket flyr i förtviflan undan honom. Män och kvinnor skrika och springa. Men hur är det möjligt att fly för kvinnorna, af hvilka flere hafva sina barn vid handen? Stånd och kärror stå dem i vägen; oxar och kor, som blifva vilda af larmet, hindra dem att komma undan.

I ett hörn mellan stånden har en hop kvinnor blifvit inklämd, och mot denna stormar jätten. Tycker han sig inte midt i skaran se en västgöte! Han höjer skifvan och låter den falla. I blek, rysande ångest mottaga kvinnorna anfallet, krypande samman under det dödande slaget.

Men då skifvan hvinande faller ned öfver dem, brytes dess kraft mot en mans uppsträckta armar. En man har ej krupit samman, utan rest sig öfver mängden, en man har af fri vilja mottagit slaget för att rädda de många. Kvinnor och barn stå oskadde. En man har brutit slagets våldsamhet, men han ligger nu också medvetslös på marken.

Starke Måns lyfter ej upp sin skifva för att storma vidare. Han har mött mannens blick, just då skifvan störtade ned på hans hjässa, och den har slagit honom med förlamning. Han låter sig bindas och bortföras utan motstånd.

Men i ilande fart löper kring marknaden det ryktet, att starke Måns slagit ihjäl kapten Lennart. Man säger, att han, som varit folkets vän, dött för att rädda kvinnor och värnlösa barn.

Och det blir stilla öfver de vida fälten, där lifvet nyss brusade i sin vildaste fart: handeln stannar af, slagsmålet upphör, gillena vid matsäcksskrinen äro slut, förgäfves locka lindansarna på åskådare.

Folkets vän är död, folket har fått sorg. I tyst trängsel strömma alla mot den plats, där han fallit. Han ligger utsträckt på marken, alldeles medvetslös; något sår synes ej, men själfva hufvudskålen tyckes vara tillplattad.

Några män flytta honom varligt upp på skifvan, som jätten tappat. De tro sig märka, att han ännu lefver.

»Hvart skola vi bära honom?» fråga de hvarandra.

»Hem,» svarar en barsk röst ur hopen.

O, ja, I gode män, bären honom hem! Lyften upp honom på edra axlar och bären honom hem! Han har varit Guds lekboll, han har drifvits som en fjäder för fläkten af hans anda. Bären honom nu hem!

Det sårade hufvudet har hvilat på den hårda britsen i fängelset, på halmkärfven i ladan. Låten det nu få komma hem och hvila mot en stoppad kudde! Han har lidit oförskylld skam och plåga, han har förjagats från sin egen dörr. Bären honom nu hem! En irrande flykting har han varit, vandrande Guds vägar hvar han kunde finna dem, men hans längtans land var detta hem, hvars port Gud hade stängt för honom. Bären honom hem! Kanske står hans hem öppet för den, som dött för att rädda kvinnor och barn.

Nu kommer han ej som en förbrytare, ledd af raglande dryckesbröder: han ledsagas af ett sörjande folk, i hvars hyddor han bott, medan han hulpit dess lidanden. Bären honom nu hem!

Och de göra så. Sex män lyfta skifvan, där han ligger, på sina axlar och bära honom bort från marknadsfältet. Där de gå fram, vika människorna åt sidan och stå stilla: männen blotta sina hufvuden, kvinnorna niga, såsom de göra i kyrkan, då Guds namn nämnes. Många gråta och torka sina ögon; andra börja tala om, hvilken man han varit, så god, så munter, så rådsnar och så gudfruktig. Märkligt är ock att se, hur, så snart en af bärarna tröttna, en annan helt sakta kommer och för sin skuldra in under skifvan.

Så kommer kapten Lennart också förbi den plats, där kavaljererna stå.

»Får väl gå med och se till, att han kommer riktigt hem,» säger Beerencreutz och lämnar sin plats vid vägkanten för att gå med upp till Helgesäter. Hans exempel följes af många.

Marknadsfältet blir liksom öde: folket drager med kapten Lennart upp till Helgesäter. Man måste ju se till, att han får komma hem. Allt det nödvändiga, som skulle köpas, får vara, som det är: marknadsgåfvorna åt de små därhemma blifva glömda, psalmboksköpet blir aldrig afslutadt, silkesduken, som lyst i jäntans ögon, får ligga kvar på disken. Alla måste gå med och se till, att kapten Lennart kommer hem.

Då tåget kommer fram till Helgesäter, är där tyst och öde. Åter trumma öfverstens näfvar mot den stängda ingångsdörren. Alla tjänare äro på marknaden; kaptenskan är ensam hemma och vaktar huset. Nu är det ock hon, som öppnar.

Och hon frågar, så som hon frågat en gång förr:

»Hvad vill ni?»

Hvarpå öfversten svarar, såsom han svarat en gång förr:

»Vi äro här med din man.»

Hon ser på honom, där han står styf och trygg som alltid. Hon ser på bärarna bakom honom, som gråta och på hela folkmassan därbakom. Hon står där på trappan och ser in i hundratal af gråtande ögon, som ängsligt stirra upp till henne. Sist ser hon på mannen, som ligger utsträckt på båren, och trycker handen mot hjärtat.

»Detta är hans rätta ansikte,» mumlar hon.

Utan att fråga mer lutar hon sig ned, drar undan en regel, slår upp förstugudörrarna på vid gafvel och går sedan före de andra in i sängkammaren.

Öfversten och kaptenskan hjälpas åt att draga ut dubbelsängen och skaka ut bolstern, och så blir kapten Lennart åter bäddad på mjukt dun och hvitt linne.

»Lefver han?» frågar hon.

»Ja,» svarar öfversten.

»Finns det hopp?»

»Nej. Det är ingenting att göra.»

Det är tyst en stund, så kommer en plötslig tanke öfver henne.

»Gråta de för hans skull, alla dessa?»

»Ja.»

»Hvad har han då gjort?»

»Det sista han gjorde var att låta starke Måns slå ihjäl sig för att rädda kvinnor och barn från döden.»

Hon sitter åter tyst en stund och tänker.

»Hvad hade han för ansikte, öfverste, då han kom hem för två månader sedan?»

Öfversten rycker till. Nu förstår han, nu först förstår han.

»Gösta hade ju målat honom.»

»Så var det för ett kavaljerstrecks skull, som jag stängde honom ute från hans hem. Hur vill ni stå till svars för sådant, öfverste?»

Beerencreutz höjde på de breda axlarna.

»Jag har mycket att svara för.»

»Men jag menar, att detta måtte vara det värsta du gjort.»

»Så har jag heller aldrig gått en tyngre väg än den i dag hit upp till Helgesäter. För öfrigt äro där två till, som hafva skuld i detta.»

»Hvilka då?»

»Sintram är den ene, den andre är kusin själf. Kusin är en sträng kvinna. Jag vet, att många försökt att tala med kusin om hennes man.»

»Det är sant,» svarar hon.

Sedan ber hon honom berätta om dryckesgillet i Broby.

Han berättar allt, så godt han kan minnas, och hon lyssnar tyst. Kapten Lennart ligger alltjämt medvetslös på sängen. Rummet är alldeles fullt af gråtande människor; ingen tänker på att utestänga denna bedröfvade skara. Alla dörrar stå öppna, alla rum, trappor och förstugor äro fyllda af tysta, ängsliga människor, långt ute på gården stå de i täta flockar.

Då öfversten slutat, höjer kaptenskan rösten och säger:

»Om här finnas några kavaljerer inne, så ber jag dem gå härifrån. Det är mig svårt att se dem, då jag sitter vid min mans dödsläger.»

Utan ett ord vidare stiger då öfversten upp och går. Så göra ock Gösta Berling och några andra kavaljerer, som följt kapten Lennart. Folket viker skyggt åt sidan för den lilla skaran af förödmjukade män.

Då de äro borta, säger kaptenskan: »Vill någon af dem, som sett min man under denna tid, säga mig, hvar han uppehållit sig, och hvad han sysslat med?»

Så börja de då därinne att bära vittnesbörd om kapten Lennart inför hans hustru, som misskänt honom och i stränghet förhärdat sitt hjärta för honom. Nu ljuder det åter, de gamla hymnernas språk. Män tala, som aldrig läst annan bok än bibeln. På bildspråk ur Jobs bok, med ordvändningar från patriarkernas dagar, tala de om Guds vandringsman, som gick omkring och hjälpte folket.

Det varar länge, innan de fått tala ut. Medan skymningen kommer och kvällen, stå de kvar och tala; en efter annan träder fram och förtäljer om honom inför hans hustru, som ej velat höra hans namn nämnas.

Där finnas de, som kunna tala om, hur han funnit dem på sjuksängen och botat dem. Där äro vilda slagskämpar, som han tamt. Där äro bedröfvade, som han upprättat, försupne, som han tvungit till nykterhet. Hvar och en, som varit stadd i outhärdlig nöd, hade sändt bud på Guds vandringsman, och han hade förmått hjälpa, åtminstone hade han förmått väcka hopp och tro.

Hela kvällen ljuder hymnernas språk inne i sjukrummet.

Ute på gårdarna stå de täta hoparna och vänta på slutet. De veta, hvad som försiggår därinne: det, som säges högt vid dödsbädden, hviskas från man till man därute. Den, som har något att säga, tränger sig sakta fram. »Det är en, som kan vittna,» säger man och lämnar honom rum. Och de träda fram ur mörkret, aflägga sitt vittnesmål och sjunka åter ned i mörkret.

»Hvad säger hon nu?» fråga de utanför stående, då någon kommer ut. »Hvad säger hon, den stränga frun på Helgesäter?»

»Hon strålar som en drottning. Hon småler som en brud. Hon har flyttat fram hans länstol till bädden och lagt på den de kläder, som hon själf väft åt honom.»

Men så blir en tystnad bland allt folket. Ingen säger det, alla veta det på en gång: »han dör.»

Kapten Lennart slår upp sina ögon, ser och ser nog.

Han ser hemmet, folket, hustrun, barnen, kläderna och småler. Men han har blott vaknat upp för att dö. Han drar ett rosslande andetag och ger upp andan.

Då tystna berättelserna, men en röst stämmer upp en dödspsalm. Alla stämma in, och buren af hundratals starka röster stiger sången mot höjden.

Det är jordens afskedshälsning till den flyende själen.

TJUGOANDRA KAPITLET.

Skogstorpet.

Det var många år före det, då kavaljererna styrde Ekeby.

Vallgossen och vallflickan lekte samman i skogen, byggde hus af flata stenar, plockade hjortron och gjorde allurar. Födda i skogen voro båda. Skogen var deras hem och sätesgård. Med allt där lefde de i frid, såsom man lefver i frid med tjänare och husdjur.

De små räknade lo och räf för sina gårdshundar, vesslan var deras katt, hare och ekorre voro deras lekkamrater. Björnar och älgar voro deras storboskap, ufvar och orrar sutto i deras fågelbur, granarna voro deras tjänare och ungbjörkarna gäster vid deras gillen. De kände nog hålan, där huggormarna lågo sammanslingrade under vinterhvilan, och då de badat, hade de sett tomtormen komma simmande genom det klara vattnet; men de fruktade hvarken orm eller rå, sådant hörde skogen till, och den var deras hem. Där kunde intet skrämma dem.

Djupt inne i skogen låg torpet, där gossen bodde. Dit ledde backig skogsväg, berg stodo rundt om och skymde solen, bottenlös myr låg nära och utsände året om frostkall dimma. Föga lockande syntes slik bostad för slättfolket.

Vallgossen och vallflickan skulle en dag bygga hjonelag samman, bo där i skogstorpet och lefva af sina händers arbete. Men innan de blefvo gifta, kom krigets olycka öfver landet, och gossen tog värfning. Hem kom han åter utan sår eller skadad lem, men märke för lifvet hade han fått af den färden. Alltför mycket af världens ondska och människors grymma framfärd mot människor hade han skådat. Han blef ur stånd att se det goda.

Till en början såg ingen någon ändring på honom. Med sin barndoms käresta gick han till prästen och tog ut lysning. Skogstorpet ofvan Ekeby blef deras hem, såsom de längesedan aftalat, men i det hemmet rådde ingen trefnad.

Hustrun gick där och såg på mannen som på en främmande. Alltsedan han kom ur kriget, kunde hon ej känna igen honom. Han skrattade hårdt och talade litet. Hon var rädd för honom.

Han gjorde ingen förtret eller skada, och han var en flitig arbetare. Dock blef han föga afhållen, ty han trodde alla om ondt. Själf kände han sig som förhatad främling. Nu voro skogens djur hans fiender. Berget, som skymde solen, och myren, som sände dimma, voro hans ovänner. Skogen blir hemsk bostad för den, som bär på onda tankar.

Ljusa minnen förvärfve den, som vill lefva i ödemarker! Eljes ser han blott mord och förtryck bland växter och djur, liksom han förut sett det bland människor. Han väntar ondt af allt han möter.

Ej kunde Jan Hök, soldaten, själf tyda, hvad som brast honom, men han märkte, att intet gick honom väl. Föga frid bjöd hemmet. Sönerna, som växte upp där, blefvo starka, men vilda. Härdade och modige män voro de, men äfven de lefde i strid med hvar man.

Hustrun hans lockades i sin sorg att utforska ödemarkens hemligheter. I myr och snår sökte hon hälsobringande örter. De underjordiskes väsen begrundade hon, och hon visste, hvad offer som behagade dem. Hon kunde bota sjukdom och ge goda råd åt dem, som hade älskogssorger. Hon vann rykte som trollkunnig och blef skydd, fastän hon gjorde människor stor nytta.

En gång tog hustrun sig för att tala med mannen om hans bekymmer.

»Alltsedan du gick i krig,» sade hon, »har du varit som förbytt. Hvad gjorde de med dig där?»

Då for han upp och var nära att slå henne, och sammalunda gick det hvarje gång, hon talade om kriget. Han råkade då i vansinnig vrede. Af ingen tålde han höra ordet krig, och snart blef det kändt, att han ej kunde fördraga talet därom. Så togo sig människorna i akt för det samtalsämnet.

Men ingen af hans krigskamrater kunde berätta, att han gjort mer ondt än andra. Han hade kämpat som en god soldat. Det var blott allt detta förfärliga han sett, som skrämt honom så, att han sedan ej såg något annat än det onda. Från kriget härledde han all sin sorg. Han tänkte, att all naturen hatade honom, därför att han

tagit del i sådana ting. De, som mer veta, kunna trösta sig med, att de kämpat för fosterland och ära. Hvad visste han om sådant? Han kände blott, att allt hatade honom, därför att han utgjutit blod och vållat skada. Vid den tiden, då majorskan blef drifven från Ekeby, bodde han ensam i sin stuga. Död var hustrun och sönerna borta. Vid marknadstider fylldes dock skogstorpet af gäster. De svarthårige, mörkhyade skojarna togo in där. De trifvas bäst hos den, som de fleste sky. Små, långhåriga hästar klättrade då uppför skogsvägen, dragande kärror, lastade med förtennarverktyg, med barn och trasbylten. Kvinnor, tidigt åldrade, med dragen uppsvällda af rökande och dryckjom, och män med bleka, skarpa ansikten och seniga kroppar följde kärrorna. Då skojarna kommo till skogstorpet, blef där muntert lif. Brännvin och kortspel och högljudt glam bragte de med sig. Om stölder och hästbyten och blodiga slagsmål visste de att förtälja.

På fredag började Broby marknad, och då blef kapten Lennart dödad. Starke Måns, som gaf dråpslaget, var son till gubben i skogstorpet. Då skojarna på söndags eftermiddag sutto tillsammans där uppe, räckte de därför den gamle Jan Hök brännvinsflaskan oftare än vanligt och talade med honom om fängelselif och fångkost och ransakning, ty sådant hade de ofta pröfvat.

Den gamle satt på huggkubben i spiselvrån och talade föga. Hans stora, glanslösa ögon stirrade ut öfver den vilda skara, som fyllde rummet. Skymningen var kommen, men torrvedsbrasan gaf ljus. Trasor, elände och bister nöd belyste den.

Öppnades så dörren helt sakta, och in trädde två kvinnor. Det var den unga grefvinnan Elisabet, följd af Brobyprästens dotter. Sällsam tedde hon sig för den gamle, då hon, älsklig och strålande i blid skönhet, trädde in i brasans ljuskrets. Hon berättade för dem därinne, att Gösta Berling ej varit sedd på Ekeby, alltsedan kapten Lennart dog. Hon och hennes tjänarinna hade gått uppe i skogen och sökt honom hela eftermiddagen. Nu såg hon, att härinne funnes män, som mycket vandrat och kände alla stigar. Hade de sett honom? Hon hade kommit in för att hvila och fråga, om de sett honom.

Det var en gagnlös fråga. Ingen af dem hade sett honom.

De satte fram en stol åt henne. Hon sjönk ned på den och satt tyst en stund. Larmet i stugan hade förstummats. Alla sågo på henne och undrade öfver henne. Så blef hon skrämd af tystnaden, ryckte till och sökte en likgiltig sak att tala om.

Hon vände sig till gubben i vrån. »Jag tycker mig hafva hört, att ni varit soldat, gamle far,» sade hon. »Tala om något från kriget!»

Än mer förstenande tyst blef det. Gubben satt, som om han intet hört.

»Det skulle mycket roa mig att höra talas om krig af en, som själf varit med,» fortfor grefvinnan, men hon afbröt sig tvärt, ty Brobyprästens dotter skakade på hufvudet åt henne. Hon måtte hafva talat opassande ord. Alla de församlade människorna sågo på henne, som om hon brutit mot det passandes enklaste lag. Plötsligt höjde en skojarhustru sin skarpa röst och frågade;

»Det är visst hon, som varit grefvinna på Borg.»

»Det är det.»

»Det var annat det än att löpa kring skogen efter den galne prästen. Tvi för så'nt byte!»

Grefvinnan reste sig och bjöd farväl. Hon hade hvilat nog. Kvinnan, som talat, följde henne ut genom dörren.

»Grefvinnan förstår,» sade hon, »jag fick lof att säga något, ty det går ej an att tala med gamle far om krig.

Han tål inte höra det ordet. Jag mente väl, jag.»

Grefvinnan Elisabet skyndade bort, men hon hejdade sig snart. Hon såg den hotande skogen, det skymmande berget och det rykande träsket. Hemskt måtte det vara att bo här för den, hvars sinne fylldes af onda minnen. Hon kände medömkan med den gamle, som satt därinne med de mörka skojarne till sällskap.

»Jungfru Anna Lisa,» sade hon, »låt oss vända om!» De voro goda mot oss därinne men jag uppförde mig illa. Jag vill tala med den gamle om gladare ting.

Och lycklig öfver att hafva funnit någon att trösta, gick hon åter in i stugan.

»Det är så,» sade hon, »att jag tror, att Gösta Berling går här i skogen och tänker på att ta lifvet af sig. Det är därför viktigt, att han snart blir funnen och hindrad därifrån. Jag och jungfru Anna Lisa hafva trott oss se honom ibland, men så har han försvunnit för oss. Han håller sig i trakten af berget, där Nygårdsflickan slog ihjäl sig. Jag kom nu att tänka på, att jag väl ej behöfver gå ända ned till Ekeby för att skaffa hjälp. Här sitta många raska män, som lätt skulle kunna fånga honom.»

»Ge er i väg karlar!» utbrast skojarkvinnan. »När grefvinnan ej håller sig för god att be skogsfolket om en tjänst, ska ni genast gå.»

Männen reste sig genast och gingo att söka.

Den gamle Jan Hök satt stilla och stirrade framför sig med glanslös blick. Skrämmande dyster och hård, satt han där. Den unga frun fann ej ord att säga honom. Då såg hon, att ett barn låg sjukt på en halmkärfve, och märkte, att en kvinna hade ondt i en hand. Genast började hon ansa de sjuka. Hon var snart god vän med de sladdrande kvinnorna och lät visa sig de minsta barnen.

Om en timme kommo männen åter. De förde Gösta Berling bunden in i stugan. På golfvet framför spiselden lade de ned honom. Hans kläder voro rifna och smutsiga, ansiktsdragen aftärda och ögonen vilda. Förskräcklig hade hans färd varit under dessa dagar: på den fuktiga marken hade han legat, han hade borrat ned händer och ansikte i mossjorden, släpat sig fram öfver stenhällar, trängt genom de tätaste snår. Godvilligt hade han ej följt männen, men de hade öfvermannat och bundit honom.

Då hans hustru återsåg honom sådan, vardt hon vred. Hon löste ej hans bundna lemmar, utan lät honom ligga kvar på golfvet. Med förakt vände hon sig från honom.

»Så du ser ut!» sade hon. »Inför dina ögon hade jag ej mer ämnat komma,» svarade han.

»Är jag då ej din hustru? Är det ej min rätt att vänta, att du kommer till mig med din sorg? Med bitter ängslan har jag väntat på dig i dessa två dagar.»

»Jag hade ju vållat kapten Lennarts olycka. Hur kunde jag våga att visa mig för dig? Hur kunde jag?»

»Rädd var du sällan, Gösta.»

»Den enda tjänst jag kan göra dig, Elisabet, är att befria dig från mig.»

Outsägligt förakt ljungade under hennes sammandragna ögonbryn ned mot honom.

»Till en själfmördares hustru vill du göra mig!»

Hans anletsdrag förvredos.

»Elisabet, låt oss gå ut i den tysta skogen och tala samman.»

»Hvarför skulle ej dessa människor kunna höra oss?» utbrast hon, talande i gälla tonfall. »Äro vi bättre än någon af dem? Har någon af dem vållat mer sorg och skada än vi? De äro skogens och landsvägens barn, de hatas af hvar man. Låt dem höra, hur synd och sorg äfven följa herskaren öfver Ekeby, den af alla älskade Gösta Berling! Tror du din hustru håller sig för bättre än någon af dem – eller gör du det?»

Han reste sig mödosamt på armbågen och såg på henne med uppflammande trots. »Jag är ej så usel, som du tror.»

Då fick hon höra dessa två dagars historia. Första dygnet dref Gösta omkring i skogen, jagad af samvetskval. Han kunde ej uthärda att möta en människas blick. Men han tänkte ej på att dö. Han ämnade draga till fjärran land. – På söndagen steg han dock ned från höjderna och gick fram till Bro kyrka. Än en gång ville han se folket: Löfsjö härads fattiga, hungrande folk, som han drömt om att tjäna, då han suttit vid Broby-prästens skamhög, och som han kommit att älska, då han sett det draga bort i natten med den döda Nygårdsflickan.

Gudstjänsten var börjad, då han kom till kyrkan. Han smög sig upp på en läktare och såg ned på folket. Grymma kval grepo honom då. Han hade velat tala till det, trösta det i dess fattigdom och hopplöshet. Hade han blott fått tala i Guds hus, han skulle, så hopplös han var, ägt ord af hopp och frälsning för alla.

Då lämnade han kyrkan, gick in i sakristian och skref den kungörelse, som hans hustru redan kände. Han hade lofvat, att arbetet skulle återupptagas på Ekeby och säd där utdelas till de mest behöfvande. Han hade hoppats, att hans hustru och kavaljererna skulle uppfylla hans löften, då han vore borta.

Kommen ut, såg han en kista stå framför sockenstugan. Den var grof, i hast tillyxad, men prydd med svart krusflor och kransar af lingonris. Han förstod, att det var kapten Lennart. Folket hade väl bedt kaptenskan att påskynda begrafningen, så att den stora mängden af marknadsbesökande skulle kunna öfvervara jordafärden.

Han stod och såg på kistan, då en tung hand lades på hans axel. Sintram hade kommit fram till honom.

»Gösta,» sade han, »om du vill göra en människa ett riktigt spratt, så lägg dig att dö. Det finns intet knipslugare än att dö, ingenting, som så lurar en ärlig man, som intet ondt anar. Lägg dig att dö, säger jag!»

Förfärad lyssnade Gösta till hvad den elake talade. Denne klagade öfver väl lagda planers förolyckande. Hela Löfsjö härad hade han velat fördärfva. Öde bygd hade han velat se vid Löfvens strand. Därför hade han gjort kavaljererna till traktens herrar, därför hade han låtit Broby-prästen utarma folket, därför hade han framkallat torkan och hungersnöden. På Broby marknad skulle det afgörande slaget hafva stått. Hetsadt af olyckor skulle folket hängifvit sig åt mord och stöld. Sedan skulle rättegångar kommit och utarmat folket. Hungersnöd, upplopp och alla slags olyckor skulle härjat. Så styggt och förhatligt skulle till sist landet blifvit, att ingen kunnat bo där, och allt detta skulle varit Sintrams verk. Hans glädje och stolthet skulle detta varit, ty han var ond. Han älskade öde trakter och obruten mark. Men denne, som vetat att dö i rätta stunden, hade fördärfvat allt för honom.

Då frågade honom Gösta, hvartill allt detta skulle tjänat.

»Det skulle hafva behagat mig, Gösta, ty jag är ond. Jag är slagbjörnen på fjället, jag är snöstormen på slätten, jag tycker om att mörda och förfölja. Bort, säger jag, bort med människor och människors verk! Jag tycker ej om dem. Jag kan låta dem löpa mellan mina klor och göra sina krumsprång – det kan också vara lustigt för en stund – men nu var jag mätt på lek, Gösta, nu ville jag hugga till, nu ville jag döda och fördärfva.»

Han var galen, helt galen. Han började för längesedan på lek med dessa helveteskonster, och nu hade

ondskan tagit öfverhand, nu trodde han sig vara en ande från afgrunden. Nu hade han närt och fostrat det onda inom sig, så att det tagit väldet öfver hans själ. Så kan högmodet göra människor galna liksom kärleken och grubblet.

Han var rasande, den elake brukspatronen, och i sin vrede började han rycka i kistans kransar och krusflor, men då ropade Gösta Berling:

»Rör inte kistan!»

»Se, se, se, skall jag inte röra den! Jo, jag skall kasta min vän Lennart på marken och förtrampa hans kransar. Ser du ej, hvad han gjort mig? Ser du ej, i hvilken fin, grå kalesch jag kommer åkande?»

Och Gösta Berling såg då, att ett par fångkärror med länsman och häradstjänare stodo och väntade utanför kyrkogårdsmuren.

»Se, se, se, skall jag ej sända kaptenskan på Helgesäter ett tack, för att hon i går satte sig ned att läsa i gamla papper för att finna bevis mot mig i den där krutsaken, du vet? Skall jag inte låta henne veta, att hon hellre borde ha sysslat med brygd och bak än sända länsman och häradstjänare efter mig? Skall jag inte hafva något för de tårar jag gråtit för att beveka Scharling att låta mig komma hit och läsa en bön vid den gode vännens kista?»

Och han började åter rycka i krusfloret.

Då stod Gösta Berling tätt bredvid honom och fattade om hans armar.

»Allt vill jag gifva, för att ej brukspatron skall röra kistan,» sade han.

»Gör hvad du vill,» sade den galningen. »Ropa om du vill. Något hinner jag dock, innan länsmannen kommer. Slåss med mig, om du det vill! Det blir en glad syn här på kyrkbacken. Låt oss slåss bland kransar och bårkläden!»

»Jag vill köpa ro för den döde till hvad pris det vara må, brukspatron. Tag mitt lif, tag allt!»

»Du lofvar stort, gossen min.»

»Brukspatron kan pröfva.»

»Nå, så döda dig då!»

»Det kan jag göra, men först skall kistan vara säkert under jord.»

Så blef det. Sintram tog ed af Gösta, att han ej skulle finnas till tolf timmar, efter sedan kapten Lennart jordats. »Så vet jag, att du aldrig kan bli en bra karl,» sade han.

Detta var lätt att lofva för Gösta Berling. Han var glad öfver att få ge sin hustru friheten. Samvetskvalen hade jäktat honom dödstrött. Det enda, som förfärade honom, var, att han lofvat majorskan att ej dö, så länge Brobyprästens dotter var tjänarinna på Ekeby. Men Sintram sade, att hon nu ej kunde räknas som tjänarinna, sedan hon ärft sin fars rikedomar. Gösta invände, att Broby-prästen gömt sitt gods så väl, att ingen kunnat finna hans skatter. Då log Sintram och sade, att de voro gömda bland dufnästena i Broby kyrktorn. Därmed gick han. Därpå gick Gösta åter upp till skogen. Bäst syntes det honom att dö på den plats, där Nygårdsflickan slagit ihjäl sig. Däruppe hade han irrat hela eftermiddagen. Han hade sett sin hustru i skogen; därför hade han ej genast mäktat döda sig.

Detta berättade han för sin hustru, medan han låg bunden på golfvet i skogstorpet.

»O,» sade hon sorgset, då han slutat, »hvad jag väl känner igen detta! Hjältefasoner, hjälteståt! Alltid färdig att sticka händerna i eldbrasan, Gösta, alltid redo att kasta bort dig själf! Hvad sådant en gång synts mig stort! Hvad jag nu prisar lugn och besinning! Hvad nytta gjorde du den döde med ett sådant löfte? Hvad, om nu Sintram hunnit att stjälpa kistan och rifva af den krusfloret? Den hade väl blifvit upplyftad, det hade väl funnits nytt krusflor, nya kransar. – Om du lagt din hand på den gode mannens kista, där inför Sintrams ögon, och svurit att lefva för att hjälpa detta fattiga folk, som han velat fördärfva, det skulle jag nu prisat. Om du tänkt, då du i kyrkan såg folket: 'jag vill hjälpa det, jag själf vill använda alla krafter på att hjälpa det,' och ej lagt denna börda på din svaga hustru och på gamle män med svikande krafter, så skulle jag hafva prisat äfven detta.»

Gösta Berling låg tyst en stund.

»Vi kavaljerer äro ej frie män,» sade han slutligen. »Vi hafva lofvat hvarann att lefva för glädjen och blott för glädjen. Ve oss alla, om en sviker!»

»Ve dig,» sade grefvinnan med harm, »att du skall vara den fegaste bland kavaljererna och senare till bättring än någon af dem. I går på eftermiddagen sutto de alla elfva i kavaljersflygeln, och dystra voro de. Du var borta, kapten Lennart var borta, Ekeby glans och ära voro borta. Toddybrickan lämnade de orörd; för mig ville de ej visa sig. Då gick jungfru Anna Lisa, som står här, upp till dem. Du vet, att hon är en nitisk liten kvinna, som i åratal kämpat intill förtviflan mot vanvård och slöseri.

'I dag har jag åter varit hemma och sökt söta fars pengar', sade hon till kavaljererna, 'men jag har intet kunnat finna. Alla reverser äro öfverkorsade, och lådor och skåp stå tomma.'

'Det var synd om henne, jungfru Anna Lisa,' menade Beerencreutz.

'Då majorskan drog från Ekeby,' fortsatte Broby-prästens dotter, 'så bad hon mig se till hennes hus. Och om jag nu funnit söta fars pengar, så skulle jag byggt upp Ekeby. Men då jag ej fann något annat att taga därhemma, så tog jag med mig af söta fars skamhög, ty stor skam väntar mig, då min matmor kommer igen och frågar mig, hvad jag gjort af Ekeby.'

'Tag sig ej så nära af det, som hon ej förskyllat, jungfru Anna Lisa,' sade åter Beerencreutz.

'Men jag har ej tagit af skamhögen för mig ensam,' sade Broby-prästens dotter. 'Jag tog också däraf för de gode herrarnas räkning. Varen så goda, kära herrar! Söta far är väl ej den ende, som vållat skam och skada i denna världen.'

Och hon gick från den ena till den andra af dem och lade ned några af de torra stickorna för hvar och en. Somliga svuro, men de flesta läto henne hållas. Till sist sade Beerencreutz med en hög herres lugn:

'Det är bra. Jungfrun skall ha tack. Jungfrun kan gå nu.'

Då hon var borta, slog han knytnäfven i bordet, så att glasen hoppade.

'Från denna stund,' sade han, 'absolut nykter. Något sådant skall ej brännvinet än en gång bringa öfver mig.' Därpå steg han upp och gick ut.

De följde honom så småningom, alla de andra. Vet du, hvart de gingo, Gösta? Jo, ned till älfven, till näset, där Ekeby kvarn och smedja stodo, och där började de arbeta. De började släpa på stockar och stenar och rödja platsen. De gamle hafva haft en svår tid. Sorg har gått öfver flere af dem. Nu kunna de ej längre uthärda vanäran af att hafva förstört Ekeby. Väl vet jag, att ni kavaljerer blygas för arbetet; men nu hafva de andre tagit denna skam på sig. Än mer, Gösta, de ämna sända jungfru Anna Lisa upp till majorskan och

hämta henne. Men du, hvad gör du?»

Han fann ännu en sak att svara henne.

»Hvad begär du af mig, af en afsatt präst? Förkastad är jag af människor, förhatlig för Gud.»

»Också jag har i dag varit i Bro kyrka, Gösta. Hälsning har jag till dig från två kvinnor. ’Säg Gösta,’ sade Marianne Sinclaire, ’att en kvinna ej vill blygas öfver den hon älskat.’ ’Säg Gösta,’ sade Anna Stjärnhök, ’att jag nu har det bra. Jag regerar själf mina gårdar. Folk säger om mig, att jag blir en andra majorska. Jag tänker ej på kärlek, blott på arbete. Äfven på Berga hafva de öfvervunnit sorgens första bitterhet. Men vi sörja alla öfver Gösta. Vi tro på honom och bedja Gud för honom – men när, när blir han en man?’»

»Ser du då, är du förkastad af människor?» fortfor grefvinnan. »För mycken kärlek har du rönt, det är din olycka. Kvinnor och män hafva älskat dig. Blott du skämtat och skrattat, blott du sjungit och spelat, hafva de förlåtit dig allt. Hvad det behagat dig att göra har varit dem godt. Och du vågar kalla dig en förkastad! – Eller är du förhatlig för Gud? Hvarför stannade du ej och såg kapten Lennarts jordafärd?

Som han dött på en marknadsdag, hade ryktet om honom blifvit fördt vida omkring. Efter gudstjänsten kommo tusentals människor upp till kyrkan. Hela kyrkogården och muren och fälten där omkring voro betäckta af människor. Liktåget ordnade sig framför sockenstugan. Man väntade endast på gamle prosten. Han var sjuk och hade ej predikat. Men till kapten Lennarts begrafning hade han lofvat komma. Och så kom han, gående med sänkt hufvud och drömmande sina egna drömmar, såsom han plägar nu på sin ålderdom, och ställde sig i spetsen för liktåget. Ingenting ovanligt märkte han. Han hade gått i många liktåg, den gamle. Han gick fram på den kända vägen och såg ej upp. Han läste bönerna och hällde mull på kistan och märkte alltjämt ingenting. Men så tog klockaren upp en psalm. Inte vågade jag tro, att den grofva rösten, som annars alltid brukade sjunga ensam, skulle kunna väcka prosten ur hans drömmar.

Men klockaren fick ej sjunga ensam. Hundratal och åter hundratal af röster stämde in. Män, kvinnor och barn sjöngo. Då vaknade prosten ur sina drömmar. Han strök sig öfver ögonen och steg upp på den uppkastade jordhögen för att se. Aldrig hade han sett en sådan skara sörjande. Männen hade på sig de gamla, slitna begrafningshattarna. Kvinnorna hade de hvita förklädena med de breda fållarna. Alla sjöngo, alla hade de tårar i ögonen – alla hade de sorg.

Då började gamle prosten darra och ängslas. Hvad skulle han säga till detta folk, som hade fått sorg? Det var nödvändigt, att han sade dem ett ord till tröst.

Då sången tystnat, sträckte han ut armarna öfver folket.

’Jag ser, att folket har fått sorg,’ sade han, ’och sorgen är tyngre att bära för den, som länge skall trampa jordens stigar, än för mig, som snart skall skiljas hädan.’

Han tystnade förfärad. Hans röst var för svag, och han tvekade i valet af ord.

Men snart började han på nytt. Hans stämma hade återfått sin ungdoms kraft, och hans ögon strålade.

Han höll ett härligt tal för oss, Gösta. Först berättade han, så mycket han visste om Guds vandringsman. Sedan påminte han oss om, att ingen yttre glans eller stor förmåga gjort denne man så ärad, som han nu var, utan blott det, att han alltid gått Guds vägar. Och nu bad han oss för Guds och Kristi skull handla sammalunda. En hvar skulle älska den andre och vara hans hjälp. En hvar skulle tro godt om den andre. En hvar skulle handla som denne gode kapten Lennart, ty därtill behöfdes ej stora gåfvor, blott ett fromt sinne. Och han uttydde för oss allt, som skett i år. Han sade, att det vore en förberedelse till den kärlekens och lyckans tid, som nu helt visst vore att vänta. Mänsklig godhet hade han i år ofta sett bryta fram i spridda

strålar. Nu skulle den framträda som en hel, lysande sol.

Och det var oss alla, som om vi hört en profet tala. Alla ville älska hvarandra, alla ville vara goda.

Han lyfte sina ögon och händer och lyste frid öfver nejden. 'I Guds namn,' sade han, 'må oron upphöra! Må frid bo i edra hjärtan och i all naturen! Må de döda tingen och djuren och växterna känna lugn och upphöra att skada!'

Och det var, som om en helig ro sänkt sig öfver trakten. Det var, som om höjderna strålat, och dalarna lett och höstdimmorna klädts i rosenfärg.

Sedan kallade han på en hjälpare för folket. 'Någon skall komma,' sade han. 'Det är ej Guds vilja, att I nu skolen förgås. Gud skall uppväcka någon, som mättar de hungrande och leder er på hans vägar.'

Då tänkte vi alla på dig, Gösta. Vi visste, att prosten talade om dig. Folket, som hört din kungörelse, gick hem, talande om dig. Och du gick här i skogen och ville dö! Folket väntar dig, Gösta. Rundt om i hyddorna sitta de och tala om, att då den galne prästen på Ekeby nu vill hjälpa dem, så skall allt bli bra. Du är deras hjälte, Gösta. Allas deras hjälte är du.

Ja, Gösta, det är visst, att den gamle talade om dig, och detta tör väl nu locka dig att lefva. Men jag, Gösta, som är din hustru, jag säger dig, att du helt enkelt skall gå bort och göra din plikt. Du skall ej drömma om att vara sänd af Gud, – en hvar tör vara det, förstår du. Du skall arbeta utan hjältedater, du skall ej glänsa och förvåna, du skall laga, att ditt namn ej alltför ofta ljuder på folkets läppar. Betänk dig dock väl, innan du återtar ditt ord till Sintram. Du har nu skaffat dig ett slags rätt att dö, och lifvet torde ej bjuda dig mycken fägnad hädanefter. Det var en tid min önskan att draga hem till södern, Gösta. Mig, skuldbelastade, syntes det för mycken lycka att vara din hustru och få följa dig genom lifvet. Men nu skall jag bli kvar. Om du vågar lefva, skall jag stanna. Men vänta dig ingen glädje däraf. Tunga plikters väg skall jag tvinga dig att vandra. Aldrig vänte du af mig glädjens och hoppets ord. All sorg och olycka, som vi båda vållat, skall jag ställa som vakt vid vår härd. Kan väl ett hjärta, som lidit så som mitt, älska mer? Tårlös och glädjelös skall jag vandra bredvid dig. Betänk dig väl, Gösta, innan du väljer att lefva! Det är botgöringens väg vi skola vandra.»

Hon väntade ej på svar. Hon vinkade åt Broby-prästens dotter och gick. Då hon kom in i skogen, började hon bittert gråta och grät, ända till dess hon nådde Ekeby. Kommen dit, mindes hon, att hon glömt att tala om gladare ting än krig med Jan Hök, soldaten.

I skogstorpet blef stilla och tyst, då hon var borta.

»Herren Gud vare pris och ära!» sade plötsligen den gamle soldaten.

De sågo på honom. Han hade rest sig och skådade ifrigt omkring sig.

»Ondska, ondska har allt varit,» sade han. »Allt jag sett, sedan jag fick mina ögon öppnade, har varit ondska. Onde män, onda kvinnor! Hat och vrede i skog och mark! Men hon är god. En god människa har stått i mitt hem. Då jag sitter här ensam, skall jag komma ihåg henne. Hon skall vara med mig på skogsvägen.»

Han böjde sig ned öfver Gösta, löste hans band och reste upp honom. Sedan tog han högtidligt hans hand.

»Förhatlig för Gud,» sade han och nickade, »det är just saken. Men nu är han det ej mer, och ej heller jag är det, sedan hon stått i mitt hem. Hon är god.»

Nästa dag kom gamle Jan Hök till länsman Scharling. »Jag vill taga mitt kors,» sade han. »Jag har varit en

ond man, därför fick jag onda söner.» Och han bad att få gå i häkte i stället för sin son; men detta kunde ju ej ske.

Den yppersta af gamla historier är den, som handlar om, hur han följde sin son, vandrande bredvid fångkärran, hur han sof utanför hans fängelse, hur han ej öfvergaf honom, förrän han lidit sitt straff. Den finner väl ock sin skildrare.

TJUGUTREDJE KAPITLET.

Margareta Celsing.

Dagarna före jul kom majorskan resande ned till Löfsjö härad; men först på själfva julaftonen kom hon till Ekeby. Under hela resan var hon sjuk. Hon hade lunginflammation och svår feber; dock hade man aldrig sett henne gladare eller hört flere vänliga ord af henne.

Broby-prästens dotter, som vistats hos henne på bruket i Älfdalsskogarna alltsedan oktober månad, satt vid hennes sida i släden och ville gärna påskynda resan, men hon kunde ej hindra den gamla från att hejda hästarna och kalla hvarje vandringsman fram till släden för att spörja om nyheter.

»Hur går det er härnere i Löfsjö?» frågade majorskan.

»Oss går det väl,» fick hon då till svar. »Bättre tider stunda. Den galne prästen därnere på Ekeby och hans hustru hjälpa oss alla.»

»En god tid är kommen,» svarade en annan. »Sintram är borta. Ekeby kavaljerer arbeta. Broby-prästens pengar äro funna i Bro kyrktorn. De äro så många, att Ekeby ära och makt kunna upprättas med dem. De räcka ock till att skaffa bröd åt de hungriga.»

»Vår gamle prost har vaknat upp till nytt lif och ny kraft,» sade en tredje. »Hvarje söndag talar han med oss om Guds rikes tillkommelse. Hvem kan vilja synda mer? Det godas välde tillstundar.»

Och majorskan åkte långsamt vidare, spörjande hvem hon mötte: »Hur går det er? Lider ni ej brist här på orten?»

Och feberhettan – och den stickande smärtan i bröstet stillades, då de svarade henne: »Här finnas två goda och rika kvinnor, Marianne Sinclaire och Anna Stjärnhök. De hjälpa Gösta Berling med att gå ur hus i hus och se till, att ingen behöfver svälta. Och numera kastas ingen säd i brännvinspannan.»

Det var, som om majorskan suttit dar i släden och hållit en lång gudstjänst. Hon var kommen till ett heligt land. Hon såg gamla, fårade ansikten klarna, då det talades om de tider, som voro komna. Sjuklingarne glömde sina smärtor för att prisa glädjens dag.

»Vi vilja alla vara sådana, som den gode kapten Lennart,» sade de. »Vi vilja alla vara goda. Vi vilja tro alla om godt. Vi vilja ej skada någon. Sådant skall påskynda Guds rikes tillkommelse.»

Hon fann dem alla gripna af samma ande. På herrgårdarna hölls fri spisning för de mest behöfvande. Den, som hade ett arbete att utföra, lät det nu ske, och på alla majorskans bruk var verksamheten i full gång.

Aldrig hade hon känt sig friskare, än då hon satt där och lät den kalla luften strömma in i sitt värkande bröst. Ingen gård kunde hon resa förbi utan att stanna och fråga.

»Nu är allt godt,» sade då husfolket. »Här var stor nöd å färde, men de goda herrarna från Ekeby hjälpa oss. Majorskan skall komma att förundra sig öfver allt, som blifvit utfördt där. Nu är kvarnen nästan färdig, och

smedjan är i gång, och det brända huset är upptimradt till takåsen.»

Det var nöden och de hjärteskakande händelserna, som förvandlat dem alla. Ack, det skulle väl blott räcka en liten tid! Men det var dock godt att vända åter till ett land, där den ene tjänade den andre, och där alla ville göra det goda. Majorskan kände, att hon kunde förlåta kavaljererna, och hon tackade Gud därför.

»Anna Lisa,» sade hon. »Jag, gamla människa, sitter här och tror, att jag redan färdas in i de saligas himmel.»

Då hon ändtligen kom fram till Ekeby och kavaljererna skyndade till för att hjälpa henne ur släden, kunde de knappt känna igen henne, ty hon var lika god och blid som deras egen unga grefvinna. De äldre, som sett henne som ung, hviskade till hvarandra: »Det är ej majorskan på Ekeby – det är Margareta Celsing, som kommer tillbaka.»

Stor var kavaljerernas glädje öfver att se henne komma så god och så fri från alla hämndtankar, men snart byttes den i sorg, då de funno, hur sjuk hon var. Hon måste genast bäras in i gästrummet i kontorsflygeln och bäddas ner. Men på tröskeln vände hon sig om och talade till dem.

»Det har varit Guds storm,» sade hon. »Guds storm! Jag vet nu, att allt varit till det bästa!»

Därmed stängdes dörren till sjukrummet, och de fingo ej se henne mer.

Det är dock så mycket att säga till den, som håller på att dö. Orden trängas på tungan, då man vet, att i nästa rum ligger den, hvars öra snart skall stängas för alltid. »Ack, min vän, min vän,» ville man säga, »kan du förlåta? Kan du tro, att jag älskat dig, trots allt! Hur kunde det dock blifva så, att jag skulle vålla dig så mycken sorg, medan vi vandrade här tillsammans? ack min vän, tack för all glädje du skänkt mig!»

Detta ville man säga och så mycket, mycket annat.

Men majorskan låg i brinnande feber, och kavaljerernas röster kunde ej nå henne. Skulle hon då aldrig få veta, hur de arbetat, hur de upptagit hennes verk, hur de räddat Ekeby ära och glans? Skulle hon aldrig få veta det?

Kort därpå gingo kavaljererna ned till smedjan. Där var allt arbete afstannadt, men de kastade nya kol och nytt tackjärn i ugnen och redde till en smälta. De kallade ej smederna, som gått hem för att fira jul, utan arbetade själfva vid härden. Kunde blott majorskan få lefva, tills hammaren komme i gång, då skulle den tala deras sak hos henne.

Det blef kväll och det blef natt under arbetet. Flere af dem tänkte på, hur underligt det var, att de nu åter kommo att fira julnatt i smedjan.

Den mångförfarne Kevenhüller, som varit smedjans och kvarnens byggmästare under denna bråda tid, och Kristian Bergh, den starke kaptenen, stodo framme vid härden och skötte smältan. Gösta och Julius drogo kol. Af de öfriga sutto några på städet under den upphissade hammaren, och andra hade slagit sig ned på kolkärror och tackjärnshögar. Löwenborg, den gamle mystikern, talade med farbror Eberhard, filosofen, som satt bredvid honom på städet.

»l natt dör Sintram,» sade han.

»Hvarför just i natt?» frågade Eberhard.

»Bror vet väl, att vi i fjol ingingo ett vad. Nu hafva vi intet gjort, som ej varit kavaljersmässigt, och därför har han förlorat.»

»Bror, som tror på sådant, vet väl då också, att vi gjort mycket, som ej varit kavaljersmässigt. För det första hjälpte vi ej majorskan; för det andra började vi arbeta; för det tredje var det ej fullt riktigt, att Gösta Berling ej dödade sig, då han lofvat det.»

»Jag har ock tänkt på detta,» yttrade Löwenborg, »men jag förmenar, att bror ej uppfattar saken rätt. Att handla i tanke på egna, småaktiga fördelar var oss förbjudet, men ej att handla så, som kärleken eller äran eller vår eviga salighet fordrade. Jag tror, att Sintram förlorat.»

»Bror kan ha rätt.»

»Jag skall säga bror, att jag vet det. Jag har hört hans bjällror hela kvällen, men det är inga riktiga bjällror. Snart ha vi honom här.»

Och den lille gubben satt och stirrade fram mot smedjeporten, som stod öppen, och mot det af glesa stjärnor besatta stycke blå himmel, som syntes genom den.

Om en stund for han upp.

»Ser bror honom?» hviskade han. »Där kommer han nu insmygande. Ser inte bror honom i dörröppningen?»

»Ingenting ser jag,» genmälte farbror Eberhard. »Bror är sömnig, det är hela saken.»

»Jag såg honom så tydligt mot den ljusa himlen. Han hade sin långa vargskinnspäls och pälsmössan. Nu är han inne i mörkret där, och jag kan ej se honom. Se, nu är han framme vid ugnen. Han står tätt bredvid Kristian Bergh, men Kristian ser honom visst inte. Nu lutar han sig fram och kastar något i elden. Åh, hvad han ser stygg ut. Akten er, vänner, akten er!»

Som han sade detta, sköt en eldkvast ut ur ugnen och öfverhöljde smederna och deras hjälpare med slagg och gnistor. Det skedde dock ingen skada.

»Han vill hämnas,» hviskade Löwenborg. »Bror är för galen,» utbrast Eberhard. »Bror borde dock haft nog af sådant.»

»Sådant kan man väl tänka och önska, men det hjälper föga. Ser inte bror, hur han står där vid stolpen och grinar åt oss? Men sannerligen tror jag ej, att han lossar hammaren.»

Han for upp och ryckte Eberhard med sig. Ögonblicket därpå slog hammaren dånande mot städet. Det var blott en krampa, som hade lossnat, men Eberhard och Löwenborg hade med nöd undkommit döden.

»Ser bror, att han ingen makt har öfver oss,» sade Löwenborg triumferande. »Men det syns, att han vill hämnas.»

Och han ropade till sig Gösta Berling.

»Gå dit upp till kvinnorna, Gösta. Kanske visar han sig för dem också. De äro ej så vana som jag att se sådant. De torde bli rädda. Och tag dig i akt, Gösta, ty han har mycket agg till dig, och kanske han har makt öfver dig för det där löftets skull. Kanske han har det.»

Sedermera fick man nog höra, att Löwenborg haft rätt, och att Sintram dött julnatten. Somliga sade, att han hängt sig själf i fängelset. Andra trodde, att rättvisans tjänare i all hemlighet låtit döda honom, ty rättegången syntes gå väl för honom, och det kunde ju ej gå an att åter släppa honom lös öfver folket i Löfsjö. Ännu andra var det, som trodde, att en mörk herre kommit resande i en svart vagn, dragen af svarta hästar, och tagit honom bort ur fängelset. Och Löwenborg var ej den ende, som såg honom under julnatten.

Äfven på Fors vardt han sedd och i Ulrika Dillners drömmar. Många berättade om, hur han visat sig för dem, ända tills Ulrika Dillner flyttade hans lik till Bro kyrkogård. Hon lät ock drifva bort de onda tjänarna från Fors och införde där ett godt regemente. Sedan spökar där ej mer.

Det sägs, att innan Gösta Berling hann upp till gården, hade en främmande kommit till kontorsflygeln och där aflemnat ett bref till majorskan. Ingen kände budbäraren, men brefvet blef inburet och lagdt på bordet bredvid den sjuka. Strax därpå blef hon helt oväntadt bättre: febern stillades, smärtorna aftogo, och hon blef i stånd att läsa skrifvelsen.

De gamle ville gärna tro, att denna förbättring berodde af mörka makters inflytande. Sintram och hans vänner kunde hafva fördel däraf, att majorskan läste detta bref.

Det var en urkund, skrifven med blod på svart papper. Kavaljererna skulle nog hafva känt igen den. Den författades förra julnatten i smedjan på Ekeby.

Och majorskan låg där nu och läste, att eftersom hon varit en häxa och sändt kavaljerssjälar till helvetet, så dömdes hon att förlora Ekeby. Detta och annan dylik dårskap läste hon. Hon granskade datum och underskrifter och fann följande anteckning bredvid Göstas namn: »Därför att majorskan begagnat sig af min svaghet för att locka mig bort från ärligt arbete och behålla mig som kavaljer på Ekeby, därför att hon gjort mig till Ebba Dohnas mördare genom att förråda för henne, att jag är en afsatt präst, skrifver jag under.»

Majorskan vek långsamt tillhopa papperet och lade in det i omslaget. Sedan låg hon stilla och besinnade, hvad hon fått veta. Hon förstod med bitter smärta, att sådan var folkets tanke om henne. En häxa och trollpacka var hon för alla dessa, som hon tjänat, som hon gett arbete och bröd. Detta var hennes lön, sådant skulle hennes eftermäle varda. De kunde ej tro en äktenskapsbryterska om bättre.

Men hvad räknade hon på desse okunnige? De hade dock stått henne fjärran. Men dessa fattiga kavaljerer, som lefvat af hennes nåd och kände henne väl, äfven de trodde det eller låtsade tro det för att få en förevändning att rycka till sig Ekeby. Snabba gingo hennes tankar. Vild vrede och hämndlystnad lågade i hennes feberheta hjärna. Hon lät Broby-prästens dotter, som jämte grefvinnan Elisabet vakade öfver henne, sända bud till Högfors efter förvaltaren och inspektören. Hon ville göra sitt testamente.

Åter låg hon tänkande. Hennes ögonbryn sammandrogos, hennes anletsdrag förvredos hemskt af lidandet.

»Majorskan är mycket sjuk,» sade grefvinnan sakta.

»Det är jag, sjukare än någonsin förr.»

Det blef åter tyst, men så talade majorskan med hård, sträf röst:

»Det är underligt att tänka, att äfven ni, grefvinna, ni, som alla älska, skall vara en äktenskapsbryterska.»

Den unga kvinnan ryckte till.

»Ja, om ej i handling, så dock i tankar och begär, och det gör ingen skillnad. Jag, som ligger här, känner, att det ej gör någon skillnad.»

»Det vet jag, majorska.»

»Och dock är grefvinnan nu lycklig. Grefvinnan får äga den älskade utan synd. Det svarta spöket skall ej stå mellan er, då ni mötas. Ni få tillhöra hvarandra inför världen, älska hvarandra på ljusan dag, gå sida vid sida genom lifvet.»

»Åh, majorska, majorska!»

»Hur kan grefvinnan våga stanna hos honom?» utropade den gamla med stigande häftighet. »Gör bot, gör bot i tid! Res hem till er far och mor, innan de komma och förbanna er. Vågar ni räkna Gösta Berling för er make? Res ifrån honom! Jag skall ge honom Ekeby. Jag skall ge honom makt och härlighet. Vågar ni dela detta med honom? Vågar ni taga mot lyckan och äran? Jag vågade det. Minnes ni, hur det gick mig? Minns ni julmiddagen på Ekeby? Minns ni häktet i länsmansgården?»

»Åh, majorska, vi skuldbelastade gå här sida vid sida utan lycka. Jag går här för att vaka däröfver, att ingen glädje skall bosätta sig vid vår härd. Tror ni ej jag längtar hem, majorska? Åh, bittert längtar jag efter hemmets skydd och stöd, men jag skall aldrig mer njuta det. Här skall jag bo i fruktan och bäfvan, vetande, att allt hvad jag gör leder till synd och sorg, vetande, att om jag hjälper en, stjälper jag en annan. För svag och dåraktig för lifvet här och dock tvungen att lefva det, bunden af en evig botgöring.»

»Med sådana tankar dåra vi vårt hjärta,» utbrast majorskan, »men detta är svaghet. Ni vill ej bort från honom, detta är enda orsaken. »

Innan grefvinnan hann svara, kom Gösta Berling in i rummet.

»Kom hit, Gösta,» sade majorskan genast, och hennes röst blef än skarpare och hårdare. »Kom hit du, som alla i Löfsjö prisa! Kom du, som skall få ditt eftermäle som folkets räddare! Du skall nu höra, hur det gått din gamla majorska, som du lät föraktad och öfvergifven gå kring landet.

Jag vill först säga dig, hur det gick i våras, då jag kom hem till min mor, ty du bör känna slutet af den historien.

I mars månad kom jag vandrande upp till bruket i Älfdalsskogarna, Gösta. Föga bättre än en tiggarkäring såg jag då ut. Man sade mig, då jag var framme, att min mor var i mjölkkammaren. Dit gick jag då in och stod länge tyst nere vid dörren. Rundt om rummet gingo långa hyllor, och på dem stodo blanka kopparbunkar, fyllda med mjölk. Och min mor, som var öfver nittio år, tog ned bunke efter bunke och skummade af grädden. Hon var rask nog, den gamla, men väl märkte jag, hur det kostade på henne att räta upp ryggen för att nå bunkarna. Jag visste ej, om hon sett mig, men om en stund talade hon till mig med besynnerlig, gäll röst.

’Så har det gått dig, som jag velat det’, sade hon. ’Jag ville tala och bedja henne förlåta mig, men det lönade ej mödan. Hon hörde ej ett ord däraf – hon var stendöf. – Men om en stund talade hon åter: ’Du kan komma och hjälpa mig,’ sade hon.

Då gick jag fram och skummade mjölken. Jag tog ned bunkarna i rätt ordning och satte allt på sin plats och tog lagom djupt med skumslefven, och hon vardt nöjd. Till ingen tjänare hade hon kunnat anförtro att skumma mjölken; men jag visste ju af gammalt, hur hon ville hafva det.

’Nu kan du åtaga dig det här arbetet’, sade hon. Och därmed visste jag, att hon förlåtit mig.

Och sedan var det med ens så, som om hon ej mäktat arbeta mer. Hon satt stilla i sin länstol och sof mest hela dagarna. Så dog hon ett par veckor före jul. Jag skulle gärna velat komma förr, Gösta, men jag kunde ej fara ifrån den gamla.»

Majorskan höll inne. Hon började åter få svårt att andas, men hon bemannade sig och talade vidare:

»Det är sant, Gösta, att jag gärna hade dig här hos mig på Ekeby. – Det är så med dig, att alla glädjas åt att vara i ditt sällskap. – Om du velat blifva en stadgad man, skulle jag gifvit dig mycken makt. Mitt hopp var

alltid, att du skulle finna en god hustru. Först trodde jag, att det skulle bli Marianne Sinclaire, ty jag såg, att hon älskade dig, redan då du lefde som vedhuggare i skogen. Sedan trodde jag, att det skulle bli Ebba Dohna, och jag for en dag öfver till Borg och sade henne, att om hon toge dig till man, skulle jag låta dig ärfva Ekeby. Om jag häri handlade illa, må du förlåta mig det.»

Gösta låg på knä vid sängen med pannan mot sängkanten. Han uppgaf ett tungt stönande.

»Säg mig nu, Gösta, hur du ämnar lefva. Hur skall du försörja din hustru? Säg mig det! Du vet ju, att jag alltid velat ditt bästa.» Och Gösta svarade henne leende, medan hans hjärta ville brista af sorg.

»I forna dagar, då jag försökte bli arbetare här på Ekeby, gaf mig majorskan ett eget torp att bo på, och det är ännu mitt. I höst har jag gjort allt i ordning där. Löwenborg har hjälpt mig, och vi hafva kritstrukit taken och klädt väggarna med papper och målat dem. Det inre, lilla rummet kallar Löwenborg för grefvinnans kabinett, och han har sökt i alla bondgårdarna häromkring efter möbler, som kommit dit från herrgårdsauktionerna. Dem har han köpt, så att därinne nu finnas högkarmade länstolar och dragkistor med glänsande beslag. Men i det yttre, stora rummet står unga fruns väfstol och min svarfstol. Husgeråd och allehanda saker finnas där, och där hafva Löwenborg och jag redan suttit många kvällar och talat om, hur unga grefvinnan och jag skola hafva det i torpstugan. Men min hustru får först nu veta detta, majorska. Vi ville säga henne det, då vi fingo lämna Ekeby.»

»Fortsätt, Gösta!»

»Löwenborg talade alltid om, hur väl det kunde behöfvas en piga i huset. 'Om sommaren är det välsignadt vackert här på björknäset,' brukade han säga, 'men på vintern blir här för ensamt för unga frun. Du får lof att ha en piga, Gösta.'

Och jag höll nog med honom, men inte visste jag, hur jag skulle få råd att hålla en sådan. Då kom han en dag och bar ned sina noter och sitt bord med de målade tangenterna och ställde det i stugan. 'Det är nog du, Löwenborg, som skall bli piga,' sade jag då till honom. Han svarade, att han nog skulle komma att behöfvas. Menade jag, att unga grefvinnan skulle laga mat och bära ved och vatten? Nej, jag hade ej menat, att hon skulle göra någonting alls, så länge jag hade ett par armar att arbeta med. Men han tyckte ändock, att det vore bäst, att vi voro två, så att hon kunde få sitta dagen om i sitt soffhörn och sy tambursöm. Aldrig kunde jag veta, hur mycken uppassning ett sådant där litet kvinnfolk behöfde, sade han.»

»Fortsätt,» sade majorskan. »Detta lindrar mina plågor. Trodde du, att din unga grefvinna skulle vilja bo i en torpstuga?»

Han undrade på hennes hånfulla ton, men fortsatte:

»Åh, majorska, inte vågade jag tro det; men det skulle varit så härligt, om hon velat. Här är ju fem mil till någon doktor. Hon, som har en lätt hand och ett ömt hjärta, skulle fått arbete nog med att sköta sår och stilla febrar. Och jag tänkte, att alla bedröfvade skulle finna vägen till den fina frun i torpstugan. Det är så mycken sorg bland de fattige, som goda ord och ett vänligt hjärtelag kunna hjälpa.«

»Men du själf, Gösta Berling?»

»Jag skall hafva mitt arbete vid hyfvelbänken och svarfstolen, majorska. Jag skall hädanefter lefva mitt eget lif. Om min hustru ej vill följa mig, det får bli därvid. Om man nu skulle bjuda mig all världens rikedomar, skulle de ej locka mig. Jag vill lefva mitt eget lif. Nu skall jag vara och förblifva en fattig man bland bönderna och hjälpa dem med hvad jag kan. De behöfva någon, som spelar polska för dem på bröllop och julgillen, de behöfva någon, som skrifver brefven till de bortresta sönerna, och det får väl bli jag, det. Men fattig måste jag vara, majorska.»

»Det blir ett dystert lif för er, Gösta.»

»Åhnej, majorska, det skulle det ej bli, om vi bara vore två, som hölle ihop. De rika och glada skulle nog komma till oss lika väl som de fattiga. Vi skulle hafva munterhet nog i vår stuga. Gästerna skulle ej bry sig om, att maten lagades till midt för deras ögon, eller stöta sig på, att de måste äta två och två på samma tallrik.»

»Och hvad skulle du då göra för nytta med allt detta, Gösta? Hvad beröm skulle du vinna?»

»Stor vore min berömmelse, majorska, om de fattiga ville minnas mig ett par år efter min död. Nytta nog hade jag gjort, om jag planterat ett par äppleträd vid husknutarna, om jag lärt bondspelmännen ett par af de gamle mästarnas melodier, och om vallbarnen fått lära några goda sånger att sjunga på skogsstigen.

»Majorskan kan tro mig, jag är den samme galne Gösta Berling, som jag fordom var. En bondspelman är allt jag kan bli, men det är nog. Jag har mycken synd att godtgöra. Gråta och ångra är ej för mig. Jag skall göra de fattige glädje, det är min botgöring.»

»Gösta,» sade majorskan, »detta är för ringa lif för en man med dina krafter. Jag vill ge dig Ekeby.»

»Åh, majorskan,» utbrast han med förskräckelse, »gör mig ej rik! Lägg inga sådana plikter på mig! Skilj mig ej från de fattige!»

»Jag vill ge Ekeby till dig och kavaljererna,» upprepade majorskan. »Du är ju en dygdig man, Gösta, som folket välsignar. Jag säger som min mor: 'Du får åta dig det här arbetet'.»

»Nej, majorska, vi kunna ej taga emot sådant. Vi, som misskänt majorskan och vållat majorskan sådan sorg!»

»Jag vill ge er Ekeby, hör du.»

Hon talade sträft och hårdt utan all vänlighet. Han greps af ångest.

»Ställ ej fram en sådan frestelse för de gamle, majorska! Detta skulle ju åter göra dem till lättingar och drinkare. Gud i himlen, rike kavaljerer! Hvad skulle det blifva af oss!»

»Jag vill ge dig Ekeby, Gösta, men då skall du lofva att ge din hustru fri. Ser du, en sådan fin liten kvinna är inte för dig. Hon har fått lida för mycket här i björnlandet. Hon längtar åter till sin ljusa hembygd. Du skall låta henne gå. Det är därför jag ger dig Ekeby.»

Men nu kom grefvinnan Elisabet fram till majorskan och knäböjde vid sängen.

»Jag längtar ej mer, majorska. Han, som är min man, har löst gåtan och funnit det lif jag kan lefva. Ej mer skall jag behöfva gå sträng och kall bredvid honom och påminna honom om ånger och bot. Fattigdomen och nöden och hårdt arbete skola fullgöra det värfvet. De vägar, som leda till de fattige och sjuke, skall jag kunna gå utan synd. Jag fruktar ej mer för lifvet häruppe i norden. Men gör honom ej rik, majorska, då vågar jag ej stanna.»

Majorskan reste sig i bädden.

»All lycka fordren I för er,» ropade hon och hotade dem med knutna näfvar, »all lycka och välsignelse. Nej, må Ekeby bli kavaljerernas, på det att de må fördärfvas. Må man och hustru skiljas, så att de må fördärfvas! En häxa är jag, en trollpacka är jag, till ondt skall jag hetsa er. Sådan, som mitt rykte är, skall jag själf vara.»

Hon grep brefvet och slängde det i Göstas ansikte. Det svarta papperet fladdrade ut och sjönk till golfvet.

Gösta kände det nog.

»Du har synd mot mig, Gösta. Du har misskänt den, som varit en andra mor för dig. Vågar du neka att taga ditt straff af mig? Du skall taga emot Ekeby, och detta skall fördärfva dig, ty du är svag. Du skall sända hem din hustru, så att ingen skall kunna rädda dig. Du skall dö med ett namn lika förhatadt som mitt. Margareta Celsings eftermäle är en häxas. Ditt skall varda en slösares och bondeplågares.»

Hon sjönk åter ned på kuddarna, och allt vardt tyst. Genom denna tystnad ljöd då ett doft slag, så ett och ännu ett. Stångjärnshammaren hade börjat sin vidt dånande gång.

»Hör,» sade då Gösta Berling, »så ljuder Margareta Celsings eftermäle! Detta är ej druckna kavaljerers galna upptåg. Detta är arbetets segerhymn, uppstämd till ära för en god gammal arbeterska. Hör majorskan, hvad hammaren talar? ’Tack,’ säger den, ’tack för godt arbete, tack för brödet, som du gett de fattiga, tack för väg, som du röjt, för bygd, som du brutit! Tack för glädjen, som du låtit råda i dina salar!’ – ’Tack,’ säger den, ’och sof i ro! Ditt verk skall lefva och bestå. Din gård skall alltid vara en fristad för det lyckobringande arbetet.’ – ’Tack,’ säger den, ’och döm ej oss, som farit vill! Du, som nu anträder resan till fridens ängder, tänk blida tankar om oss, som ännu lefva.’»

Gösta tystnade, men stångjärnshammaren fortfor att tala. Alla röster, som godt och vänligt talat till majorskan, blandades in i hammarklangen. Så småningom försvann spänningen ur hennes drag. De blefvo slappa, och det var, som om dödens skugga fallit öfver henne.

Broby-prästens dotter kom in och underrättade därom, att herrarna från Högfors voro komna. Majorskan lät dem gå. Hon ville ej sätta upp något testamente.

»Åh, Gösta Berling, man af många bragder,» sade hon, »så har du då segrat än en gång. Böj dig ned och låt mig välsigna dig!»

Febern kom nu åter med fördubblad styrka. Dödsrosslingarna begynte. Kroppen släpades hän genom tungt lidande, men själen visste snart intet därom. Den började skåda in i de himlar, som öppnas för de döende.

Så gick en timme, och den korta dödskampen var slut. Då låg hon där så fridfull och skön, att de omkringstående djupt rördes.

»Min kära gamla majorska,» sade Gösta då, »sådan såg jag dig en gång förr. Nu är Margareta Celsing kommen åter till lifvet. Nu skall hon aldrig mer vika för majorskan på Ekeby.»

Då kavaljererna kommo in från smedjan, mötte dem budskapet om majorskans död.

»Hörde hon hammaren?» frågade de.

Det hade hon gjort, och därmed fingo de vara nöjda.

De fingo sedermera veta, att hon ämnat skänka Ekeby åt dem, men att testamentet aldrig blifvit uppsatt. Detta höllo de för en stor ära och berömde sig sedan däraf, så länge de lefde. Men ingen hörde dem någonsin klaga öfver de rikedomar de förlorat.

Det säges ock, att denna julnatt stod Gösta Berling vid sin unga makas sida och höll sitt sista tal till kavaljererna. Han var bedröfvad öfver deras öde, då de nu alla skulle draga bort från Ekeby. Ålderdomens krämpor väntade dem. En kall välkomst möter den gamle och trumpne hos gästvännen. Den fattige kavaljeren, som blifvit tvungen att inackordera sig i bondgårdarna, har inga glada dagar: skild från vänner och äfventyr, förtvinar den ensamme.

Och så talade han till dem, de sorglöse, de mot alla lyckans omkastningar härdade. Än en gång kallade han dem för gamla gudar och riddersmän, som uppstått för att införa glädjen i järnets land och järnets tid. Dock klagade han nu öfver, att den lustgård, där den fjärilvingade glädjen svärmar, uppfylles af förstörande larver, och att dess frukter förkrympas.

Väl visste han, att glädjen vore ett godt för jordens barn, och att den måste finnas. Men som en tung gåta låge alltjämt öfver världen spörjsmålet om, hur en man skulle kunna vara både glad och god. Den lättaste sak och dock den svåraste, kallade han detta. Hittills hade de ej kunnat lösa gåtan. Nu ville han tro, att de lärt det, att de alla lärt det under detta glädjens och nödens, lyckans och bedröfvelsens år.

Ack, ni gode herrar kavaljerer, äfven för mig ligger afskedets bitterhet öfver denna stund! Detta är den sista natt vi tillsammans genomvakat. De lustiga skratten skall jag ej mer höra och ej de muntra visorna. Från er och alla de glada människorna på Löfvens strand skall jag nu skiljas.

Ni käre gamle! I forna tider gåfven I mig goda gåfvor. Till den i stor ödslighet lefvande bragten I det första budskapet om lifvets rika vexlingar. Väldiga Ragnarökstrider såg jag er utkämpa rundt om mina barndomsdrömmars sjö. Men hvad har jag gifvit er?

Kanske det dock skall fröjda er, att era namn åter ljuda i samband med de älskade gårdarnas? Må all glans, som tillhört ert lif, åter falla öfver den trakt, där I lefvat! Ännu står Borg, ännu står Björne, ännu ligger Ekeby kvar vid Löfven, härligt omkransadt af fors och sjö, af park och leende skogsäng, och då man står på de breda altanerna, svärma sägnerna omkring en som sommarens bin.

Men på tal om bin, låt mig berätta ännu en gammal historia. Den lille Ruster, hvilken som trumslagare gick i spetsen för svenska armén, då den 1813 ryckte in i Tyskland, kunde sedan aldrig tröttna att berätta historier om det underbara landet i södern. Människorna där voro höga som kyrktorn, svalorna voro stora som örnar, bina som gäss.

»Nå, men bikuporna då?»

»Bikuporna voro som våra vanliga bikupor.»

»Hur kommo då bina in i dem?»

»Ja, det fingo de se sig om,» sade den lille Ruster.

Käre läsare, måste jag ej säga detsamma? Här hafva nu fantasiens jättebin svärmat omkring oss under år och dag, men hur de skola komma in i verklighetens kupa, det få de sannerligen se sig om.

Slut.